Akademia Wychowania Fizycznego
im. Jerzego Kukuczki w Katowicach

Marek Zawartka

Agresywne zachowania widowni sportowej

Katowice 2019

KOMITET WYDAWNICZY

prof. dr hab. n. med. Andrzej Małecki - przewodniczący
dr hab. Władysław Mynarski, prof. nadzw. - z-ca przewodniczącego,
dr hab. Aleksandra Żebrowska, prof. nadzw., prof. dr hab. Romuald Szopa,
prof. dr hab. Jakub Taradaj, dr hab. Rajmund Tomik, prof. nadzw., dr hab. Arkadiusz Stanula,
prof. nadzw.,prof. dr hab. Jadwiga Stawnicka, dr Piotr Halemba, doc. AWF

Recenzent:
dr hab. Marek Nowacki, prof. nadzw.
Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu

ISBN 978-83-64036-97-2

Copyright©2019 by AWF Katowice

Skład tekstu:

BiuroTEXT Bartłomiej Szade
www.biurotext.pl

Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach, 2019

Dystrybutor: Śląska Księgarnia Kultury Fizycznej ul. Mikołowska 72a, 40-065 Katowice,
e-mail: ksiegarniakulturyfizycznej@wp.pl, tel.: 32 207 51 96 lub 606 785 430

Książkę dedykuję wnuczkom Tosi i Poli

Autor

Spis treści:

Wstęp 5

Rozdział I Społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych.. 7
1.1. Widowisko sportowe – jego specyfika i wpływ na agresywne zachowania widowni 7
1.2. Społeczne uwarunkowania agresywnych zachowań widowni sportowej 19
1.3. Wybrane teorie wyjaśniające zjawisko chuligaństwa stadionowego 33

Rozdział II Pseudokibice jako przykład subkultury młodzieżowej.... 43
2.1. Subkultury młodzieżowe, próba analizy zjawiska 43
2.2. Szalikowcy przedstawicielami subkultury przemocy 50
2.3. „Liga chuliganów" – systemy przyjaźni i wrogości..... 63

Rozdział III Zarządzanie bezpieczeństwem imprez masowych sportowych w działaniach policji..... 71
3.1. Istota zarządzania bezpieczeństwem..... 71
3.2. Policja – organizacja i jej funkcjonowanie..... 76
3.3. Zakłócenia porządku publicznego podczas imprez sportowych a policyjne działania zabezpieczające..... 80

Rozdział IV Podstawy prawno-instytucjonalne przeciwdziałania agresji stadionowej 99
4.1. Powstanie ustawy Football Spectators Act..... 99
4.2. Konwencje Rady Europy 105
4.3. Krajowe regulacje prawne dotyczące bezpieczeństwa imprez masowych sportowych..... 113
4.4. Instytucja stewarda i spottersa w zarządzaniu bezpieczeństwem imprez masowych sportowych..... 120

Rozdział V Przygotowanie służb do utrzymania ładu i porządku publicznego w trakcie masowych imprez sportowych 129
5.1. Bezpieczeństwo imprez masowych w działaniach Policji..... 129
5.2. Rozpoznanie obszaru funkcjonowania grup pseudokibiców 138
5.3. System szkolenia a przygotowanie Policji do przeciwdziałania chuligańskim ekscesom na stadionach sportowych..... 158

Rozdział VI System organizacji i bezpieczeństwa meczów piłki nożnej w działaniach Polskiego Związku Piłki Nożnej 165
6.1 Organizacja i bezpieczeństwo meczów piłki nożnej w ocenie DOIBI PZPN 165
6.2 Rola Ogólnopolskiej Konferencji „Bezpieczny Stadion" w ograniczeniu ryzykownych zachowań podczas meczów piłkarskich szczebla centralnego 173

Zakończenie 185

Bibliografia 191

Wstęp

Współczesnemu sportowi pomimo niewątpliwie niepodważalnych pozytywnych jego walorów towarzyszy również wiele negatywnych zjawisk w tym przemoc i agresja wśród widowni imprez masowych. Taki stan w polskim środowisku kibicowskim funkcjonuje od wielu lat i wzbudza coraz głośniejszą dezaprobatę społeczeństwa. Zjawisko to z dekady na dekadę przybiera na sile i pociąga za sobą coraz to większe zagrożenia. Najbardziej agresywni chuligani spotykani są na meczach piłki nożnej ujawniając tam swoje patologiczne oblicze i atawistyczną naturę.

I choć głównie w tym kontekście mówi się o „chuligaństwie stadionowym", to problem ten od dawna nie dotyka jedynie stadionów. Swoim zasięgiem obejmuje dworce kolejowe, pociągi, ulice, a także całe dzielnice miast. Chuligaństwo stadionowe kruszy warstwę społeczną widowisk i głębokie wartości stanowiące o pięknie rozgrywek.

Mechanizmy regulujące postępowanie grup pseudokibiców dają się wyjaśniać dzięki wiedzy mieszczącej się na granicy psychologii społecznej i socjologii. Tym niemniej w związku z ewolucją zaburzonych zachowań młodzieżowej podkultury kibiców pojawia się coraz więcej znaków zapytania dotyczących ich genezy. Na tym gruncie rodzi się także pytanie - na jakich przesłankach wypływających z praktyki, i czy na wystarczających podstawach naukowych, wspiera się rozpoczęte prognozowanie patologicznych zachowań publiczności sportowej oraz opracowanie strategii i taktyki w tym obszarze. Dlatego podstawowym obszarem zainteresowania niniejszej pracy uczyniono działania służb porządkowych (Policji) i ocenę ich skutecz-

ności z punktu widzenia osób bezpośrednio zaangażowanych w te przedsięwzięcia. Również wskazano na działania podejmowane przez Polski Związek Piłki Nożnej w zakresie organizacji i bezpieczeństwa meczów piłki nożnej szczebla centralnego PZPN. Zgodnie z przyjętym systemem organizacji i bezpieczeństwa meczów piłki nożnej realizowanym przez PZPN, efektywna organizacja meczu rozumiana jest przez pryzmat trzech powiązanych ze sobą, równie ważnych komponentów: bezpieczeństwo, obsługa, zabezpieczenie.

Jednocześnie głównym powodem, który spowodował podjęcie wskazanej problematyki, było przekonanie, iż dopiero poznanie opinii osób odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa pozwoli na opracowanie skutecznej strategii radzenia sobie ze stadionowym chuligaństwem.

Praca składa się z sześciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym opisano widowisko sportowe jego specyfikę i wpływ na agresywne zachowania widowni sportowej. W drugim przedstawiono subkulturę szalikowców jako subkulturę przemocy i rozwój tego ruchu w Polsce.

W rozdziale trzecim przedstawiono przedsięwzięcia Policji na rzecz ograniczenia ekscesów widowni sportowych. Rozdział czwarty zawiera podstawy prawno-instytucjonalne przeciwdziałania agresji stadionowej. Rozdział piąty poświęcony został problematyce chuligaństwa stadionowego i przygotowania służb do utrzymania ładu i porządku publicznego w opinii policjantów. W rozdziale szóstym została omówiona organizacja i bezpieczeństwo meczów piłki nożnej w ocenie Polskiego Związku Piłki Nożnej jak również uczestników konferencji ”Bezpieczny Stadion”, która odbyła się 26 października 2018 roku.

Rozdział I
Społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych

1.1. Widowisko sportowe – jego specyfika i wpływ na agresywne zachowania widowni

Tradycyjnie sport zwykło się zaliczać do dziedziny kultury i wychowania, jako formę zdrowej rywalizacji, zwłaszcza młodych ludzi[1]. Sport jednak, mimo wielu niezaprzeczalnych i niepodważalnych swoich walorów niesie ze sobą różnorodne problemy związane z przemocą, niedozwolonym dopingiem, chuligaństwem na stadionach i niepohamowaną agresją.

Wskazana agresja występująca w sporcie i w związku ze sportem obejmuje szeroką gamę zjawisk. Dotyczy czynności sportowych, zachowań zawodników i osób im towarzyszących[2].

Zważywszy na szkodliwy charakter i powszechność zachowań agresywnych, nie jest zaskakujące, że spowodowało to wzmożone zainteresowanie przedstawicieli świata nauki wskazanym zjawiskiem, które zostało ukierunkowane na zdiagnozowanie problemu i wyjaśnienie jego przyczyn. Poszukiwanie odpowiedzi nie doprowadziło jednak do powstania jednego modelu teoretycznego, lecz zaowocowało różnorodnością koncepcji, z których każda koncentruje się na innych mechanizmach odpowiedzialnych za prze-

1 Z. Krawczyk (2000). Sport w zmieniającym się społeczeństwie. Warszawa: AWF, s. 20-21.

2 B. Karolczak-Biernacka (2007). Agresja w kulturze sportu i jego otoczeniu. W: Z. Dziubiński (red.), *Sport a agresja*. Warszawa: Cinderella Books, s. 64.

jawy agresywnego zachowania. W efekcie pełne przedstawienie tych podejść nie jest możliwe, dlatego też przy omawianiu podstawowych nurtów teoretycznych związanych z interesującym nas zagadnieniem za cel przyjęto: (a) przedstawienie zakresu dostępnych wyjaśnień zachowania agresywnego, (b) ustalenie wspólnego zestawu konstruktów teoretycznych zaproponowanych przez badaczy próbujących wyjaśnić zróżnicowane formy zachowania agresywnego[3].

Agresja jako instynkt

Przedstawiciele instynktowej interpretacji agresji przyjmują, że powstała ona w drodze ewolucji i jest potrzebna, a nawet konieczna do utrzymania gatunku - jako napęd działania. Tak rozumiana agresja nie została oczywiście „wyuczona", nabyta w toku życia. Człowiek rodzi się z gotowym instynktem nazywanym przez niektórych „instynktem walki".

Zdaniem McDougalla[4], właśnie instynkt walki jest jednym z ważniejszych, podstawowych instynktów. Wiąże się z nim uczucie gniewu, które stanowi impuls powodujący wystąpienie różnych zachowań agresywnych.

Bonet, także uznaje istnienie instynktu walki i widzi w nim możliwość dokonywania społecznie pozytywnych zmian w sposobach ujawniania się tego instynktu[5].

Ponieważ zachowania zdecydowanie agresywne, a zwłaszcza przybierające postać bezpośredniego ataku spotykają się z negatywną oceną społeczną, człowiek szuka innych form manifestacji instynktu walki. Osiąga to przez różne przeobrażenia instynktu, takie jak: socjalizacja, intelektualizacja , dewiacja, platonizacja i sublimacja[6].

3 B. Krahe (2005). Agresja. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczno-Profesjonalne, s.31.

4 Z. Skorny (1968). Psychologiczna analiza agresywnego zachowania się. Warszawa: PWN, s. 20-26.

5 P. Bovet (1980). Instynkt walki. Warszawa: Nasza Księgarnia, s. 11-13.

6 J. Danielewska (2002). Agresja u dzieci. Warszawa: WSiP, s. 12.

Jedną z najbardziej znanych teorii uznających, że zachowaniem ludzi rządzą instynkty, jest koncepcja Freuda. Autor dokonując jej kluczowego rozwinięcia opierał swoje przemyślenia o dzieło Thomasa Hobbesa „Lewiatan", który twierdził, że człowiek z natury jest samolubny i okrutny dla innych[7]. Tą pesymistyczną myśl rozwinął Freud twierdząc, że ludzie przychodzą na świat wyposażeni w dwie równie potężne siły instynktowe: instynkt życia – nazywany przez niego erosem i instynkt śmierci – nazwany tanatosem odpowiedzialnym za agresywne skłonności człowieka[8]. W tym poglądzie Freud wskazywał także, iż instynkt śmierci może zostać skierowany do wewnątrz lub na zewnątrz - co objawia się wrogością, tendencjami niszczycielskimi i morderczymi (przeciw otaczającej przyrodzie i ludziom). Freud w tym kontekście był także wyznawcą poglądu, że energia agresywna musi znaleźć swoje ujście, w przeciwnym wypadku jej nagromadzenie wywoła stan choroby[9].

Oryginalne ujęcie agresji przez Freuda w postaci niszczącego instynktu śmierci zostało rozwinięte przez etologa Lorenza. Zdaniem ww. autora agresja wiąże się z ewolucją. Stanowi narzędzie ewolucji, czynnik, który powoduje, iż ewolucja zachodzi[10].

Podstawowym założeniem tej teorii jest stwierdzenie, że w organizmie bez przerwy kumuluje się agresywna energia. Czy doprowadzi ona do manifestacji agresywnego zachowania, czy też nie, zależy od ilości agresywnej energii i siły bodźców zewnętrznych zdolnych wyzwolić reakcję agresywną. Zatem spiętrzenie agresji musi znaleźć jakieś ujście. Musi zostać wyładowane albo w postaci bezpośredniej walki między osobnikami, albo, jeśli jest

7 J. Grochulska (1993). Agresja u dzieci. Warszawa: WSiP, s. 9.

8 E. Aronson, *Człowiek istota społeczna,* Warszawa 1995, s. 304

9 E. Aronson, R. Akert (1997). Psychologia społeczna. Serce i umysł. Poznań: Zysk i S-ka, s. 497.

10 K. Lorenz (2003). Tak zwane zło. Warszawa: PIW, s. 12-13.

to możliwe, w formule zrytualizowanej lub przez przeniesienie na inne przedmioty.

Oceniając z pedagogicznego punktu widzenia przedstawione teorie agresji, które uznają ją za instynkt, musimy przyznać, że ich zwolennicy dostrzegali zmienność w zachowaniu się żywych istot i starali się znaleźć dla niej uzasadnienie. Jednocześnie żadna z tych teorii nie uznała zjawiska agresji za całkowicie szkodliwe społecznie.

Agresja jako reakcja na frustrację

Całkowicie odmienna od teorii instynktu jest teoria agresji jako reakcji na frustrację. Powstawanie i utrwalanie się zachowań agresywnych w wyniku frustracji można wyjaśnić, opierają się na podstawowych twierdzeniach dotyczących zmian w zachowaniu się osobnika pod wpływem uprzednich doświadczeń. Jednocześnie decydującą rolę w utrwalaniu pewnych sposobów zachowania się, jak również w zmianie tych sposobów, teoria zachowania przypisuje doznawanej satysfakcji[11]. Wiązać można, więc występujące zachowania z tzw. reaktywnością osobniczą – inaczej uczuciem frustracji wywołanym pojawieniem się przeszkody na drodze uniemożliwiającej (ograniczającej) osiągnięcie celu. Badania wykazały, że doświadczanie frustracji może zwiększać prawdopodobieństwo zachowania agresywnego, co wiąże się z takimi czynnikami np. jak:

- dystans dzielący nas od osiągnięcia upragnionego celu lub obiektu - im bliżsi jesteśmy realizacji naszych zamierzeń, tym większa jest nasza frustracja przy napotkaniu przeszkody;
- niespodziewane wystąpienie przeszkody lub gdy dotknięci jesteśmy określonym negatywnym bodźcem niesłusznie[12].

11 J. Danielewska. op. cit., s.13.

12 E. Aronson, R. Akert. op. cit., s. 506.

Skutkiem sytuacji frustracyjnej jest powstanie napięcia emocjonalnego. Staje się ono pobudką agresji. Funkcję zachowania agresywnego stanowi wyładowanie tego napięcia. Jednak nie we wszystkich sytuacjach frustracyjnych pojawia się agresja. Przede wszystkim nie ma jej wtedy, kiedy występują tzw. reakcje zastępcze. Dollard podkreśla, że może w sytuacji frustracji nastąpić wycofanie osoby sfrustrowanej, bądź może wystąpić również element popadnięcia w depresję lub przyjęcie formy ukrytej np. marzenia o zemście[13].

Wspomniany autor wskazał również, iż zachowania agresywne mogą mieć różny kierunek. Najczęściej są skierowane na rzecz czy osobę będącą przyczyną frustracji.

Rozumienie zachowania agresywnego, jako odpowiedzi na frustrację ma podstawy fizjologiczne, w ramach których różne rodzaje reakcji, zarówno agresywnych, jak i lękowych muszą mieć swoje odpowiedniki fizykochemiczne co związane jest z występowaniem przy frustracji określonych reakcji fizjologicznych w organizmie człowieka. Ogół skutków reakcji organizmu na zdarzenia bodźcowe, które zakłócają jego równowagę określa się jako stres (model stresu przedstawia rysunek 1).

Reakcja organizmu na stres w zależności od jego trwania, siły i natężenia może w ramach zespołu przystosowawczego składać się z trzech stadiów:

- reakcji alarmowej;
- stadium odporności,
- stadium wyczerpania[14].

13 M. Cielecka (1958). Teoria frustracji. *Psychologia Wychowawcza*, nr 1, s. 22-32.
14 H. Selye (1960). Stres życia. Warszawa: PZWL, s. 65-73.

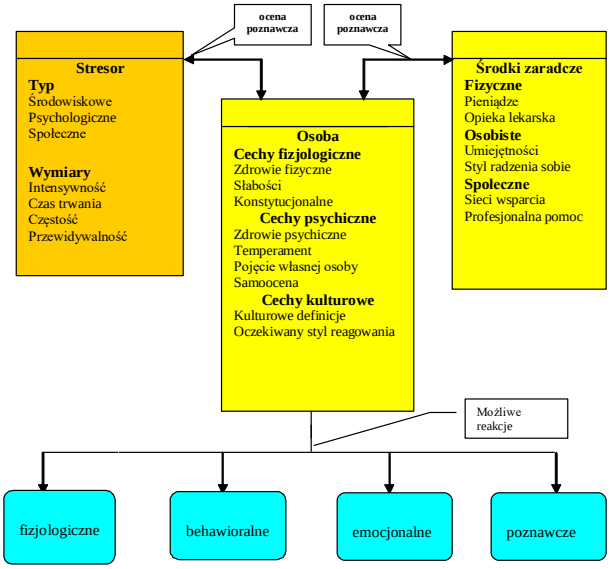

Rysunek 1. Model stresu

Źródło: P. Zimbardo: Psychologia i życie. Warszawa 1999, s. 485

Dla wyjaśnienia koncepcji agresji ważne jest właściwie tylko pierwsze stadium – reakcji alarmowej charakteryzujące się zwiększonym wydzielaniem adrenaliny, co w przypadku wystąpienia zaburzenia zespołu przystosowania prowadzi do objawów napięcia, rozdrażnienie, niepokoju.

Starając się wyjaśnić, dlaczego w pewnych okolicznościach frustracja prowadzi do agresji, a w innych nie, Berkowitz postawił tezę, że ważnym pośrednikiem między frustracją a agresją jest afekt negatywny w postaci gniewu. W tej interpretacji frustrację można traktować jako jedno z różnych wydarzeń awersyjnych. Ze względu na tą ich zdolność za silne determinanty agresji uważa się również inne typy stymulacji awersyjnej, takie jak strach, ból lub dyskomfort psychiczny [15]. To czy jednak zareagujemy na stymulację awersyjną, zależy w dużym stopniu od sposobu interpretowania przez dany

15 B. Krahe. op. cit., s.39.

podmiot owej stymulacji. Jak już powiedziano jest prawdopodobne, że frustracja wywoła gniew, jeżeli zostanie zinterpretowana jako rozmyślne lub nieuprawnione przeszkadzanie w aktywności jednostki na cel.

Podejście społeczno-poznawcze

Podejście społeczno-poznawcze poszerza perspektywę patrzenia na agresję, badając różnice indywidualne w zakresie agresji jako funkcji różnic w przetwarzaniu informacji społecznych. W tym zakresie prowadzone badania ukierunkowane zostały głównie na dwie kwestie związane z rozwojem schematów poznawczych, które kierują wykonaniem zachowania agresywnego oraz charakterystycznych sposobach przetwarzania informacji społecznych.

Tak jak już wcześniej powiedziano teoria ta opiera się na schematach poznawczych odnoszących się do wydarzeń, czyli skryptach. „Skrypty są umysłową reprezentacją zdarzeń, działań lub ich ciągów”[16]. Nabywane są poprzez doświadczenia wiążące się z odpowiednimi sytuacjami, bezpośrednio bądź pośrednio (np. za pośrednictwem mass mediów). To czy agresywny skrypt zostanie zaktywizowany i popchnie jednostkę do reagowania w sposób agresywny, zależy w znacznym stopniu od przetwarzania wyjściowych informacji społecznych, które poprzedza wykonanie zachowania[17]. W kilku badaniach wykazano, że osoby mające na swoim koncie zachowania agresywne preferują interpretacje przypisujące zachowaniu drugiej osoby wro-

16 B. Wojcieszke (2004). Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej. Warszawa: Wydaw. Nauk. Scholar, s. 58.

17 L. Huesmann, N.G. Guerra, L.S. Miller, A. Zelli (1993). Rola norm społecznych w rozwoju zachowania agresywnego. W: A. Frączek, H. Zumkley (red.), *Socjalizacja a agresja*. Warszawa: PAN, s. 32-35.

gie intencje. To „wrogie" zniekształcenie atrybucji może w konsekwencji, aktywizować agresywny skrypt i zwiększać prawdopodobieństwo wyboru agresji z zasobów reakcji jednostki[18].

Specyficzne mechanizmy prowadzące do nabycia agresywnych skryptów i zachowań badano, nawiązując do dwóch prawidłowości uczenia się obejmujących uwarunkowanie sprawcze oraz modelowanie.

Teoretycy uczenia się odrzucają pogląd, że agresja należy do wrodzonego wyposażenia natury ludzkiej, natomiast kładą nacisk na rolę środowiska w ukształtowaniu agresywnego zachowania, co oznacza ni mniej ni więcej jak przyswajanie sobie reakcji agresywnych w procesie uczenia. Przedmiotowa koncepcja wskazuje również, że zarówno warunkowanie sprawcze, czyli uczenie się przez wzmocnienia i kary, jak i modelowanie- uczenie się przez obserwację modeli – są istotnym mechanizmem nabywania i wykonywania agresywnych zachowań[19].

Większość przedstawionych dotychczas podejść koncentrowała się na agresji wrogiej lub impulsywnej. Natomiast ostatnie, najbardziej aktualne ujęcie w ramach modelu interakcjonizmu społecznego opracowanego przez Tedeschi i Felson dotyczy głównie instrumentalnej funkcji działań przymuszających. Zakłada się w nim, że strategiom przymusu stosowanym przez sprawcę przyświecają trzy cele: kontrola zachowania innych, przywrócenie sprawiedliwości oraz potwierdzenie i ochrona własnej tożsamości[20].

Wybór strategii przymusu determinuje intencja osiągnięcia rezultatu bezpośredniego. Te motywacyjne uwarunkowania działań najpełniej obrazuje rysunek 2.

18 A. Frączek (2002). Agresja interpersonalna – opis i analiza z perspektywy psychologii społecznej. W: H. Zaremska (red.), *Człowiek i agresja*. Warszawa: Wydaw. Sic!, s. 43-55

19 B. Wojcieszke (2003). Relacje interpersonalne. W: J. Strekau (red.*), Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 3*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 147-186.

20 D. Rode (2010) Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie. Charakterystyka sprawców . Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego ,s27-28

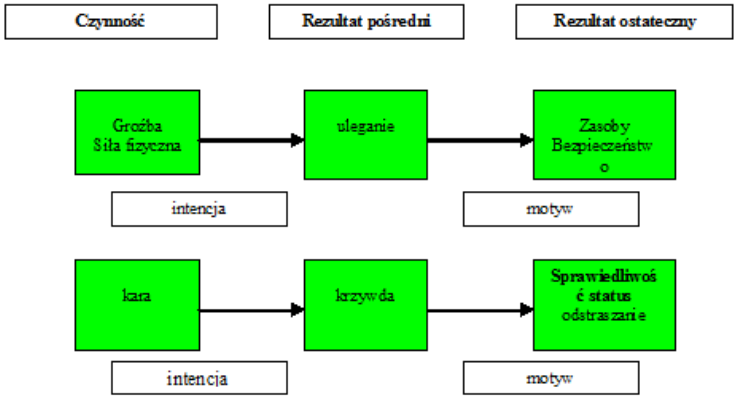

Rysunek 2 Motywacyjne podstawy działań przymuszających

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – B. Krahe, Agresja. Gdańsk 2005, s.46.

Ważnym wkładem interakcjonizmu społecznego jest rozpatrywanie agresji w szerszym kontekście innych form zachowania społecznego mającego na celu wywarcie wpływu na innych. Podejście to kładzie nacisk na fakt, że agresja, jako szczególna forma działania przymuszającego, jest tylko jedną z potencjalnych strategii wpływu oraz, że jednostka podczas racjonalnego procesu wyboru, podejmuje decyzję, czy zastosować tę strategię w danej sytuacji.

Weinberg i Gould proponują przyjęcie zrewidowanej teorii frustracji-agresji jako najbardziej przydatnej do wyjaśnienia agresji w sporcie.

Teoria ta stanowi rozwinięcie teorii frustracji-agresji poprzez wprowadzenie nowych elementów wynikających z teorii społecznego uczenia się.

Proponowane w literaturze naukowej ujęcie zachowania agresywnego można podzielić na subiektywne i obiektywne. Zgodnie z ujęciem subiektywnym zasadniczą cechą zachowania agresywnego jest jego swoista motywacja, odróżniająca je od innych rodzajów czynności i działań. Przejawia się ona w występowaniu u agresora chęci szkodzenia, niszczenia, zamiaru wyrządzenia komuś krzywdy, spowodowania szkody, zadania bólu, wywołania

przykrości, w doznawaniu przezeń emocji gniewu, złości, wrogości, nienawiści w stosunku do osoby będącej przedmiotem agresji.

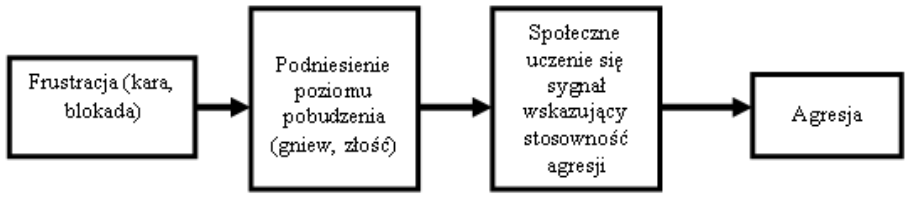
Frustracja (kara, blokada)
Podniesienie poziomu pobudzenia (gniew, złość)
Społeczne uczenie się sygnał wskazujący stosowność agresji
Agresja

Rysunek 3 Komponenty zrewidowanej teorii frustracji-agresji wg Weinberg i Gould

Źródło: R.S. Weinberg, D. Gould, Foundations of Sport and Exercise Psychology 1999, s.482

Buss przyjmuje, że istnieją dwa rodzaje zachowania agresywnego: agresja, która stanowi skłonność do atakowania innych ludzi bezpośrednio lub pośrednio, fizycznie lub słownie oraz wrogość- wyrażająca się głównie w słowach i negatywnych sądach o innych ludziach. Wprowadził on także pojęcie agresywności jako zmiennej osobowościowej obejmującej zarówno trwałe, jak i zmienne reakcje ukształtowane przez nawyki[21].

W literaturze można wyróżnić trzy sposoby rozumienia agresywności[22]. Określenia tego używa się do nazwania stylu zachowania się konkretnej osoby. Mówi się, więc o jakieś osobie, iż charakteryzuje się agresywnością, gdy na tle porównanej próby zachowanie agresywne występuje u niej wielokrotnie, odznacza się znacznym nasileniem, przejawia je ona w stosunku do dużej liczby osób oraz jest wywołane stosunkowo drobnymi przyczynami i występuje w wielu różnych sytuacjach. Agresywność bywa również traktowana jako cecha osobowości, manifestująca się w różnych czynnościach. Cecha dotycząca agresywności nie stanowi równoważnika przejawów, ale jest zawartą w człowieku możliwością do określonego działania. Agresywność

21 Z. Skorny (1968). Psychologiczna analiza agresywnego zachowania się. Warszawa: PWN, s. 37-42.

22 J. Surzykiewicz (2000). Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne. Warszawa: CMPPP, s. 72-73.

oznacza w tym przypadku relatywnie większe natężenie własności wyzwalających gotowość do agresywnego zachowania. Wreszcie w relacjach osobowości, akcentujących dynamiczny charakter wewnętrznych wyznaczników działania ludzkiego, agresywność traktowana jest jako tendencja czy siła napędowa sprawiająca, że przedmiot aktywnie poszukuje sytuacji i możliwości szkodzenia oraz zadawania cierpienia innym.

Podsumowując, terminu „zachowanie agresywne" nie należy mylić z terminem „agresywność"[23], której poziom wyznaczają cztery czynniki:

a) częstość uprzedniego działania na jednostkę czynników wywołujących gniew i poprzedzających agresję (atak, frustracja, bodźce nieprzyjemne i drażniące),
b) wzmocnienie (nagradzanie) reakcji agresywnych (np. aprobata grupy), przy czym może to być spadek napięcia po agresji (nagroda wewnętrzna) lub eliminacja frustracji i osiągnięcie nagrody (wzmocnienie zewnętrzne),
c) wzmocnienie społeczne, czyli normy postępowania, które dostarczają:
   - wzorców zachowania agresywnego,
   - częstych prowokacji do agresji,
   - aprobaty agresji przez grupę, co stanowi ważną dla jednostki nagrodę i wzmacnia silne reakcje agresywne,
d) wrodzone predyspozycje biologiczne, rozumiane jako temperament, którym nie przypisuje się znaczącej roli w kształtowaniu agresywności człowieka[24].

W podejściu do zagadnienia agresji w sporcie dominują opracowania podejmowane głównie na gruncie psychologii, a dotyczące przede wszystkim

23 T. Rychta (2004). Agresja w sporcie. W: A. Rejzner (red.), *Agresja w szkole. Spojrzenie wieloaspektowe*. Warszawa: WSP, s. 42.

24 ibidem, s. 42.

chuligańskich burd wywołanych przez pseudokibiców. Stanowią one bez wątpienia poważny problem społeczny, z którym jak dotąd nie radzą sobie służby porządkowe, policja, kluby sportowe. W gruncie rzeczy są to jednak zachowania, które ze sportem nie mają nic wspólnego, choć zawsze zlokalizowane są w obrębie obiektu sportowego, lub w jego pobliżu, przenosząc się później na ulice miast. Nie kwestionując widowiskowej funkcji sportu, należy podkreślić, że obecność widowni (w tym również jej zachowanie) nie przynależy do istoty sportu (nie stanowi niezbędnego warunku wydarzenia sportowego). Wydaje się, więc, iż w podejściu do zjawiska agresji w sporcie, należałoby dokonać pewnego rozróżnienia, sytuując zachowania agresywne na zewnątrz sportu (chuligańskie wybryki pseudokibiców) i wewnątrz sportu - obejmujące relacje między walczącymi zawodnikami, zawodnikami a sędziami, kibicami a zawodnikami, kibicami a sędziami.

Na zakończenie tej części rozważań nasuwa się refleksja natury ogólniejszej. Poszukując tła interpretacyjnego dla agresji i przemocy w sporcie jako zjawiska społecznego należy uwzględnić:

- sytuację i warunki życia społeczno-ekonomicznego wszystkich grup uczestniczących w szeroko pojętym sporcie, a mianowicie: działaczy sportowych, organizatorów imprez, trenerów, zawodników, widzów i policjantów;
- jakość zasad, przepisów i regulaminów regulujących zachowanie się ludzi w sytuacjach sportowych oraz sposób i zakres ich respektowania;
- zasady i normy moralne, potrzeby i motywacje, cechy osobowości, przyswajanie i wypełniane wzorce zachowań zgodne z duchem czystej gry przez wszystkich ludzi zaangażowanych we współczesnym sporcie[25].

25 T. Rychta (2005). Agresja w sporcie – kontrowersje metodologiczne i aplikacyjne. *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, nr 79, s. 21.

Gracz i Sankowski zwracają jednocześnie uwagę na fakt, że bez społecznego kontekstu nie sposób byłoby zrozumieć wydarzeń o charakterze sportowym. Kontekst społeczny jest jednym z ważniejszych impulsów napędzających agresję na stadionach[26]. Z tezą tą zgadza się S. Wanat, który wymienił przyczyny społeczne mogące wywoływać zachowania agresywne podczas widowisk sportowych zaliczając do nich pokłady frustracji młodego pokolenia, zwłaszcza wywodzącego się z niższych grup społecznych, powstałe na tle braku perspektyw życiowych: pracy, mieszkania, szans, posiadania dóbr, zaspakajania potrzeb[27].

Jeszcze dobitniej powiązania sportu ze społeczeństwem wyraził Eitzen. Według wymienionego sport jest odbiciem społeczeństwa. Cierpi na takie same dolegliwości, jakie trawią społeczeństwo, w ramach, którego funkcjonuje. W sytuacji, w której społeczeństwo jest podzielone wewnętrznie, a dodatkowo nękane przez problemy biedy i rasizmu, to zawody sportowe będą nie tylko sposobem ucieczki, ale czasem zmieniają się w pole walki także wśród kibiców[28].

1.2. Społeczne uwarunkowania agresywnych zachowań widowni sportowej

Potocznie, a także w żurnalistyce mówi się o widowisku sportowym, mając na myśli wydarzenie sportowe w postaci meczu, zawodów, mityngu, wy-

26 J.Gracz, T. Sankowski (1994). O zachowaniach agresywnych w sporcie. W: K. Maroszk (red.), *Zjawiska patologii społecznej w sporcie*. Gdańsk :AWF, s. 34.

27 S. Wanat (1993). Socjologia zachowań chuligańskich w sporcie. *Sport Wyczynowy*, nr 1-2, s. 16.

28 S. Eitzen (1988). Conflict Theory and Deviance in Sport. *Internationale Review for the Sociology of Sport 1988*, Vol. 23, nr 3, s. 193-202.

ścigów, rajdu, pokazu i innych, przebiegające w określonym miejscu i czasie[29]. Można, więc powiedzieć, że widowisko sportowe w szerokim znaczeniu jest to spektakl, który podobnie jak innego rodzaju spektakle w świecie widowisk, jest lub bywa odpowiednio mniej lub bardziej przygotowany. Dotyczy to wszystkich jego tworzyw strukturalnych. Najmniej przewidywalny jest sam przebieg zdarzeń tzw. dramaturgia, rozwój zdarzeń na arenie sportowej. Natomiast wszystkie inne elementy widowiska mogą być starannie zaplanowane i pieczołowicie opracowane.

Według Matusewicza[30], widowisko sportowe jest to zdarzenie społeczne dostępne percepcji wzrokowej o charakterze rozrywkowo-rekreacyjnym, zaistniałe z racji organizowanej rywalizacji sportowej zawodników, przebiegające zgodnie z uznanymi regułami (przepisami), w których uczestniczą jako strony interakcji zawodnicy, sędziowie, organizatorzy oraz widzowie tworzący widownię. Z kolei Kosiewicz widowisko sportowe ujmuje jako audiowizualne – wizualne zdarzenie sportowe o charakterze ludycznym, rozrywkowo-rekreacyjnym, którego celem jest głównie prezentacja rywalizacji sportowej, umiejętności i popisów zręcznościowych zawodników – z uwzględnieniem, że rywalizacja przebiega zgodnie z uznanymi regułami i przepisami, związanymi z uczestnictwem zawodników, sędziów, organizatorów oraz widzów nawzajem oddziaływujących na siebie w trakcie trwania spektaklu[31].

Istotą widowiska jest to, co ujawnia się w postrzeganiu, stąd zresztą wywodzi się termin określający omawiany fenomen. W języku łacińskim: *„specto", „spektare",* znaczy tyle, co oglądam, oglądać.

29 Cz. Matusewicz (1989). Poznawcze aspekty widowiska sportowego. *Kultura Fizyczna*, nr 9-10, s. 16.

30 Cz. Matusewicz (1990). Widowisko sportowe. Analiza psychospołeczna. Warszawa: AWF, s. 12.

31 J. Kosiewicz (2004). Kultura fizyczna w perspektywie filozofii. Warszawa: Wydaw. BK, s. 191.

Widowisko sportowe nie polega jednak na samym oglądaniu czynności zawodników. Jego przebieg zależy od motywacji uczestnictwa, oczekiwań rezultatów sportowych, oczekiwań wobec widowiska, liczby uczestników, ich kultury i nawyków zachowania[32].

Jeśli staramy się podjąć próbę wyjaśnienia przedstawianego zagadnienia, nie możemy również pominąć całościowej specyfiki widowiska sportowego. Jest to pewien rodzaj przedstawienia poddający się opisowi w konwencji dramaturgicznej. Tak, więc mamy scenę – boisko zmagań sportowych, na której występują aktorzy- zawodnicy i sędziowie oraz osoby towarzyszące (trenerzy, lekarze sportowi). Mamy również widzów tego spektaklu – kibiców sportowych, ewentualnie mniej lub bardziej przypadkowych jego obserwatorów. Są również kulisy tego spektaklu, w których dokonują się ukryte przed oczami widzów formalne, jak i nieformalne, działania związane z przygotowaniem i przebiegiem widowiska. Podczas spotkania zachodzą liczne interakcje między aktorami na scenie, jak i między osobami będącymi na widowni. Dochodzi również do interakcji między aktorami a widownią. Oczywiste jest, iż to, co się dzieje na scenie ma wpływ na wydarzenia na widowni, jak i odwrotnie. Można powiedzieć, że widownia reaguje na zaistniałe na scenie wydarzenia. Reakcje te nie są ściśle zestandaryzowane, nie są przewidywalne, albowiem i widowisko sportowe dostarcza szeregu nieprzewidywalnych sytuacji[33].

Zaprezentowany opis zjawiska ograniczający je do sceny, widowni, aktorów, kulis i interakcji społecznych, wyizolowuje je z szerszego społecznego kontekstu, a jednak odniesienie się do niego jest konieczne przy próbie wyjaśnienia zachowań widowni i to z dwóch powodów.

32 M.Janusz, D. Sądecka (2004). Różnorodne relacje i mechanizmy widowiska sportowego. *Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej*, nr 3-4, s. 257-263.

33 K. Stańczuk (1992). Zachowania patologiczne niektórych widowni sportowych – próba wyjaśnienia zjawiska. *Roczniki Naukowe AWF w Warszawie,* T. 33, s. 26- 32.

Po pierwsze, dlatego, że zachowania ludzi nie tylko są rezultatem aktualnie dziejących się sytuacji i zachowań innych ludzi, ale są również wypadkową wcześniejszych doświadczeń i nawyków, spoza bezpośrednio istniejącej sytuacji, wniesionych do niej jakby z zewnątrz. Po drugie: anormalne zachowania widowni sportowych dotyczą nie tylko samego widowiska sportowego w sensie czasowym i przestrzennym. Przenoszone są one poza stadion czy halę sportową i zdarzają się często przed lub po spotkaniu.

Mówiąc o widowisku, przede wszystkim winniśmy zapytać o to, jakie są przyczyny masowego udziału ludzi w tym spektaklu? Jaki działa mechanizm społeczny, że tłumy zapełniają widownie stadionów, niekiedy pokonując nieprzyjemne przeszkody na drodze do tego celu i znosząc dokuczliwość uczestnictwa w postaci kaprysów pogody, tłoku, brudu. I dalej zapytać o to, jacy ludzie zapełniają widownię? [34]

Nim udzielona zostanie odpowiedź na zadane pytanie, należy wskazać, że widowisko sportowe stanowi znamienny fakt kulturowy, wywierający wpływ na życie społeczne i jednostkowe. Mimo to nie opracowano jeszcze na gruncie nauk o kulturze fizycznej, teorii sportu monografii analizującej, opisującej, wyjaśniającej w sposób wieloaspektowy i holistyczny, kulturologiczny i filozoficzny sens i istotę struktury, właściwości aksjologicznych, socjologicznych tego zjawiska. Dotyczy to poszczególnych elementów składowych widowiska, relacji zachodzących między nimi oraz mechanizmów powodujących rozwój oraz wzrost zainteresowania w wymiarze społecznym[35].

Nie ma, jednoznacznej odpowiedzi na powyższe pytania. Siłą faktu jesteśmy zmuszeni operować w tym przypadku wyjaśnieniami hipotecznymi. Jedną z takich hipotez stworzyła Browne. Hipoteza ta jest oparta na faktach

34 J. Kosiewicz (1997). Struktura widowiska sportowego. *Wychowanie Fizyczne i Zdrowie*, nr 2, s. 60.

35 ibidem, s. 60.

etologicznych i powstała z inspiracji odkryć z tej dziedziny. Jej autorka utrzymuje, że pasja sportowa i chęć oglądania zmagań sportowych są uwarunkowane genetycznie. Argumentem na rzecz tej tezy jest podobieństwo zachowań ludzi od czasów prehistorycznych do dzisiejszych asów sportu. Szczególnie istotna jest zbieżność dwóch form aktywności, analizowanych przez autorkę.

Po pierwsze, obrona terytorium. Andrey, na którego powołuje się autorka, wykazał, że mechanizm taki istnieje u człowieka: bronimy terytorium oznaczonego naszymi przedmiotami, terytorium własnego domu, własnego terenu działania. Browne powiada, że ten sam mechanizm leży u podstaw zawodów sportowych. Istotnie, gdy obserwuje się mecz futbolu amerykańskiego, czy rugby, można dojść do wniosku, że cała gra sprowadza się do zdobywania terytorium przeciwnika i obrony swego przed inwazją zespołu przeciwnego.

W piłce nożnej też toczy się walka o terytorium, o wciśnięcie na teren broniony przez przeciwnika, zdobywanie terenu jest zasadą niemal wszystkich gier zespołowych. I te różne formy walki o terytorium niezmiennie podniecają widzów, budząc emocje trudne do wytłumaczenia metodą analizy racjonalnej. Stają się one zrozumiałe, gdy założymy, że są skojarzone z emocjami walki o przetrwanie, o byt, jaki zapewnia własne terytorium.

Po drugie, posiadanie broni. Dart wykrył w czasie wykopalisk na pustyni Kalahari skamieniałą czaszkę młodego człowieka, żyjącego przed milionem lat. Interesujące w tym było to, że zginął on od ciosu zadanego bronią wytworzoną z piszczeli antylopy. Wniosek, jakie odkrywca wyciągnął z tego faktu, brzmiał: człowiek nie jest istotą produkcyjną, jest istotą wojującą. Zdaniem E. Brown ta odwieczna skłonność do wojowania znalazła swój wyraz w sporcie. Zatem walka jest tym, co przyciąga miliony ludzi na stadiony. Ob-

serwowanie walki, to przyjemność chętnie doświadczana przez masy ludzkie. Widowisko sportowe staje się, zatem kulminacją emocjogennych sytuacji, wynikłych z walki o terytorium, o prymat o zwycięstwo[36].

Niektórzy specjaliści zagadnień masowej kultury wskazują, że uczestnictwo w imprezach typu widowisko sportowe jest uwarunkowane faktem istnienia czasu wolnego. Czas wolny wymusza poszukiwanie jakichś form aktywności. Jak z powyższego wynika, istnienie czasu wolnego jest warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym, motywacji uczestnictwa w widowisku sportowym. Jedynie nielicznych, nuda jest w stanie skłonić do uczestnictwa w imprezach tego typu, niemniej grupki znudzonych młodych ludzi stanowią charakterystyczny element widowni sportowej, oni często stają się nowatorami, wprowadzają nowe formy zachowań, z reguły z pogranicza form chuligańskich[37].

Źródeł uczestniczenia w widowisku sportowym jest dużo i są one bardzo zróżnicowane. Niemniej obecnie upatrujemy ich głównie w motywach społecznych, które mają charakter zdecydowanie osobisty, „odczuwa się" je jako płynące z własnego wnętrza. Formułując te motywy, człowiek odwołuje się z reguły do własnego „ja".

Problem źródeł i natury motywacji społecznej nie doczekał się dotychczas definitywnego rozstrzygnięcia, panuje jednakże niemal zupełna zgodność poglądów, co do ogromnej roli społecznych motywów w zachowaniu jednostki[38].

36 Cz. Matusiewicz (1998). Emocje widowiska sportowego. *Trening*, nr 2, s. 52-64.

37 Cz. Matusewicz (1998). Mechanizmy socjologiczne widowiska sportowego. *Trening*, nr 1, s. 38-41.

38 D. Żyto-Sitkiewicz (1993). Motywy uczestniczenia w widowisku sportowym. *Wychowanie Fizyczne i Sport*, nr 2, s. 57.

Innym wymienianym często motywem jest motyw wspólnoty. Widz zbliżając się do współuczestnika widowni, czerpie radość ze wzajemnie przeżywanych doznań wynikających z widowiska sportowego. Nawiązuje bliskie kontakty, znajomości, angażując się we wspólne przeżywanie, zacierają się bariery dzielące ludzi, znikają bariery wieku, płci, poziomu kultury, upodobań. Dystans interpersonalny zostaje zredukowany do minimum. Pojawia się zjawisko, które można nazwać określoną afiliacją, która wg Matusewicza występuje również wtedy, gdy ludzie przeżywają silne emocje, zadowolenie, radość, uniesienie[39].

Kolejnym motywem uczestniczenia w widowisku sportowym jest motyw zabawy. Na uwagę w rozważaniach nad motywami uczestniczenia w widowisku sportowym zasługuje jeszcze motyw doznawania wrażeń zmysłowych.

Dokonując porównawczej analizy widowiska sportowego z innymi widowiskami wskazać należy, że różni się ono od innych podobnych do niego imprez masowych (np. koncertów muzycznych, spektakli teatralnych). Do tych pierwszych podobne jest wprawdzie pod względem liczebności uczestników i ich bezpośredniego zaangażowania w spektakl, silnej identyfikacji z grającym zespołem i jego liderami, stopnia stłoczenia itp. Tyle tylko, że zespół muzyczny nie występuje regularnie w tym samym miejscu jak ma to miejsce w przypadku zespołów rozgrywających mecze. Od seansów kinowych czy teatralnych, widownia sportowa odróżnia się tym, iż zajmuje na stadionie miejsca dowolne, przeważnie nienumerowane, zależne od czasu przyjścia na stadion, co siłą rzeczy zakłada już w sobie pewną dysharmonię, zaproszenie do bezładu. Hołówka wskazuje na jeszcze jedną istotną różnicę zachodzącą pomiędzy spektaklem teatralnym a widowiskiem o charakterze sportowym.

39 Cz. Matusewicz (1990). Widowisko..., op.cit., s. 30-35.

Różnicę, która od antycznych czasów aż do dnia dzisiejszego napędza widownię[40]. Zdaniem ww. igrzyska ekscytowały widzów, ponieważ inaczej niż w teatrze – nie było w nich niczego udawanego a dodatkowo kibice doświadczali w ramach widowiska głębokich przeżyć, napięć emocjonalnych związanych z rywalizacją, która często odbywa się poza nominalnym amfiteatrem zmagań, na ulicach miast[41].

Uczestnik widowiska sportowego poszukuje nie przypadkowej i nie dowolnej stymulacji. Jednym z ważnych aspektów wyrażeń budzących w kibicach (czy zawodnikach) jest „nowość". Nowość widowiska przejawiać się może w zmianach w drużynie, spotkaniu z inną drużyną, zmianie boiska, w niespodziankach wynikających z przypadkowości sąsiadów – kibiców itd. Wystarczy, że bodziec w dostatecznym stopniu nowy, aby obudzić zainteresowanie osoby uczestniczącej w spektaklu. Jeśli jednak bodziec jest niezbyt zaskakujący „nowością" może zadziałać zbyt nagle, wywołując lęk oraz tendencję unikania go[42].

Trzeba także mieć na uwadze socjologiczne mechanizmy widowiska sportowego, które niewątpliwie odgrywają kluczową rolę w splocie determinacji procesów i stanów tego zdarzenia społecznego. Ujmując widowisko sportowe jako zdarzenie społeczne, o charakterze rozrywkowym (relaksacyjnym) lub instrumentalnym, zaistniałe z racji sprawnościowej rywalizacji zawodników i przebiegające zgodnie z ustalonymi regułami, w którym uczestniczą strony interakcji – sportowcy i obserwatorzy – zauważamy, że ma ono znaczny wpływ na osoby weń zaangażowane. Ów wpływ, wywierany przez ten ważny społecznie fenomen, jakim jest sport, może mieć charakter pozytywny, ale także negatywny.

40 J. Hołówka (2001). Etyka w działaniu. Warszawa: Prószyński i S-ka, s. 306.
41 ibidem, s. 307.
42 D. Żyto-Sitkiewicz. op. cit., s. 56.

Człowiek w życiu codziennym podlega ciągłym rygorom, przymusom postępowania w odpowiedni, akceptowany przez społeczeństwo sposób. Zatem wystąpienie agresji może być także wyrazem, nie zawsze uświadomionego buntu przeciwko wzorom i normom kulturowym, istniejącej strukturze ekonomiczno-społecznej[43]. Dopiero będąc na widowni dana jednostka może zachowywać się w sposób, który na gruncie zawodowym czy w życiu rodzinnym jest nie do przyjęcia. Jednocześnie przebywanie w grupie podobnie czujących i myślących kibiców może wzmacniać zachowania agresywne, poprzez ich aprobatę i podziw.

Istotne dla przeżywania widowiska są także warunki fizyczne, jakie panują na stadionach i w halach. Widzowie przez cały czas trwania meczu znajdują się w bardzo bliskim, fizycznym kontakcie z innymi ludźmi, oglądaniu zaś meczu towarzyszy na ogół donośny hałas. Trudno w takich warunkach mówić o komforcie fizycznym i psychicznym.

Kolejną cechą charakterystyczną dla widowni sportowej jest podział na grupy wynikający, co istotne, nie tyle z zainteresowań, ale ze względu na uczucia, przeświadczenia, oceny. Tworzą je kibice rywalizujących ze sobą drużyn. Na czas widowiska grupy te zajmują – wyznaczone przez organizatorów sektory, które stają się ich terytorium. Obowiązuje na nim akceptowany przez fanów styl zachowania, jedność uczuć i reakcji. Jeśli zatem na takim terytorium umyślnie lub przypadkowo znajdują się kibice – przeciwnicy, dochodzi do scysji, kłótni, a nawet rękoczynów.

Liczne frustracje przeżywane przez widzów w trakcie widowiska nie kończą się wraz z zamknięciem imprezy. Często już w drodze do domu dochodzi do awantur, bójek zwycięzców i pokonanych. Inni kontynuują rozładowanie stanów frustracji w pociągach, autobusach, atakując wszystko i wszystkich.

43 Z. Ciupiak (1979). Widowiskowe funkcje sportu wyczynowego. Poznań: AWF, s. 30-34.

Patrząc na widownię nie można zapomnieć o podziale widzów, który zdaniem Piotrowskiego jest triadyczny i przebiega następująco: „(…) konsumenci (ang. consumption orientem spectators) versus prawdziwi kibice". Są to przeważnie osoby w dojrzałym wieku, o stabilnej sytuacji finansowej i dobrej pozycji społecznej. Ta część publiczności przychodzi na stadion przede wszystkim po to, aby uczestniczyć w dobrym widowisku sportowym. Wynik meczu jest dla nich sprawą drugorzędną, a ich zachowanie są zgodne z regułą „*fair play*". Szukają w widowisku doznań estetycznych, potrafią docenić i nagrodzić oklaskami wysiłek drużyny rywala, a ich poczynania są wolne od agresji[44].

Drugą grupę tworzą kibice lub inaczej fani. Tym, co odróżnia ich od widzów, jest stopień emocjonalnego zaangażowania po stronie jednej z walczących drużyn. Są to w większości młodzi ludzie, identyfikujący się silnie ze swoim zespołem. Przychodzą na stadion, aby zobaczyć jak drużyna, której kibicują zwycięża rywala. Sam przebieg zawodów oraz ich poziom ma dla nich znaczenie marginalne. Zwycięstwo ulubionego zespołu traktowane jest w kategoriach osobistego sukcesu, porażka staje się osobistą klęską. Zawodnicy drużyny przeciwnej, wspierający ich kibice są postrzegani jako przeszkoda, którą należy usunąć po to, aby „nasi" zwyciężyli. Porażka jest zdarzeniem silnie frustrującym i często prowadzi do aktów agresywnego odwetu. Celem jest poniżenie rywala, a plamę na honorze, jaką jest przegrana na boisku, można zmazać na trybunach lub w pomeczowych starciach[45].

Trzecią część publiczności stanowią chuligani stadionowi. Głównym powodem, dla którego przychodząc na mecze, nie jest pragnienie oglądania sportowych zawodów. Wynik nie ma dla nich większego znaczenia. Stadion

44 P. Piotrowski (1999). Szalikowcy: o zachowaniach dewiacyjnych kibiców sportowych. Toruń: Adam Marszałek, s. 10.

45 ibidem, s. 10.

jest miejscem, w którym mogą zaspokoić potrzebę silnych wrażeń, znaleźć się w sytuacji pełnej napięcia i ryzyka. Grupki tego rodzaju widzów pojawiają się przede wszystkim tam, gdzie istnieje prawdopodobieństwo starć z siłami porządkowymi lub kibicami drużyny rywala[46].

Jak można zauważyć, widowisko sportowe nie polega na samym oglądaniu czynności zawodników, lecz jest skomplikowanym splotem reguł, więzi społecznych między zawodnikami, trenerem, organizatorami, sędziami i widzami. Jego przebieg zależy od motywacji uczestnictwa, oczekiwań rezultatów sportowych, oczekiwań wobec widowiska, liczby uczestników, ich kultury i nawyków zachowania.

Często za niewłaściwe zachowanie wini się tylko człowieka, nie bacząc na to, co właściwie było przyczyną jego nieprawidłowego zachowania. Organizatorzy wielkich imprez sportowych powinni zatroszczyć się, aby warunki zarówno dla występujących zawodników, jak i dla kibiców były jak najlepsze. Duży wpływ na zachowanie człowieka ma sam obiekt, w którym odbywa się impreza sportowa. Samo oświetlenie, jego barwa, natężenie ma istotne znaczenie. Przy niskiej intensywności obserwuje się większą podatność człowieka na zmęczenie. Barwa oświetlenia wydająca zieleń lub błękit też nie jest dobrze odbierana, gdyż pozbawia ona człowieka jego naturalnych kolorów skóry, zmieniając jego wygląd na niekorzyść. Istotnym elementem jest też temperatura otoczenia, gdyż zbyt wysoka lub zbyt niska temperatura w obiekcie sportowym nie sprzyja powstaniu więzi społecznej i wspólnemu przeżywaniu widowiska sportowego. Występuje wtedy nadmierna koncentracja na sobie widzów i zawodników. Jeżeli na stadionie jest złe oświetlenie, panuje nadmierny hałas, to nie należy się spodziewać, że at-

46 ibidem, s. 11.

mosfera będzie miła, wprost przeciwnie, czynniki stresujące mogą doprowadzić do wzrostu niezadowolenia i agresywności, nagromadzenia czynników stresujących, a niekiedy determinujące wzrost pobudzenia psychicznego[47].

Zachowania ludzkie, także te dezaprobowane społecznie, odmienne od powszechnie przyjętych i praktykowanych, bywają determinowane zarówno czynnikami egzogennymi (kontekst społeczny), jak i endogennymi (cechy człowieka i procesy psychiczne). Najłatwiej poddają się ocenie nie motywy i procesy psychiczne, lecz konkretne manifestacje zachowań, czyny jednostki. I to na ich podstawie można wnosić o przyczynach lub zamiarach ludzkich zachowań, o ich stanach w danej chwili.

Wielu socjologów zwraca uwagę na zbieżność reguł działalności życiowej i widowiska sportowego[48]. Caillois dostrzega zbieżności w tym, że zarówno w życiu, jak i podczas zawodów sportowych mamy do czynienia z potrzebą wykazania swej wyższości, z chęcią współzawodniczenia, odnoszenia coraz to lepszych wyników, nadzieją na szczęśliwy los. Matusewicz. podkreśla jednakowoż, że w porównaniu do ról pełnionych, na co dzień, role uczestników zawodów sportowych są wyraźnie określone[49].

Zarówno formalne jak nieformalne oczekiwania, czyli role, jakie pełnią uczestnicy widowiska sportowego, lansują określone wzorce zachowań i uzasadnia ich zależności. Możemy mówić o 4 typach wzorców: ideologicznych, instytucjonalnych, kulturowych, lokalno-obyczajowych.

- Wzorce ideologiczne dotyczące widowiska sportowego określają sens istnienia tych widowisk oraz ich rolę społeczną. Zdaniem Matusewicza w danym systemie wartości trzon ideologii stanowią tzw. credanda oraz miranda. Credanda to element ideologii, który wskazuje na to, co

47 Cz. Matusewicz (1990). Widowisko…, op. cit., s. 28-29.

48 B. Karolczak-Biernacka. op. cit., s. 128.

49 Cz. Matusewicz (1975). Psychologia wartości. Warszawa–Poznań: PWN, s. 37-39.

godne jest wiary. Miranda jest z kolei elementem ideologii wskazującym, na to, co odświętne, niecodzienne. Wzorce ideologiczne dotyczące widowiska sportowego określają sens ich istnienia, ich rolę społeczną[50].

- Wzorce instytucjonalne – treść wzorców instytucjonalnych jest wyrażona przez przepisy i regulaminy sportowe (na przykład przepisy dotyczące bezpieczeństwa na stadionach to oczekiwania w stosunku do organizatorów). Oczekiwania instytucjonalne są powiązane z ideologicznymi i wyrażają interes państwa w dziedzinie widowisk sportowych. Są one, przeto środkiem transmisji interesów politycznych, gospodarczych, społecznych, państwa w sferę życia sportowego[51].
- Wzorce kulturowe w przebiegu widowisk sportowych regulują stosunki między samymi graczami, graczami i arbitrami, graczami i publiką, arbitrów z publiką, itd. Wzorce te wymagają, jako reguła dobrego zachowania – serdeczności między ludźmi. Jednak w przypadku widowiska sportowego nie zawsze te postulaty są łatwe do zrealizowania. Ze względu na niski poziom kultury ogólnej wielu widzów, jak i stan emocjonalnego podniecenia, w którym często czynniki biologiczne przeważają nad kulturowymi.
- Wzorce lokalno-obyczajowe cechują się ograniczonym zasięgiem działania i specjalnym znaczeniem lokalnym. Wzorce lokalno-obyczajowe wyrażają oczekiwania wynikające z tradycji sportowych danego miejsca (miasta, regionu). Jednocześnie dodatkowo uatrakcyjniają widowiska sportowe.

Jednym z ważniejszych elementów widowiska sportowego jest fizyczna przestrzeń, na którym widowisko to się rozgrywa. Być może interpretacja

50 ibidem, s. 26-34.
51 Cz. Matusewicz (1990). Widowisko…, op. cit., s. 37.

tej przestrzeni jest jednym z kilku kluczy pomocnych w rozszyfrowaniu zjawiska agresji stadionowej. Reeves i Nass w pracy *Media i ludzie* tak formułują istotę tego problemu: „Kiedy ludzie oddziałują na siebie nawzajem, przestrzeń pomiędzy nimi nabiera znaczenia. Przestrzenne usytuowanie decyduje o tym, co ludzie mówią, jak to mówią, a nawet czy w ogóle trzeba cokolwiek mówić. Czas trwania interakcji oraz jej emocjonalna intensywność mogą być zdeterminowane przez przestrzeń”[52]. Nieco dalej w przytoczonym dziele można przeczytać – „Odległość interpersonalna decyduje o intensywności reakcji. Jeśli ktoś stanie blisko drugiej osoby, napięcie wzrasta, a wraz zanim uwaga skierowana na osobistą przyjemność lub ból. Bliskość pobudza. Kiedy pobudzenie narasta, ludzie mocniej koncentrują się na przyczynie podniecenia, zmiany będącej wstępem do potencjalnego działania. Żadna z tych reakcji nie jest jednak świadoma. Ludzie są tak skoncentrowani, by automatycznie reagować na rzeczy, które ich pobudzają”[53].

Przestrzeń wpływa też bardzo silnie na widowisko sportowe jako zdarzenie społeczne. Włoscy organizatorzy imprez sportowych zauważyli, że do awantur i zamieszek dochodzi najczęściej na koronach stadionów, tam gdzie znajdują się miejsca stojące, przeznaczone dla kibiców mniej zasobnych. Jeżeli zatem w sektorze miejsc stojących znajdzie się tylu widzów, że stanie się tłoczno, zostanie tam naruszona przestrzeń osobista wielu osób. Wywoła to u wielu z nich poczucie niezadowolenia i dyskomfortu a niekiedy agresji wobec innych osób lub organizatorów imprezy[54].

Zamykając ten wątek powiedzmy, że widowisko sportowe na wejściu w momencie startu, jest determinowane, albo ukierunkowane licznymi zja-

52 B. Reeves, C. Nass (2000). Media i ludzie. Warszawa: PIW, s. 53.

53 ibidem, s.54.

54 Cz. Matusewicz (1990). Widowisko…, op. cit., s. 22-23.

wiskami społecznymi, istniejącymi w czasie wyprzedzającym widowisko poprzez społecznie ukształtowane oczekiwania, sympatie, antypatie i inne powszechnie przeżywane stany psychiczne. Zatem widowisko sportowe nie jest zdarzeniem bez przeszłości, jest ono widowiskiem konkretnych ludzi i konkretnego czasu społecznego. Uwidacznia się w nim wszystko to, co jest ludziom bliskie i miłe, a także to, co im dokucza i co ich boli. Uwidaczniają się ich nawyki i przyzwyczajenia, styl bycia i odruchy na sytuacje życiowe, ich wyobrażenia życia, zabawy, rozrywki i sportu. Widownia sportowa ma takie widowisko, do jakiego dojrzała.

1.3. Wybrane teorie wyjaśniające zjawisko chuligaństwa stadionowego

Próby wyjaśnienia fenomenu „agresywnych trybun”[55] są podejmowane głównie przez socjologów sportu i psychologów. Historycznie najstarszą koncepcją jest tzw. teoria „zarazy” oparta na psychologicznej koncepcji zachowania się tłumu Gustawa Le Bona.

Wyszczególniony autor uważa, że ludzie w tłumie porzucają swoją indywidualność i racjonalność na rzecz umysłu kolektywnego[56], co określić można jako prawo jedności umysłowej charakteryzujące się tym, iż uczucia i myśli tłumu mają jeden kierunek, ulegający częstym zmianom pod wpływem sytuacji zewnętrznej. Są przesadne, skrajne, występuje przy tym brak tolerancji dla poglądów innych niż własne. Na ogół poziom intelektualny tłumu jest niższy od inteligencji poszczególnych jednostek, które go tworzą.

55 Nie można jednak zapomnieć, że przemoc w sporcie nie ogranicza się do samych stadionów. Do aktów przemocy dochodzi również na trasach dojazdowych, dworcach, w pociągach, autobusach, a także w okolicach miasta, przedmieściach.

56 S.A. Rathus (2004). Psychologia współczesna. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 715.

W tłumie uczucia i idee rozchodzą się z dużą szybkością, w związku z zanikaniem u jego członków świadomości własnego „ja" i podatnością na sugestię. Tym samym według tej teorii jednostka będąc w anonimowym tłumie podlega procesom wzajemnej stymulacji lub popada w stan hipnotycznego podniecenia, które wymusza określone odczucia, bodźce oraz działania. Uczestnicy tłumu doświadczają tym samym deindywiduacji - stanu ograniczonej świadomości i spadku troski o własny wizerunek w oczach innych. Wiąże się to również z utratą normalnej kontroli nad zachowaniem i wzrostem impulsywności oraz patologiczności popełnianych czynów.

Jak można zauważyć tłum ma zgubne właściwości: potrafi jednostki intelektualnie i moralnie paraliżować, ubezwłasnowolniać, ściągnąć do poziomu, jeśli nie animalnego, to w każdym razie znacznie niższego niż jednostka reprezentuje sama w sobie, wyizolowana z kontekstu stadionowego czy ulicznego. Nawet ponad przeciętna inteligencja nie stanowi zabezpieczenia przed destruktywnym wpływem tłumu, a już szczególnie tłumu na stadionie sportowym lub w jego okolicach. Półtorak dodaje „Uczestnik tłumu, choćby w normalnych okolicznościach dnia codziennego zaliczany był do ludzi zrównoważonych, powściągliwych, potocznie zwanych kulturalnymi, często ulega presji ogółu, chociaż zachowanie tłumu jest mu obce, przyjmuje jednak jego styl"[57]. W grupie ogarniętej amokiem nie liczą się poglądy, różnice w wykształceniu i poziom dobrobytu. Tworzy się poczucie solidarności grupowej. Rytuałem wiążącym grupę staje się wspólne śpiewanie, kult i uwielbienie dla idola, poczucie siły, grupowej przynależności, podział na swoich i obcych. Anonimowy tłum rodzi poczucie bezkarności[58].

57 W. Półtorak (2001). Nie wystarczy być przeciw. *Kultura Fizyczna*, nr 7-8, s. 21.

58 M. Jędrzejewski (1999). Młodzież a subkultury: Problematyka edukacyjna. Warszawa: Żak, s.11.

Fiks twierdzi, że tłum „pozostając w przekonaniu, iż nie istnieją żadne przeszkody dla realizacji jego (niekiedy nieokreślonych) celów, przejawia brak dyscypliny, wyobraźni i krytycyzmu wobec własnego postępowania. Wybuchowość i gwałtowność reakcji tłumu świadczą równocześnie, że silne stany emocjonalne zawężają pole poddaje się woli jakiegoś przywódcy, obranego spontanicznie i bezkrytycznie. Głównie niebezpieczeństwo polega na tym ,że tłum, nie napotkawszy na żadne opory, zdolny jest do działań destrukcyjnych"[59]. Różnorodność stapia się w jednorodność, a decydującą rolę odgrywają cechy nieświadome[60].

Przeprowadzone badania przez Rogera oraz Dinera wskazują na dwa czynniki tkwiące w deindywiduacji sprowadzające się do:

a) zmniejszonej odpowiedzialności za własne czyny stanowiące efekt przebrania i obniżenia samoświadomości;
b) utraty koncentracji na normach moralnych w wyniku obecności innych[61].

Tłum taki jest szczególnie podatny na zdarzenia nagłe, niejasne i niezrozumiałe. Jego reakcje w takich sytuacjach pozbawione są refleksji, analizy, przemyśleń. Z tego względu są to przeważnie zachowania prymitywne, takie jak gwizdy, wycie, tupot, jęki zachwytu lub rozczarowania. Anonimowość widza na stadionie stwarza warunki do eskalacji agresji a zachowanie innych jednostek pobudza osoby aktywne do jeszcze skrajniejszych poczynań. Co więcej, w swojej sile tłum czuje się zarówno bezkarny, jak też niezwyciężony.

59 E. Fiks (1996). Wybrane czynniki determinujące zachowania publiczności sportowej. *Sport Wyczynowy*, nr 7-8, s. 69-70.

60 G. Le Bon (1996). Psychologia tłumu. Warszawa: Hachette Polska, s. 53.

61 E. Aronson, T.D. Wilson, R.M. Akert (1997). Psychologia społeczna. Serce i umysł. Poznań: Zysk i S-ka, s.367.

Inną teorią wyjaśniającą zjawisko stadionowego chuligaństwa jest teoria konwergencyjna[62]. Według tej koncepcji, ludzie którzy odznaczają się wspólnymi przekonaniami i odczuciami oraz znajdują się razem, mogą łatwo zostać pobudzeni do aktywności w określonym kierunku pod wpływem nieoczekiwanych wypadków.

Teorię konwergencji często łączy się z teorią frustracji – agresji. Powstawanie i utrwalanie się zachowań agresywnych w wyniku frustracji można wyjaśnić, opierając się na podstawowych twierdzeniach dotyczących zmian w zachowaniu się osobnika pod wpływem uprzednich doświadczeń. Jednocześnie decydującą rolę w utrwalaniu pewnych sposobów zachowania się, jak również w zmianie tych sposobów, teoria zachowania przypisuje doznawanej satysfakcji[63]. Wiązać można więc występujące zachowania z tzw. reaktywnością osobniczą – inaczej uczuciem frustracji wywołanym pojawieniem się przeszkody na drodze uniemożliwiającej (ograniczającej) osiągnięcie celu. Zjawisko to udziela się ostro „oszalałym kibicom", którzy kierowani pierwotnymi instynktami, bez umiaru i poczucia odpowiedzialności na stadionach i wokół nich oddają się przemocy oraz eksterminacji tych, którzy nie są im podobni.

Starając się ustalić, dlaczego w pewnych okolicznościach frustracja prowadzi do agresji, a w innych nie, Berkowitz postawił tezę, że ważnym pośrednikiem między frustracją a agresją jest afekt negatywny w postaci gniewu. W tej interpretacji frustrację można traktować jako jedno z różnych wydarzeń awersyjnych. Ze względu na tą ich zdolność za silne determinanty agresji uważa się również inne typy stymulacji awersyjnej, takie jak strach, ból lub dyskomfort psychiczny. To czy jednak zareagujemy na stymulację awersyjną, zależy w dużym stopniu od sposobu interpretowania przez dany

62 J. Dudała (2004). Fani-chuligani: Rzecz o polskich kibolach. Warszawa: Żak, s. 21.
63 J. Danielewska. op. cit., s. 13.

podmiot owej stymulacji. Jak już powiedziano jest prawdopodobne, że frustracja wywoła gniew, jeżeli zostanie zinterpretowana jako rozmyślne lub nieuprawnione przeszkadzanie w aktywności jednostki na cel.

Kolejną teorią, na którą warto zwrócić uwagę omawiając fenomen chuligaństwa stadionowego jest teoria wartości towarzyszących. Nawiązuje ona do koncepcji zachowania zbiorowego Smelsera, dla której podstawowym motorem działania jest konflikt. Inaczej postrzega przyczyny zbiorowych naruszeń Smith. Wyszczególniony autor wyjaśniający różnorodność zachowań chuligańskich skonstruował schemat przyjmując w nim dwa kryteria: stopień legalności przekonań i ich zasięg oraz zaburzenia, które tkwią w globalnej strukturze społeczeństwa a także te, które wynikają w szczególnych warunkach. Owa typologia umożliwiła rozróżnić przyczyny i sytuacje społeczne, które mogą przerodzić się w chuligańskie wybryki. Do ekscesów, które są obliczone na efekty Smith zaliczył:

- demonstracje gdy impreza sportowa jest przerwana celowo, aby zwrócić uwagę społeczeństwa na jakieś kwestie polityczne;
- konfrontacje – awantury stadionowe będące następstwem zróżnicowania społecznego[64].

Turner i Kilian podkreślają znaczenie procesu symbolizacji polegającej na nadaniu jakiemuś obiektowi określonego znaczenia. Charakter tego procesu może być długotrwały, wyprzedzający w czasie powstanie tłumu[65].

Pawlak, szukając wyjaśnienia chuligańskich zachowań na stadionach sportowych, odwołuje się do Mertonowskiej teorii anomii. Stawia ona tezę,

64 J. Dudała (2000/2001). Chuligaństwo na trybunach obiektów sportowych czyli tolerancja w odwrocie. *Tolerancja. Studia i Szkice*, T. 7, s. 236-237.

65 T. Górecki (1989). Patologia młodzieżowej podkultury kibiców sportowych. *Kultura Fizyczna*, nr 9-10, s. 28-30.

iż widowisko sportowe stwarza sytuację, w której przejawia się anomiczność jego uczestników[66].

Inną jeszcze koncepcją jest ta, według której agresja musi znaleźć swe ujście w postaci „katharsis", czyli rozładowania energii. Według badaczy (m.in. Freuda) stadion jest swoistym „wentylem bezpieczeństwa", gdzie ma miejsce „wypuszczenie pary"[67]. Stadion jest również tym miejscem, w którym ludzie uczą się agresji[68]. Obserwują tam zachowania agresywne, co może prowadzić do ich powtarzalności w podobnych sytuacjach.

Przejawy chuligaństwa na trybunach opisywano także w kategoriach oporu młodzieży klas niższych przeciw komercjalizacji futbolu.

Gorący[69] natomiast tłumaczy to zjawisko różnymi poziomami, na których można rozpatrywać agresywne zachowania ludzi: 1) poziom biologiczny (który decyduje o łatwości bądź trudności pojawienia się stanów emocjonalnych gniewu i złości, a w konsekwencji agresji); 2) poziom psychologiczny (stadion, na którym odbywa się spotkanie sportowe, jest w tym przypadku traktowany, jako swego rodzaju wentyl bezpieczeństwa, przez który uchodzi nagromadzona wcześniej agresja); 3) poziom ekologiczny (który wiąże nasilenie zachowań agresywnych z zagęszczeniem ludzi na stosunkowo małej przestrzeni); 4) poziom społeczny (wikłający agresję z podziałem widowni na grupy o różnych interesach).

Badając biologiczne podłoże zachowań agresywnych poszukuje się czynników je warunkujących albo w budowie organizmu, albo w jego fizjologii. Wyniki prowadzonych na tym polu badań są często rozbieżne, ale ogólnie można stwierdzić, iż agresja jest skutkiem aktywizacji pewnych struktur

66 R. Merton (1982). Teoria socjologiczna i struktura społeczna. Warszawa: PWN, s. 57.

67 G. Schelling (1976). Agresja i przemoc w sporcie. Wrocław: [B.w], s. 34-35.

68 I. Eibl-Eibesfeldt (1987). Miłość i nienawiść. Warszawa: Logos, s.12.

69 A. Gorący (1989). Agresja – nie wystarczy być przeciw. *Kultura Fizyczna*, nr 9-10, s. 23-27.

mózgowych. Należy przy tym pamiętać, że w stanie pobudzenia na człowieka silnie wpływają czynniki środowiskowe. Lorenz posługując się argumentami z nauk biologicznych pisał, że podstawowymi instynktami człowieka są: instynkt seksualny, głodu, ucieczki i agresji[70]. Wrodzony jest nie tylko instynkt agresji, ale także czynniki wstrzymujące zachowanie agresywne, w wyniku, czego powstają złożone mechanizmy obyczajów zwierząt i ludzi u źródeł, których leży *parlament instynktów* danego gatunku istot żywych. Tworzy się hierarchia władzy. Zjawisko to udziela się ostro „oszalałym kibicom", którzy kierowani pierwotnymi instynktami, bez umiaru i poczucia odpowiedzialności, czują się jak „wybrańcy Boga", czyniący jego wolę. W efekcie na stadionach i wokół nich dochodzi do aktów przemocy, gwałtu oraz eksterminacji tych, którzy nie są im podobni[71].

Fromm w tłumaczeniu przyczyn agresywności i destrukcyjności ludzkiej odrzuca instynktywizm i zoologizm, a sens ludzkiej agresji tłumaczy z ujęcia społeczno-kulturowego i od strony typologii charakterologicznej. Obala tezę dotyczącą wrodzonej agresywności i radości powodowanej niszczeniem i okrucieństwem. Główną pobudką zachowań człowieka są jego racjonalne i irracjonalne namiętności: dążenia do miłości, czułości, solidarności, wolności i prawdy, jak również do kontroli, podporządkowania, niszczenia, narcyzm, chciwość, zazdrość, ambicja[72].

Z kolei Powell zaznacza, że agresywne zachowania publiczności mają miejsce tam, gdzie istnieje ślepa stronniczość, gdzie brutalni zawodnicy uczestniczą w grze, której integralną częścią jest przemoc oraz tam, gdzie przyjmowane są zakłady i spożywane narkotyki bądź alkohol. Zdaniem tego

70 K. Lorenz (2003). Tak zwane zło. Warszawa: PIW, s. 132.

71 ibidem, 133-136.

72 E. Fromm (1998). Anatomia ludzkiej destruktywności. Poznań: Rebis, s. 24-29.

uczonego niektórym kibicom dokonywanie aktów przemocy sprawia przyjemność i dostarcza im pożądanych przez nich doznań psychicznych[73].

Schemat wyjaśniający różnorodność zachowań chuligańskich został skonstruowany przez Smitha. Wskazany autor budując swój model zastosował w nim dwa kryteria ogólne, a mianowicie stopień legalności przekonań i zasięg, ponadto uwzględnił także dwa rodzaje źródeł społecznych zaburzeń. Te tkwiące w strukturze globalnej społeczeństwa oraz te, mające przyczyny sytuacyjne. Zastosowanie powyższych kryteriów umożliwiło wyróżnienie sześciu konfliktogennych przyczyn i sytuacji społecznych, które mogą przeradzać się w awantury chuligańskie obejmujące:

- konfrontacje – awantury biorą się tu z tradycyjnych czynników zróżnicowania społecznego, takich jak: religijne, rasowe, narodowe, klasowe;
- demonstracje – widowiska sportowe są czasem przerywane celowo, by zwrócić uwagę opinii publicznej na kwestie polityczne i społeczne;
- przegraną w zawodach lub groźbę porażki – kibice reagują emocjonalnie na przegrane swych idoli, złych decyzji arbitrów, itp.;
- zakaz wejścia na stadion – czasami organizatorzy nie chcą wpuścić na stadion lub halę sportową grupy kibiców, taka sytuacja może prowadzić do zamieszek;
- świętowanie przedmeczowe, podczas którego obowiązujące normy moralne nie są przestrzegane;
- celebrowanie zwycięstwa – zdarza się, że zinstytucjonalizowane uroczystości, znajdujące się pod kontrolą, wymykają się spod kontroli[74].

73 J.T. Powell (1986). Sport–agresja-przemoc. *Kultura Fizyczna*, nr 7-8, s. 19.

74 S. Wanat (1993). Socjologia zachowań chuligańskich w sporcie. *Sport Wyczynowy*, nr 1-2, s. 13.

Typologia przyjęta przez Smitha obejmuje szerokie spektrum zjawisk określonych jako chuligańskie. Brakło w niej jednak miejsca np. na ekscesy następujące podczas przemieszczania się chuliganów na mecz.

Wszystkie teorie usiłujące wyjaśnić mechanizmy i podłoże zachowań agresywnych, wiele wnoszą do wiedzy na ten temat, ale nie dają pełnej odpowiedzi na pytanie, dlaczego agresja części widzów i na niektórych imprezach sportowych przybiera ostatnio coraz bardziej brutalny, zagrażający życiu i zdrowiu charakter.

Rozdział II
Pseudokibice jako przykład subkultury młodzieżowej

2.1. Subkultury młodzieżowe, próba analizy zjawiska

Postępujące przemiany cywilizacyjne oraz dokonujące się w nowoczesnych demokracjach zmiany: gospodarcze, społeczne kulturowe, polityczne - oprócz swoich widocznych pozytywnych następstw ukierunkowanych m.in. na stworzenie społeczeństwa obywatelskiego, czy też dopełnienia potrzeby egzystencjonalnej w zakresie możliwości zaspokojenia „szczęścia" przyniosły wraz ze sobą również szereg niepożądanych zjawisk obejmujących społeczne straty, strach oraz cierpienie wielu jednostek[75]. Bez wątpienia do tych negatywnych zjawisk, sprzecznych z uniwersalnym porządkiem aksjonormatywnym zaliczyć należy zachowania dewiacyjne dzieci i młodzieży realizowane w ramach subkultur ucieczki i izolacji, które na przestrzeni ostatnich lat stały się istotnym problem społecznym.

Współczesne poglądy na genezę negatywnych ruchów młodzieżowych są zróżnicowane i wieloczynnikowe. Z całą jednak pewnością można powiedzieć, że młodzieżowe subkultury są elementem każdego społeczeństwa.

[75] Krzyżak-Szymańska E., Szymański A.: Niektóre wybrane dewiacje wśród dzieci i młodzieży na terenie województwa śląskiego. (w:) Bezpieczeństwo dzieciaci młodzieży – zagrożenia cywilizacyjne w aspektach: pedagogicznym, instytucjonalnym i legislacyjnym. Mysłowice 2005, s.15.

Subkultura jest grupą nieformalną, która swoje działania opiera na podstawie odrębnych wzorów i zasad postępowania. Członkowie takiej grupy zazwyczaj nie przestrzegają norm postępowania przyjętych w danym społeczeństwie. Klasyczne definicje subkultur obejmują z reguły małe grupy społeczne pozostające na marginesie dominujących w danym systemie kulturowym tendencji życia społecznego, negujących bądź podważających utrwalone i powszechnie akceptowane wzorce społecznego funkcjonowania. O subkulturze mówi się również jako o: grupie społecznej odrzucającej część wartości, norm i wzorów postępowania uznanych w ich społeczeństwie i tworzącej własne zasad, czyli jest to pewien układ wzorów kulturowych, odpowiednio wyselekcjonowanych ze względu na charakterystyczne cechy określonego, partykularnego środowiska społecznego i ze względu na cechy ról społecznych, które dla tego środowiska są charakterystyczne. Struktura, rozmiary i dynamika zależy jednak w znacznym stopniu od układów społeczno-politycznych państwa, uwarunkowań ekonomicznych oraz gospodarczych, w których powstają i działają te grupy[76].

Rola subkultur młodzieżowych w funkcjonowaniu społeczeństwa jest bardzo zróżnicowana, w zależności od wyżej wymienionych uwarunkowań. Pamiętać należy jednak o tym, że stanowią one żywą komórkę praktycznie każdego społeczeństwa, a ich istnienia nie można przeistoczyć w niekontrolowany proces[77]. Od chwili powstania subkultury młodzieżowe (mimo ich dewiacyjnego często charakteru) na tyle wrosły w funkcjonowanie społeczeństwa, że zaczynają być postrzegane jako normalne zjawisko. Społeczeństwo z biegiem czasu przyzwyczaiło się do istnienia subkultur, nauczyło się żyć obok nich, tolerować wiele zachowań, wypracowało przy tym rozmaite

76 P. Piotrowski (2003). Subkultury młodzieżowe: aspekt psychospołeczny. Warszawa: Żak, s. 11.

77 M. Jędrzejowski (1999). Młodzież a subkultury. Warszawa: Żak, s. 27-32.

formy walki w stosunku do działań, które przekraczają granicę społecznej tolerancji. Pomimo, iż subkultury młodzieżowe stanowią jedynie mniejszy akcent społecznych zachowań, należy mieć na względzie fakt, że należą do nich również ludzie, którzy od innych różnią się tylko tym, że ich poglądy ukształtowały się odmiennie od powszechnie przyjętych[78].

Można, zatem powiedzieć, iż kategorię subkultury z powodzeniem da się odnieść do działań części młodzieży przeciwko zasadom świata ustanowionego przez dorosłych, świata, w którym rządzi często przemoc, korupcja, fałsz i egoizm[79]. To m.in. powoduje, że proces socjalizacji i edukacji młodej generacji przenosi się na alternatywne ruchy młodzieżowe. To sprawia także, że młodzież angażuje swój czas i energię we wspólnotowych grupach rówieśniczych o charakterze sportowym, podwórkowym, religijnym, a niekiedy patologicznym. W każdym przypadku, jest to próba poszukiwania przez młodzież odmiennych od sztywnych, narzuconych systemów norm i wartości[80].

Poprzez samą przynależność do subkultur, młodzież wyraża swoją dezaprobatę wobec otaczającego ich świata, wobec „narzuconych systemów norm i wartości", które niejednokrotnie nie są zbieżne z ich systemem wartościowania. Młodzież wyrażając swój bunt stara się - szokując swoim wyglądem, stylem bycia i życia - odcinać się od otoczenia[81].

78 M. Pęczak (1992).Mały słownik subkultur młodzieżowych. Warszawa: Semper, s. 9-12.

79 M. Brzeziński (2002). Młodzieżowa subkultura kibica-szalikowca. W: A. Kolasa-Nowak, J. Stryk (red.), *Stare i nowe struktury społeczne w Polsce. Tom 4. Zjawiska i subkultury społeczne w okresie zmian*. Lublin: UMCS, s. 44-47.

80 M. Kalinowski (1998). Subkultury młodzieżowe: różnorodność form młodzieżowych ruchów kontestacyjnych w Polsce u schyłku XX wieku. Warszawa: Otwockie Towarzystwo Naukowo-Kulturalne, s. 52.

81 B. Prejs (2004). Subkultury młodzieżowe – bunt nie przemija. Katowice: Śląsk, s. 18-19.

Wygląd stał się nie mniej ważnym atrybutem młodzieżowego stylu, niż spontaniczne działanie, bezinteresowność etc. Wygląd jest najbardziej rzucającym się w oczy atrybutem solidaryzmu grupowego, a zarazem odmienności, niezgody na wszystko, co oficjalne i krępujące swobodę, począwszy od oficjalnej kultury, polityki, organizacji społecznych, norm etycznych, wzorców i standardów postępowania[82].

Na terenie naszego kraju występują różne subkultury *(Subkultury młodzieżowe, jeśli w określonym czasie mają charakter autoteliczny, a niektóre ich wartości są opozycyjne wobec zastanych norm i wzorów kulturowych, mogą przeobrazić się w kontrkulturę. Jest to jakby ich wyższy etap w rozwoju)*[83], które przyjmują różne kształty. Jednak coraz częściej można zauważyć zjawisko przejmowania tylko niektórych elementów subkultur zachodnich. Jest to zjawisko zupełnie prawidłowe gdyż subkultury te wyrastają na zupełnie innym podłożu i walczą z inną sytuacją społeczną. Zdarza się, że elementy są mieszane i trudno wtedy określić przynależność.

Cloward i Ohlin wyróżniają trzy typy podkultur młodzieżowych[84]:

- Podkultura typowo przestępcza, rodząca się w dobrze zintegrowanych środowiskach, w których występują różne formy przestępczej działalności dorosłych. Wzory zachowań przestępczych prezentowane przez dorosłych są przejmowane przez młodzież, która stopniowo angażuje się w przestępczość najpierw w gangach młodzieżowych traktowanych jako staż, a następnie w rozmaitych formach przestępczości dorosłych, aż po udział w syndykatach przestępczych. W tej sytuacji, gdy istnieją nielegalne drogi prowadzące do sukcesu, przestępczość traktowana jest przez młodzież jako normalny sposób życia - czyli trudno

82 Ibidem, s. 20-21.

83 por. M. Jędrzejewski (1999). Młodzież a subkultury. Warszawa: Żak, s. 20.

84 R. Cloward, L. Ohlin (2005). Przestępcze subkultury. W: P. Sztompka, M. Kucia (red.), *Socjologi. Lektury*. Kraków: Znak, s. 608.

mówić o nieprzystosowaniu społecznym młodzieży wyznającej tę podkulturę.

- Podkultura konfliktu, powstająca na obszarach źle zintegrowanych, o dużej mobilności członków grup i ogólnej niestabilności, gdzie istnieje ograniczony dostęp do wzorów przestępczych dorosłych, w związku, z czym wzory zachowań służące osiągnięciu wyższego statusu pochodzą głównie od rówieśników. W ramach tej podkultury tworzą się zwłaszcza gangi chuligańskie nastawione na bójki i wandalizm, a szczególnie cenione tam wartości to odwaga, bojowość i siła fizyczna - prestiż mają zwłaszcza ci, którzy wyróżniają się w walkach między gangami.
- Podkultura wycofania się, zwana również podkulturą podwójnie przegranych. Skupia ona tę młodzież z warstw niższych, która nie ma możliwości osiągnięcia sukcesu w drodze legalnej, a której nie powiodło się także w adaptacji nielegalnej (dwa poprzednie sposoby). Sposób ten wybiorą również ci, którzy działania bezprawne odrzucili jako sprzeczne ze swoim kodeksem moralnym. Jest to przede wszystkim podkultura narkomanów, a przestępczość występuje tu głównie w formie nielegalnej dystrybucji środków odurzających, by z czasem pojawić się jako różnorodne działania zmierzające do zdobycia środków odurzających [85].

Do głównych cech subkultur młodzieżowych wg. Piotrowskiego zalicza się: a) założenia ideologiczne; b) obyczajowość; c) kreowany wizerunek (image); d) aktywność twórcza[86].

W działalności niektórych subkultur (np. hipisów, punków, skinheadów) można odnaleźć wszystkie wymienione cechy, może się jednak zdarzyć, że

85 K. Bałat, A. Papierz, M. Stożek (red.) (2007). Kryminologia. Warszawa: Wolters Kluwer, s. 43-44.
86 P. Piotrowski (2003). Subkultury…, op. cit., s. 14-15.

subkulturę tworzy młodzież, zafascynowana np. pewnym rodzajem muzyki (metalowcy), sportu (skejci) lub możliwościami, jakie dają nowoczesne technologie informacyjne (hakerzy). W tych przypadkach głównym elementem grupowej tożsamości jest stosunek do „obiektu kultu", a pozostałe przejawy funkcjonowania subkultury (np. symbolika, ideologia, obyczaje) powstają na zasadzie efektów ubocznych lub nie występują wcale. Warto też pamiętać, że członkowie nieformalnych grup młodzieżowych różnią się od siebie stopniem zaangażowania w subkulturową działalność. Obok przywódców i ideologów subkultury, a więc osób, które nadają kształt jej aktywności, istnieją szeregowi członkowie ruchu, wprowadzający w życie idee liderów, a także liczne grono sympatyków, identyfikujących się z ogólnym przesłaniem lub wybranymi przejawami działalności subkultury.

Subkultury młodzieżowe to przede wszystkim swoista kultura żywiołowości w sposobach przeżywania rzeczywistości. Jednocześnie młodzież, która chce osiągnąć określoną pozycję społeczną ma zawsze do wyboru dwie możliwości: akceptację norm i instytucji obowiązujących w danym porządku społeczno-prawnym lub ich odrzucenie wraz z systemem wartości narzuconych przez rządzącą klasę, partię czy warstwę społeczną. Na tym tle możemy mówić o pewnym podziale subkultur młodzieżowych gdzie kryterium tego podziału są wartości o znaczeniu destruktywnym, jak i konstruktywnym.

Według powyższego kryterium subkultury młodzieżowe można podzielić na:

- Alternatywne, w granicach, których występują:
  a) subkultury religijno-terapeutyczne stawiające sobie za główny cel indywidualne doskonalenie osobowości i podnoszenie na wyższy poziom stanu świadomości i wiedzy;

b) ekologiczno-pacyfistyczne, które upatrują w działalności na rzecz środowiska, zdrowia ludzkiego i w idei pokoju nowej jakości społecznych przeżyć i doświadczeń.

- Buntu i ucieczki:
  a) buntu społeczno-obyczajowego. Zakładają szacunek dla indywidualności i dążenia do realizowania określonego stylu życia, jak również występują z pewnym pozytywnym programem przemian w wymiarze kulturowym, społecznym a nawet politycznym;
  b) izolacji do społeczeństwa. W swojej genezie odwołują się do kultu siły i podległości a łączą ich doświadczenia resocjalizacyjne, swoisty żargon oraz specyficzne formy komunikacji, tzw. drugie życie. W warunkach wolnościowych grupy te można określić jako subkultury przygody i ryzyka.
- Kreacyjne. Młodzież ta wybiera twórczą drogę rozwoju: autokreacji artystycznej, działalności happeningowej[87].

Przedstawiciele obecnie działających subkultur odróżniają się od pozostałej młodzieży oraz społeczności dorosłych wieloma cechami. Są to m.in.:

- własny styl życia o odrębnym systemie wartości, a także założeniach ideologicznych;
- odmienne wzorce osobowe stanowiące obiekty naśladownictwa oraz szczególne przedmioty kultu;
- odrębne normy i sposoby postępowania, które w wielu przypadkach wyrażane są działaniami bulwersującymi opinię publiczna, a nawet budzącymi strach i panikę wśród ludzi;
- inny, ekstrawagancki styl ubierania się;

87 M. Jędrzejewski (1999). Młodzież..., op. cit., s. 86-87.

- odmienna ekspresja emocjonalna wspierana np. wydawaniem własnych gazetek;

Różne są też przyczyny, dla których współczesna młodzież decyduje się na przynależność do subkultur młodzieżowych. Jest to przede wszystkim:

a) krytyczny stosunek do otoczenia;
b) problem braku akceptacji przez dorastające pokolenie otaczającej rzeczywistości społeczno-kulturowej, w tym obowiązujących norm i wartości zwłaszcza sposobów postępowania preferowanych przez dorosłych;
c) próba zniesienia przez młodzież dotychczasowego porządku i zmianie własnej codzienności;
d) kryzys społeczno-ekonomiczny i polityczny, który staje się źródłem destabilizacji życia społecznego i narastających niepokojów. Nie wszyscy mają równy dostęp do szans życiowych, co powoduje narastanie frustracji u tych , którzy ten dostęp mają mniejszy i są tego świadomi;
e) wydarzenia społeczno-polityczne, które powodują, że wartość przeciętnego człowieka schodzi na plan dalszy;
f) kryzys dotychczasowego systemu wartości;
g) rozstrzyganie spraw młodzieży bez jej udziału;
h) traktowanie młodych ludzi marginalnie[88].

2.2. Szalikowcy przedstawicielami subkultury przemocy

Chcąc opisać subkulturę pseudokibiców (szalikowców, chuliganów stadionowych), nie sposób odnieść się do kilku systematyzujących w tym zakresie kwestii.

88 R. Kowalski (2000). Potomkowie Hooligana - szalikowcy. Społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych. Toruń: Adam Marszałek, s. 19-20.

Z wykorzystywaniem terminów „pseudokibic" i „kibic" wiąże się wiele nieporozumień i stale jeszcze pojawiają się kolejne. Najczęściej oba te określenia – zwłaszcza w sprawozdaniach sportowych- używane są zamiennie, pomimo znaczeniowych różnic zachodzących pomiędzy nimi. Intuicja językowa każe je od siebie separować, natomiast zazwyczaj tego się nie czyni. Jedną z wielu przyczyn tego zjawiska może być to, że do powszechnej świadomości społecznej określenia te docierają za pośrednictwem mediów relacjonujących wydarzenia sportowe, które nazw tych używają zbiorczo i niemal synonimicznie: „kibic", „kibol", „pseudokibic", „chuligan", „szalikowiec", „fan", „bandyta". Jak więc rozgraniczyć kibica od pseudokibica? Czym kibic różni się od kibola? Jaka jest różnica między kibicem a widzem? Gdzie postawić granicę między zachowaniem akceptowanym a naruszającym normę?

Z jednej strony za kibica można uznać osobę, która uczestniczy w imprezie sportowej, aby solidaryzować się z wybraną przez siebie drużyną. Z drugiej samo kibicowanie niesie niebezpieczeństwo negatywnej reakcji osoby kibicującej, wynikające z wpływu na nią tłumu. Ten z kolei nie zastanawia się nad probierzem przekraczania norm prawnych.

Przyjrzyjmy się, zatem słownemu bałaganowi próbując dokonać językowego porządku. Najbardziej pomocne w tym względzie są słowniki i encyklopedie, które aktualizowane na bieżąco rejestrują najczęstsze użycie słów w języku potocznym. I tak według słownika wyrazów obcych PWN, kibic to „widz przyglądający się rozrywkom sportowym, szachowym, karcianym; często jako sympatyk jednej z grających stron"[89]. Nieco inaczej zagadnienie to ujmuje Mała encyklopedia sportu wskazująca, że kibic to widz przyglądający się rozgrywkom sportowym, bywalec stadionów i hal sportowych, sympatyk klubu, drużyny lub zawodnika. Kibic jest nosicielem specyficznego

89 J. Tokarski (red.) (1980). Słownik wyrazów obcych. Warszawa: PWN, s. 352.

typu zachowań zwanych kibicowaniem, różniących się od zachowań wyrażania przeżyć i emocji sportowych. Istnieją kluby kibiców sportowych zrzeszające zwolenników danego klubu lub organizacji sportowej[90]. Jeszcze bardziej precyzyjną definicję kibica proponuje interaktywna encyklopedia (wikipedia). Według wskazanego źródła kibic to osoba zainteresowana jakąś publiczną dyscypliną, najczęściej sportową. Aktywnie uczestniczy w zdarzeniach związanych z jego ulubioną dyscypliną. Do kibiców zalicza się przede wszystkim widzów widowisk sportowych na stadionach, halach i innych obiektach, ale także telewidzów oglądających sport lub osoby wspominające czasami o danej dyscyplinie. Istnieją specjalne "kluby kibica", tworzone zazwyczaj przy klubach sportowych, a także przez osoby prywatne. Rolą prawdziwego, wiernego kibica powinna być próba wsparcia swojej drużyny zarówno w sytuacjach dobrych, jak i złych."

Czesław Matusewicz za kibica uznaje osobnika zaangażowanego emocjonalnie po jednej ze stron walczących (...) „On kibicuje, a nie ogląda, jest stroną w walce sportowej".

Według innych źródeł kibic to również ktoś, kto z zaangażowaniem uczestniczy w widowisku sportowym wspierając emocjonalnym dopingiem drużynę, którą bezinteresownie kocha i której jest wierny. Kibic angażuje się, więc we wspieranie konkretnej drużyny, ale nie chodzi o to, że prawdziwy kibic to jedynie kibic „swojej drużyny", natomiast kibic innego zespołu jest automatycznie kibolem. Kibicować można Lechowi Poznań, można Wiśle Kraków, można Liverpoolowi. I w każdym wypadku jest się kibicem. Szanujący się kibic nie odmawia prawa bycia kibicem innej drużyny, niż tej, którą sam wspiera. W gruncie rzeczy szanuje kibica, nawet tego, który wspiera wrogą mu drużynę, o ile tamten respektuje reguły gry, respektuje tak zwane

90 Z. Głuszek i in. (1984). Mała encyklopedia sportu. Warszawa: PWN, s. 268.

fair play. Tylko kibol zieje nienawiścią do kibica przeciwnej drużyny, przynosząc wtedy, w oczach prawdziwego kibica, wstyd swojej drużynie.

Kibicami nazywam także stadionowych bywalców, którzy fascynują się grą, szanują zawodników i chcą ich wspierać, nie wyznają barbarzyńskiej ideologii nakazującej nienawidzić wszystkich poza współwyznawcami, wyobrażają sobie widowisko sportowe bez balastu wulgarności i agresji.

Oryginalnym pojęciem określającym kibica jest angielski „fan". Termin ten jest tak nietuzinkowy, że został zapożyczony przez inne języki. Również w języku polskim używamy angielskiego „fan", na zmianę z rodzimym „kibicem". Jeśli już mowa o pochodzeniu słowa, to rzekomo polskie słowo „kibic" nie jest wcale polskie, choć w pierwszym odruchu, w zestawieniu go z angielskim „fan", takim się wydaje. Słowo „kibic" pochodzi od niemieckiego słowa „*Kiebitz"* – „czajka", „nieproszony opiekun". „Fan" – podaję za Wielkim słownikiem angielsko-polskim, autorstwa Jana Stanisławskiego – to „miłośnik/miłośniczka, entuzjasta/entuzjastka, zwariowany amator/zwariowana amatorka (czegoś); sport. kibic". Można być fanem muzyki, a można piłki nożnej. W języku angielskim wymawia się to słowo inaczej niż w języku polskim. W języku angielskim wymawiamy [*faen*], natomiast w języku polskim wymawiamy [fan]. W spolszczeniu mamy więc jak gdyby bezpośrednie nawiązanie do innego słowa angielskiego, czyli „fun", „zabawa", „uciecha", „śmiech". W istocie bowiem, bycie fanem wskazuje na naturę widowiska sportowego, jakim jest w naszym wypadku piłka nożna: jest to uczestnictwo w zabawie, sposób spędzenia wolnego czasu, ucieczka w inny świat, itp. Obecnie częściej mówi się o fanach, jako o *„supporters"*, czyli w dosłownym tłumaczeniu „wspieraczach", „podpieraczach", „podtrzymywaczach"[91].

91 Kim jest kibic piłki nożnej. http://www. chelsea.pl.[odczyt 12.08.2014]

Być może na popularność słowa „*supporter*" wpływa fakt, że lepiej oddaje sytuację kibica we współczesnym, skomercjalizowanym sporcie, który narzuca grze poważną rywalizację.

Negatywne skojarzenia związane są natomiast ze słowem „pseudokibic" (pseudofan). Według Słownika wyrazów obcych „pseudo" (gr. pseudo – kłamstwo), to „(…) pierwszy człon wyrazów złożonych, oznaczających: fałszywy, udawany, rzekomy".

W duchu takiego ujęcia pseudokibic to imitacja, podróbka, falsyfikat kibica, podszywający się pod jego wizerunek. Wikipedia pod pojęciem pseudokibic widzi chuligana, agresywnego widza. W podanej powyżej definicji „pseudokibica" pojawia się określenie „chuligan", które już na trwałe przywarło do tej kategorii osób.

Zjawisko chuligaństwa lub subkultury chuligańskiej jest bardzo różnorodnie definiowane. Na gruncie kryminologii określa się często czyny chuligańskie jako rodzaj zachowań agresywnych o charakterze irracjonalnym[92]. Jak twierdzi Czapów chuliganami są osoby, które przejęły wzorce podkultury chuligańskiej i identyfikują się z rolą społeczną chuligana. Autor ten uważa również, że: „wyrazem chuligaństwa pojmowanego jako rola społeczna jest wspólne dokonywanie czynów agresywnych, bezinteresownych i traktowanych zabawowo działań przestępczych, nakłaniane do ich popełnienia i traktowanie ich jako sposobu uzyskania prestiżu[93].

W swojej książce pt.: „Subkultury młodzieżowe" – Piotrowski w bardzo przejrzysty sposób wymienia najważniejsze cechy chuligańskich subkultur, są to:

- negatywny, lekceważący stosunek do zasad współżycia społecznego,

92 P. Piotrowski (2003). Subkultury…, op. cit., s. 66.

93 Cz. Czapów (1966). Chuligaństwo jako rola społeczna. *Prawo i Życie*, nr 2, s. 2.

- pozytywne wartościowanie takich przymiotów, jak odwaga, siła fizyczna, skłonność do podejmowania ryzyka, cwaniactwo, pogardliwy stosunek wobec kobiet,
- popełnianie przestępstw o charakterze nieekonomicznym, często pod wpływem alkoholu i traktowanie ich jako rozrywki lub rodzaju sportu,
- niedojrzałość, wyrażająca się niezdolnością do odraczania gratyfikacji, nieuwzględnieniem rezultatów własnych działań oraz brakiem planów na przyszłość[94].

Spośród wielu czynników determinujących zachowania chuligańsko-przestępcze, istotne znaczenie mają zarówno niewłaściwe metody wychowawcze stosowane przez rodziców (nauczycieli), jak i oczekiwania normatywne danej subkultury. Zjawisko postaw chuligańskich jest generowane zarówno w środowisku rodzinnym, szkolnym jak i rówieśniczym. Wzrost przemocy i okrucieństwa wśród młodzieży jest wynikiem nie tylko czynników genetycznych w naturze ludzkiej, ale przede wszystkim zaburzonej socjalizacji[95].

Jest jeszcze jedno szczególne określenie związane ze zjawiskiem kibicowania i w pewnym sensie z modą. Określeniem tym jest „szalikowiec". Nazwa ta zarezerwowana jest dla osób, które noszą kolorowe szaliki stanowiące swoistą oznakę ich przynależności i przywiązania do klubu sportowego oraz jego barw. Innymi akcesoriami dopełniającymi obraz stadionowego szalikowca są ogromne flagi, transparenty, godło klubu, sztuczne ognie, pomalowane twarze, farbowane włosy w klubowe barwy a także kurtki wojskowe typu *flyers,* dżinsowe spodnie i wysokie buty wojskowe, tzw. *glany*[96]*.*

94 P. Piotrowski (2003). Subkultury…, op. cit., s. 67.

95 M. Jędrzejewski (2001). Subkultury a przemoc. Warszawa: Żak, s. 53.

96 J. Gajewski,(1997) Kibic kontra kibic, [w:] *Detektyw* – wydanie specjalne nr 2

Szalikowcy pojawili się na Polskich stadionach na początku lat 70-tych, i z tym faktem zasadniczo wszyscy badacze się zgadzają, dalej pojawia się coraz więcej niewiadomych dotyczących stwierdzenia, kto był pierwszy[97].

Dość natarczywie o swoim pierwszeństwie przekonują szalikowcy ŁKS-u. Zdaniem "Ełkaesiaków" początki były takie, iż grupa studentów ubrana w szaliki, uzbrojona we flagi zbierała się, co mecz w tym samym miejscu, śpiewając piosenki oraz skandując hasła o ŁKS-ie. Grupa ta szybko zaczęła się rozrastać, ludzie zaczęli zawierać między sobą przyjaźnie, które uległy wzmocnieniu, gdyż razem zaczęto jeździć na mecze wyjazdowe swojej drużyny. Do miana prekursorów tego ruchu pretendują oprócz szalikowców ŁKS-u, co najmniej trzy ekipy: Polonii Bytom, Legii Warszawa oraz Lechii Gdańsk. Faktem jest, iż na początku lat 70-tych kibice ŁKS-u byli najliczniejszą, najbarwniejszą i najbardziej aktywną grupą. Zaraz po niej byli kibice Lecha Poznań, Legii Warszawa, Lechii Gdańsk, Wisły Kraków oraz Polonii Bytom. Wkrótce dołączyli kibice Arki Gdynia, Pogoni Szczecin, Śląska Wrocław oraz GKS-u Tychy. Nie należy jednak zapominać o typowo polskiej specyfice ruchu szalikowców, który w początkach swojego funkcjonowania zbiegł się z okresem dominacji gitowców. Na uwagę musi zasługiwać fakt, iż w miastach gdzie ruch "gitowców" był najsilniejszy, najwięcej było też szalikowców. To, że na meczach wśród młodszych kibiców, tworzących młyn dominowali gitowcy, nie podlega wątpliwości. Widać było również to, że szalikowcy przejęli od git-ludzi większość ich zasad. Były to: nienawiść do Milicji oraz zakaz jakichkolwiek z nią kontaktów, silna wewnętrzną solidarność wewnątrz grupy (jeden za wszystkich wszyscy za jednego), niechęć i niezależ-

97 R. Kowalski. op. cit., s. 13.

ność do świata dorosłych, uznawanie za przywódców grupy ludzi odważnych, silnych, dobrych w bójkach, ale nade wszystko "twardych" oraz silne manifestowanie swojej odrębności[98].

Poprzez przejęcie "ideologii" gitowców, szalikowcy rozprzestrzenili się poza stadionem. Szalikowcem nie było się już tylko na meczu, czy krótko przed nim, szalikowcem (tak jak i gitowcem) było się cały czas, na swoim osiedlu, dzielnicy. W szalikach chodziło się, na co dzień, grupy szalikowców określały swoje terytorium, walczyły z szalikowcami sąsiedniego klubu. Na murach domów zaczęły się pojawiać napisy typ: "Legia rządzi", itp.

W drugiej połowie lat 70-tych, gdy gitowcy zaczynali w szybkim tempie znikać z polskich miast, szalikowcy mieli się wyśmienicie, wciąż rozwijając swój ruch.

Ówczesne władze szybko dostrzegły grupy nieformalne tworzące się wokół drużyn we wszystkich większych miastach. Ponieważ ustrój nie dopuszczał istnienia niezależnych od władzy grup postanowiono przejąć ruch poddając go przy tym silnej kontroli. Na tą okoliczność zapalono "zielone światło" dla inicjatywy Grzegorza Aleksandrowicza propagującego "Kluby Kibica" zajmujące się dopingiem dla swojej drużyny Wprowadzono też "Ligę Stadionów" gdzie punktowano zachowanie się kibiców oraz ich doping[99].

Szalikowcy w większości niechętnie przyglądali się tym przedsięwzięciom podejrzewając, iż nowy ruch nie będzie niezależny. Częściowo korzystali jednak z przedsięwzięć organizowanych przez klub kibica, zwłaszcza z dotowanych przez klub wyjazdów na mecze, spotkań z piłkarzami oraz wydawanych przez klub kibica programów na mecze piłkarskie. Uczestniczyli również w zjazdach klubów kibica. Zawierali znajomości współpracowali ze

98 P. Sielecki, P. Sobiech (2006). Szalikowcy. Katowice: Szkoła Policji, s. 10-11.
99 https://www.sfd.pl/_Kibole_-t57900-s16.html[odczt.22.04 2014]

sobą, gościli się przy okazji meczów. Szczególnie dobrze układała się współpraca między klubami kibica Śląska Wrocław, Wisły Kraków, Ruchu Chorzów, Polonii Bytom, GKS-u Tychy oraz Arki Gdynia. Jednak działacze klubu kibica nadzwyczaj rzadko stawali się nieformalnymi przywódcami grup szalikowców. W oczach władz kluby kibica nie spełniły pokładanych w nich nadziei i po śmierci Grzegorza Aleksandrowicza zaczęły stopniowo podupadać. Mimo to, należy stwierdzić, iż dzięki klubom kibica zarządy klubów zaczęły postrzegać kibiców, jako zorganizowaną grupę, z którą należy się liczyć. Ponadto były miasta gdzie zorganizowane życie kibicowskie zaczęło się wyłącznie dzięki oficjalnym klubom kibica.

W następnych latach ruch "szalikowców" rozwijał się dosyć szybko. Szalikowcy pojawiali się w coraz to nowych i w coraz to mniejszych miastach. Ideologia szalikowców okrzepła, pod koniec lat 70-tych można było już mówić o ponad 20 grupach szalikowców[100]. Istniały już silne zgody i kosy[101], choć w dużej części były one jeszcze przypadkowe. Białe plamy na "szalikowej" mapie Polski to obecne województwa lubuskie, warmińsko-mazurskie, lubelskie, podlaskie i świętokrzyskie.

Po powstaniu „Solidarności” (1980 rok) dzięki ograniczeniu cenzury, wiadomości o "wyczynach" szalikowców coraz częściej trafiały na łamy prasy. W dalszym ciągu z lubością opisywano chuligańskie ekscesy szalikowców i apelowano o surowe kary.

Stan wojenny zachwiał w „zdrowej części społeczeństwa” zrozumieniem dla działań Milicji. Szalikowcy byli wówczas częstymi uczestnikami demonstracji i walk z ZOMO. Okazało się, iż szalik klubowy wspaniale służy do ukrycia twarzy przed rozpoznaniem, oraz chroni przed gazem łzawiącym. Szalikowców walczących z Milicją można było dostrzec głównie w Gdańsku, we

100 P. Piotrowski (1999). Szalikowcy…, op. cit., s. 64-65.
101 ibidem, s. 30.

Wrocławiu, Krakowie i Szczecinie. Czasami dochodziło do demonstracji również po meczach, zaś przez kilka lat: 31 sierpnia (rocznica powstania "Solidarności"), czy też 3-ego maja nie były organizowane żadne mecze piłkarskie. Wszystko to nie spowodowało zbytniej zmiany w zasadach, kodeksie szalikowca. Być może przykład "Solidarności" pokazał szalikowcom, iż Milicji nie koniecznie trzeba się bać i tylko przed nią uciekać, można też z nią walczyć.

Liczba niezależnych grup szalikowców pod koniec lat 80-tych wzrasta do 60-ciu, nie ma już województwa wolnego od stadionowych chuliganów.

Kolejną subkulturą młodzieżową, która (po gitowcach) wywarła silny wpływ na "szalikowców" była ideologia "skinów".

Ideologia skinów opiera się na miłości do Polski oraz głębokiej niechęci wobec obcych, a zwłaszcza Cyganów, czarnoskórych, Niemców, Arabów oraz Żydów. Skini uważają, iż Polacy są manipulowani przez żydowskich nacjonalistów oraz że USA, Niemcy i Izrael przejmują nasze dobra narodowe, spychając Polaków do roli "robola". Skini dbają o własną kondycję fizyczną uważając, że skin musi być silny, odważny, dumny, gotowy do walki. Musi też wyrabiać w sobie odporność na cierpienia, stąd jego ciało pokrywają liczne "sznyty" i "tatuaże".

Charakterystyczny jest też wygląd skinów: buty „*Martena*" lub *glany,* kurtki typu "*fleyer*s", wojskowe spodnie. Często noszą też koszulki z napisami typu: "Skinhead 0I" lub z krzyżami celtyckimi. Do tego oczywiście krótko ostrzyżone włosy, (aby nie przeszkadzały w walce). Skini posiadali własne zespoły muzyczne oraz ziny (wydawnictwa niezależne tworzone przez kibiców) gdzie wymieniają się informacjami. W pierwszym okresie swojej działalności rozpoczęli walkę z wówczas liczniejszymi punkami.

W walce byli bezwzględni. Ich łupem padały skórzane kurtki Punków, co nazywano "krojeniem"(w slangu kraść). Skini dosyć szybko wyparli punków z ulic.

Śladem swoich poprzedników na zachodzie, skini szybko pojawili się w zorganizowanych grupach na stadionach. Na początku działo się to w Warszawie (Legia), we Wrocławiu (Śląsk) oraz w Gdańsku (Lechia). Potem pojawili się na innych stadionach. Skini nigdzie nie stanowili większości szalikowców, ale byli aktywni. Często jeździli na wyjazdy (niekiedy stanowiąc większość grupy wyjazdowej) gdzie byli z powodu swego "obycia w walce" bardzo cenieni. W pierwszym etapie "wygonili" z trybun punków, których i tak nie było nigdy zbyt wielu na stadionach. Zaraz potem "wzięli się" za metalowców. Jednocześnie coraz bardziej wpływali na zwyczaje i "ideologię" szalikowców.

Szalikowcy od skinów szybko przejęli "fleyersy", masywne buty, a przede wszystkim krótko ostrzyżone włosy. Szalikowcy częściej zaczęli odwiedzać mecze grane przez Reprezentację Polski, częściej podkreślali swoją "polskość" oraz pojawiły się akcenty antyżydowskie, antyniemieckie, antyukraińskie oraz w mniejszym stopniu niechęć do murzynów (występujących w drużynach ligowych). Odtąd zwaśnieni kibice z centralnej Polski zwani byli "Żydami", z południowo-wschodniej "Ukraińcami" zaś z Górnego Śląska "Niemcami". Szalikowcy nie tolerowali niemieckich flag wywieszanych w pierwszej połowie lat 90-tych na stadionach śląskich drużyn. W tym okresie zerwane zostały niemal wszystkie zgody z klubami śląskimi. Szalikowcy przejęli też od skinów sposób działania. Wzorem ruchu skin, zaczęli się porozumiewać poprzez ziny. Modne stało się również "krojenie", na ulicach miast, szali wrogich kibiców. Coraz częściej zaczęli organizować "zjazdy kibiców", zaczęli integrować środowisko, co ułatwiały znajomości z ruchem

skin. Ponadto kibice zaczęli dbać o własną kondycje fizyczną, często trenowali sporty walki. Ograniczali picie alkoholu[102].

W chwili obecnej w Polsce jest ponad 200 niezależnych ekip szalikowców. Coraz więcej dotychczasowych fan klubów uniezależnia się i kibicuje własnej, miejscowej drużynie. Umasowienie zjawiska kibicowania rozluźniło pierwotne więzi i normy dotychczas determinujące zachowania uczestników tej subkultury[103]. Rozluźnienie, które swoimi korzeniami zaczęło być coraz bardziej odległe od Kubertenowskiego postrzegania idei sportu. A sport, no cóż zaczął przyjmować oblicze Orwellowskiego przekazu, który informuje, że „poważny sport nie ma nic wspólnego z *fair play*. Jest on powiązany z nienawiścią z zazdrością, z chełpliwością, z pogardą dla wszystkich zasad, a także z sadystyczną przyjemnością oglądania przemocy. Innymi słowy, sport to wojna – tyle, że bez strzałów". Wojna nie na strzały stała się domeną kibiców zbierając rok rocznie coraz bardziej krwawe żniwo. Fani tradycyjnie wrogich sobie klubów, mających wzajemne tzw. „kosy"(wyniszczanie się grup kibiców) prowadzą ze sobą ciągłe wojny, o różnym poziomie zaciekłości, zarówno na terenie własnym, jak i w czasie „gościnnych występów" swojego klubu.

Wyjazdy na mecze stanowią okazje wykazania się „bohaterstwem", odwagą walecznością.

Jeżeli w niebezpiecznych sytuacjach przewagi przeciwnika szalikowcy wycofują się i rozproszą nie potrafiąc stawić czoła przewadze przeciwnika, sprzeniewierzając się jednemu z podstawowych przykazań ideologii szalikowców: „panuj nad strachem".

102 M. Zawartka (2005). Hooligans – młodzi na trybunach stadionów sportowych. W: E. Krzyżak-Szymańska, A. Szymański (red.), *Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży – zagrożenia cywilizacyjne w aspektach: pedagogicznym, instytucjonalnym i legislacyjnym*. Mysłowice: WSP, s. 54-65.

103 J. Dudała (1998). Antagonizmy tradycyjne. *Sport* z 27.02.1998 r., s.9.

Tzw. „Vademecum Fanatyka", zebrane przez Zielińskiego[104], ukazuje swoiste normy kodeksu postępowania szalikowców podkreślają konieczność wzajemnej pomocy i solidarności. „Czasami lepiej jest wyjść z sytuacji z obtłuczonym pyskiem, niż cało, ale na szybkich nogach".

Jak wynika z zamieszczonej analizy subkultura szalikowców stanowi poważne zagrożenie zarówno w trakcie meczu jak i przed oraz po odbytej imprezie o charakterze masowym.

Wyobrażenia szalikowców, dotyczące otaczającego ich świata, przypominają strukturę organizacji społecznej plemion prymitywnych i dzielących świat na dwie części: „my" (nasi) i „oni"(obcy, przeciwnicy, wrogowie, wszyscy ci, których należy bezwzględnie eliminować)[105]. Jednocześnie w świecie dzikości i prymitywizmu dokonywane akty destrukcji są dla szalikowców szczególnym powodem do dumy i satysfakcji, a wielkość spowodowanych strat źródłem inspiracji do następnych. Wśród nich Przemysław Piotrowski[106] wyróżnia pięć najczęściej występujących form negatywnych zachowań pseudokibiców, zaliczając do nich:

- awantury połączone z bójkami;
- rzucanie niebezpiecznymi przedmiotami;
- tzw. pociągi grozy;
- akty wandalizmu;
- zastraszanie zawodników i działaczy.

Jak już wspomniano duża część zdarzeń negatywnych, które możemy zaklasyfikować jako towarzyszące imprezie masowej, ma miejsce bezpośrednio po jej zakończeniu. Jest to z punktu widzenia pseudokibiców jak najbardziej uzasadnione, gdyż z jednej strony nie muszą się spieszyć, aby zdążyć

104 R.Zieliński: (1996)Liga chuliganów. Wrocław , s. 15-16.

105 T. Sahaj :(2002) Kibice i pseudokibice – analiza zjawiska chuligaństwa stadionowego. „Sport Wyczynowy" 7-8, s. 16

106 P.Piotrowski : Subkultury, op. cit., s. 91-93.

na mecz, który w gruncie rzeczy i tak ich niewiele interesuje, z drugiej zaś strony istnieje niepohamowana potrzeba i okazja odreagowania emocji, jakie dał wynik spotkania.

Wówczas, te nieodgrodzone już od siebie płotem, nastawione wrogo strony jeszcze silniej próbują różnego rodzaju ataków. Najczęściej konfrontacja rozpoczyna się tradycyjnie od obrzucania kibiców drużyny przeciwnej, bądź policjantów wyzwiskami i kamieniami. Potem dochodzi już tylko do zbiorowego bezpośredniego starcia, w trakcie którego następują uszkodzenia ciała od tych lekkich do ciężkich, a w przypadkach skrajnych także śmiertelnych[107].

2.3. „Liga chuliganów" – systemy przyjaźni i wrogości

Chociaż stopień wewnętrznej organizacji grup pseudokibiców jest luźny obowiązuje ich jednak pewna hierarchizacja znajdująca oparcie w określonej strukturze. Dół stanowią zwykli „szalikowcy nowicjusze", którzy nie angażują się w agresywne akcje. Dla nich mecz to „moda", sposób na zabicie nudy, spędzenie wolnego czasu. Nad „nowicjuszami" znajdują się wojownicy, którzy sami nazywają się chuliganami. Na samym szczycie znajdują się „Holsi" stanowiący żelazną gwardię, elitę szalikowców[108]. W tym obszarze postępuje jednak ewolucja na rzecz bardziej mobilnych struktur, gdzie prym wiodą „wodzowie", potem kwatermistrzowie, a na końcu żołnierze. Kwatermistrzowie to ludzie zaplecza – często najstarsi i najlepiej zarabiający. To oni tworzą rezerwy budżetowe, dzięki czemu grupa może udzielać finansowego

107 I. Tajak : Występowanie zjawisk przestępczych towarzyszących imprezom masowym i rola w tym członków subkultur młodzieżowych (w:) Materiały konferencyjne Bezpieczeństwo i kultura widowni sportowych. II Narada regionalna, Stadion Śląski w Chorzowie 22.10.2003r., Katowice 2003, s. 10-11.

108 P. Piotrowski .: Subkultury, op. cit., s. 97-100.

wsparcia w trudnych chwilach np. w przypadku konfliktu członka grupy z prawem. Odpowiadają również za dostarczenie sprzętu bojowego żołnierzom. W niektórych grupach są jeszcze zwiadowcy, tworzący bank informacji o przeciwniku. Wojowników nobilituje walka z cwelami, czyli kibicami wrogiej drużyny. Na pierwszej linii walczy tzw. nawojka, czyli najbardziej zaprawieni w bojach[109] członkowie pseudokibiców. Te radykalne odłamy szalikowców noszą także nazwę „Ultras hoologans" lub „Oficial hooligans". Stanowią one kibicowską bojówkę, która wraz z najbardziej aktywnymi szalikowcami jeździ na mecze swoich drużyn po całym kraju nie opuszczając ich także poza granicami.

Identyfikacja z miastem bądź klubem sprawia, że grupy kibiców na swój użytek tworzą patriotyczną ideologię, a wojny o klubowe barwy są namiastką dawnych bitew o sztandary umacniając jedność grupy. Każda jednak wojna wymaga zasad. Poszczególne, więc „plemiona" dzikich młodych – niczym państwa- zawierają sojusze oraz próbują ustanawiać zasady mające kierować zachowaniem jej członków. Sojusze można podzielić na dwie kategorie*: zgody* bądź *układy*.

Zgody zawierane są z zaprzyjaźnionymi kibicami innych drużyn. Za przykład może tu posłużyć zgoda między kibicami Zagłębia Sosnowiec oraz Legii Warszawa.

Kibice tych dwóch klubów szanują się wzajemnie, jeżdżą na swoje mecze, wzajemnie się dopingują i oczywiście pomagają podczas bójek z innymi kibicami lub policją.

Układ natomiast stanowi tak zwany „pakt o nieagresji" zawierany przez kibiców podczas meczów reprezentacji narodowej bądź podczas bójek z Policją.

109 P. Kudzia (2003). Republika szalików. *Wprost*, nr 15.

Tabela 1

Zgody, układy i wrogowie wybranych klubów piłkarskich funkcjonujących na terenie woj. śląskiego

Nazwa klubu	Zgody, układy	Wrogowie
Zagłębie Sosnowiec	Legia Warszawa, Olimpia Elbląg, Stal Bielsko-Biała, Czuwaj Przemyśl	Ruch Chorzów, GKS Katowice, Górnik Zabrze, Polonia Bytom, GKS Tychy, Wisła Kraków, Pogoń Szczecin, Lechia Gdańsk, Cracovia, Widzew Łódź, Odra Opole, Arka Gdynia, Lech Poznań, Piast Gliwice
GKS Katowice	Banik Ostrava, Górnik Zabrze, JKS Jarosław, ROW1964 Rybnik,	Ruch Chorzów, Zagłębie Sosnowiec, Piast Gliwice, Legia Warszawa, Polonia Bytom, GKS Tychy, GKS Jastrzębie, Widzew Łódź
GKS Tychy	ŁKS Łódź, Zawisza Bydgoszcz, Sandecja Nowy Sącz, Cracovia, Górnik Wałbrzych	Ruch Chorzów, Zagłębie Sosnowiec, Górnik Zabrze, BKS Bielsko-Biała, GKS Katowice, Widzew Łódź, Wisła Kraków, Legia Warszawa
Górnik Zabrze	GKS Katowice, Wisłoka Dębica, ROW Rybnik, Hajduk Split	Ruch Chorzów, Legia Warszawa, Zagłębie Sosnowiec, Piast Gliwice, Polonia Bytom, Śląsk Wrocław, Widzew Łódź
Ruch Chorzów	Widzew Łódź, Wisła Kraków, Elana Toruń, Atletico Madryt	Górnik Zabrze, GKS Katowice, Zagłębie Sosnowiec, Legia Warszawa, ROW 1964 Rybnik, Śląsk Wrocław, Lechia Gdańsk, Arka Gdynia, ŁKS Łódź, Cracovia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Stadionowi Oprawcy [http://www.stadionowioprawcy.net]

Jak już wspomniano, chuligani kierują się również pewnymi zasadami.

W chwili obecnej powszechnie znany jest wśród polskich kibiców „kodeks honorowy" zwany także 7 przykazaniami.

Kodeks szalikowca stanowi, że:

1) Kibic jest na dobre i na złe z klubem, niezależnie od postawy piłkarzy.

2) Kibic nie współpracuje z Policją, nie szuka u niej ochrony przed innymi kibicami, w konflikcie kibic – Policja zawsze wspiera tego pierwszego choćby był to kibic z najbardziej znienawidzonej grupy.
3) Walka między kibicami winna być prowadzona na gołe pięści lub w szczególnych przypadkach, za zgodą obu stron przy pomocy sprzętu.
4) Wrogim kibicom nie można zabierać telefonów komórkowych, kurtek, butów i innych rzeczy niezwiązanych z kibicowaniem.
5) Gdy wrogi kibic odda szalik lub flagę i nie ma ochoty na walkę należy go puścić wolno, gdy jest sam przeciwko większej grupie można mu, co najwyżej zaproponować „solówkę".
6) Na meczach reprezentacji powinien być zachowany rozejm wśród kibiców.
7) Szanować własne zgody i układy[110].

Sama ideologia „szalikowców" jak można zauważyć nie jest zbyt skomplikowana. Wyraża się ona w chęci manifestowania przywiązania i sympatii do danego zespołu, bicia kibiców innych klubów, walk z Policją oraz wyrządzania jak najwięcej szkód. Zdaniem S. Wanata „w przypadku szalikowców sytuacja jest trochę podobna jak w przypadku alternatywnych ruchów młodzieżowych pojawiających się we wcześniejszych latach. One kontestowały w imię wartości politycznych czy obyczajowych. U szalikowców ta kontestacja opiera się dziś na identyfikacji z danym klubem. Wszystko spoza tego układu jest obce, wrogie złe. Zatem – należy z tym walczyć"[111].

Pseudokibice stworzyli również pewną ekstremalną formę rywalizacji, wzorowaną na turniejach rycerskich. Są to spotkania rywalizujących ze sobą grup (zwalczających się tradycyjnie lub okolicznościowo) w określonych miejscach i czasie w celu dokonania konfrontacji. Z góry określone są liczby

110 ustawki.futbolowo.pl/menu,9,kodeks-kibica.html [odczyt 23.06 2017]
111 zob. J. Dudała (1998). Antagonizmy…, op. cit., s. 9.

uczestników, biorących udział w potyczce, a udział osób postronnych jest wykluczony. Miejscami tych spotkań są bonia, łąki, parkingi, a także opuszczone stadiony sportowe. Na tą konfrontację – „ustawki" kibice umawiają się zazwyczaj poprze Internet umieszczając „zaproszenia" na stronach poświęconych futbolowi[112]. Stoczone walki w ramach ustawek oraz spowodowane zadymy znajdują odzwierciedlenie w licznych komentarzach zamieszczanych w gazetkach pseudokibiców „zinach" oraz w stworzonej na tę okoliczność „prestiżowej" lidze chuliganów- lidze szalikowej prawdy.

- Liga jest zestawieniem czynów chuligańskich dokonywanych przez samych chuliganów. Układana jest na bieżąco, a o pozycji w lidze decydują sami kibice. Robią to w specjalnie do tego celu przygotowanych ankietach. W nich każda grupa wypisuje dziesięć najgroźniejszych jej zdaniem grup kibiców. Tak wypełnione druki odsyłane są do tych, którzy liczą głosy. Za miejsce pierwsze przyznawanych jest punktów 10, za drugie 9, za trzecie 8, itd.[113].
- W związku z tym, że ankiety wypełniają kibice z całej Polski, grupy kibicowskie prześcigają się by zaistnieć w mediach. Dzięki nim o występach dowiedzieć się może każdy i oddać na nich swój głos.
- Istnieje również wiele stron internetowych, na których udzielają się kibice drużyn piłkarskich. Są to fora dostępne wyłącznie dla członków, lub takie, które czytać może każdy użytkownik Internetu, nie posiadając loginów oraz haseł dostępu. Jedną z najbardziej popularnych jest witryna o nazwie www.kibice.net, gdzie umieszczane są wypowiedzi

112 T. Sahaj (2004). Kibice…, op. cit., s. 17.

113 T. Pawłowski (2000). Ludzie honoru. Liga chuliganów: bije, niszczy, znieważa. *Polityka*, nr 47, s. 98.

na temat piłki nożnej, rozgrywanych meczów, klubów, piłkarzy, kibiców, czyli tak naprawdę wszystko, czego potrzebuje prawdziwy fan sportu. Nie bez powodu nazwany „Serwisem Prawdziwego Kibica".

Jedną z zakładek w serwisie jest ogólnodostępne forum, na którym tematy sięgają nawet aż 10 milionów odsłon. Fakt ten ukazuje ogromną skalę sfery kibicowskiej w Polsce oraz zainteresowania tą dziedziną sportu. Jeden z moderatorów zaproponował wybór trzech najlepszych ekip na przestrzeni 20 lat. Według jednego z użytkowników ciężko wyłonić 3 najlepsze ekipy. Zaznaczył jednak, iż w jego czołówce znajduje się Ruch Chorzów pod względem chuligańskim, mimo cyt. „wielu przeciwności ze strony psów, mimo grubej afery po Ruch-ŁKS, grubej afery po Ruch-Górnik (WDŚ na Śląskim-dym), mimo wojny kiedyś w klubie z prezesem, mimo dołowania paru lat w 2 lidze". Klub przez forumowicza nadal uważany jest za najlepszy na Górnym Śląsku. Jako przykłady chuligaństwa podaje awantury na stadionach, starcia z Policją oraz wygrane ustawki.

Kolejny z użytkowników w Top 20 podaje kolejno:

1. Lech Poznań
2. Legia Warszawa
3. Ruch Chorzów

Są to ekipy, które podaje większość użytkowników tego forum. Wszyscy jednak zgodnie twierdzą, iż stworzenie rankingu w tak dużym czasookresie jest bardzo trudne.

Użytkownicy forum chcąc poszerzyć poruszany wątek dokonali podziału na ekipy najlepsze pod względem Hooligans, Ultras, Wyjazdy, Klimaty H. Wymieniane są najczęściej grupy kibiców Lecha Poznań oraz Legii Warszawa.

Polscy pseudokibice nie są znani jedynie z opraw meczów piłkarskich czy awantur stadionowych. Na Łotwie narodził się sport nazywany „Międzyna-

rodową Ligą Chuliganów", czyli TFC – Team Fighting Championship. To mistrzostwa walk drużynowych, w których udział biorą jedynie amatorzy różnych stylów sportów walki. Walki odbywają się w ringu, lecz bez publiczności, ponieważ do informacji publicznej nie jest podawane miejsce imprezy. Aby obejrzeć walki TFC konieczne jest wykupienie internetowej relacji na żywo lub w serwisie YouTube. Potyczki zorganizowane są jak gale sportów walki. Przed pojedynkiem swój pokaz mają skąpo ubrane tancerki, drużyny zapowiada prezenter, a nad przebiegiem walk czuwają obecni na ringu sędziowie. Co ciekawe, pięcioosobowa drużyna nie może przekroczyć wagi łącznej 550kg. Zawodnicy muszą przestrzegać przyjętych zasad. Zabronione jest zadawanie ciosów poniżej pasa, plucie, gryzienie oraz uderzenia w „jabłko Adama". Walki toczone są do momentu, gdy ostatni zawodnik drużyny przeciwnej zostanie pokonany[114].

Pojedynki umieszczone w serwisie YouTube sięgają kilku milionów odsłon. Jednymi z najczęściej odtwarzanych są walki z udziałem Polaków którzy przedstawiają się jako kibice, a najbardziej znani to LPH (Lech Poznań), Psycho Fans (Ruch Chorzów), HFA (Arka Gdynia). Starcie Polaków powiązanych z kibicami Lecha Poznań tj. LPH z pięcioosobową ekipą z Moskwy JungVolk ma ponad 7,9 mln wyświetleń. Polskie drużyny TFC znajdują się w czołówce wraz z Amerykanami czy Łotyszami[115].

W omawianym zjawisku groźne jest to, że kibice ogarnięci fanatyzmem i nienawiścią atakują przy każdej nadarzającej się okazji. Wśród nich są również osoby inteligentne, znajdujące między chuliganami odpowiedź na potrzebę poczucia własnej siły, możliwości kierowania ludźmi, a sport staje się tylko

114 http://www. menway.interia.pl – TSC – Oficjalna Międzynarodowa Lida Chuliganów odczyt 10.08 2017

115 www.youtube. com/results?search_query=tfc odczyt 10.08 2017

pretekstem do bycia z grupą i kreowania takich zdarzeń, których w swoim środowisku rodzinnym nigdy by się nie dopuścili.

Warto jednak zauważyć, że to nie kibice, nawet najbardziej znienawidzonej drużyny przeciwnej są największym wrogiem szalikowca, dla którego nieprzyjacielem numer jeden jest policja. Dlaczego? Chyba, dlatego, że to właśnie jej działania mają zapobiec temu, do czego dążą szalikowcy – zadymie. Jeszcze raz potwierdza to opinię, jak ważne dla pseudokibiców jest chęć bijatyki. Policja jest przeciwnikiem dlatego, że reprezentuje państwo i prawo, a szczególnie to drugie dla szalikowców jest trudne do zaakceptowania.

Rozdział III
Zarządzanie bezpieczeństwem imprez masowych sportowych w działaniach policji

3.1. Istota zarządzania bezpieczeństwem

Z pojęciem zarządzania spotykamy się na co dzień. Stanowi ono w istocie złożony proces, składający się z ciągu działań osób pełniących funkcje kierownicze. Zarządzający w sposób celowy, przemyślany wykorzystując wszystkie dostępne im zasoby, planują, podejmują decyzje, koordynują, stymulują oraz kontrolują działania podległych im zespołów. W powszechnym odbiorze zarządzanie rozumiane jest jako zespół działań (obejmujących planowanie i podejmowanie decyzji, organizowanie, przewodzenie, tj. kierowanie ludźmi i kontrolowanie) skierowanych na zasoby organizacji (ludzkie, finansowe, rzeczowe i informacyjne) i wykonywanych z zamiarem osiągnięcia celów organizacji w sposób sprawny (bez zbędnego marnotrawienia m.in. zasobów) i skuteczny (działający z powodzeniem)[116]. Proces zarządzania zaprezentowano na rysunku nr 4.

Jednak odnosząc zdefiniowane powyżej pojęcie zarządzania do aspektu bezpieczeństwa należy najpierw wyjaśnić czym tak naprawdę jest bezpieczeństwo. Według Słownika języka polskiego jest to stan niezagrożenia, spokoju, pewności[117]. Natomiast w naukach społecznych bezpieczeństwo w najogólniejszym znaczeniu, obejmuje zaspokojenie takich potrzeb, jak: istnie-

116 R.W. Griffin (1996). Podstawy zarządzania organizacjami. Warszawa: PWN, s. 98
117https://sjp.pwn.pl/szukaj/bezpiecze%C5%84stwo.html odczyt [11.03 2014]

nie, przetrwanie, całość, tożsamość, niezależność, spokój, posiadanie pewności rozwoju. W hierarchii potrzeb Maslowa bezpieczeństwo wskazywane jest również jako jedna z podstawowych potrzeb każdego człowieka. Spełnienie tej potrzeby umożliwia normalny byt człowieka, rodziny, państwa. Warto w tym miejscu przytoczyć powszechnie znaną i uznaną hierarchię potrzeb Maslowa[118].

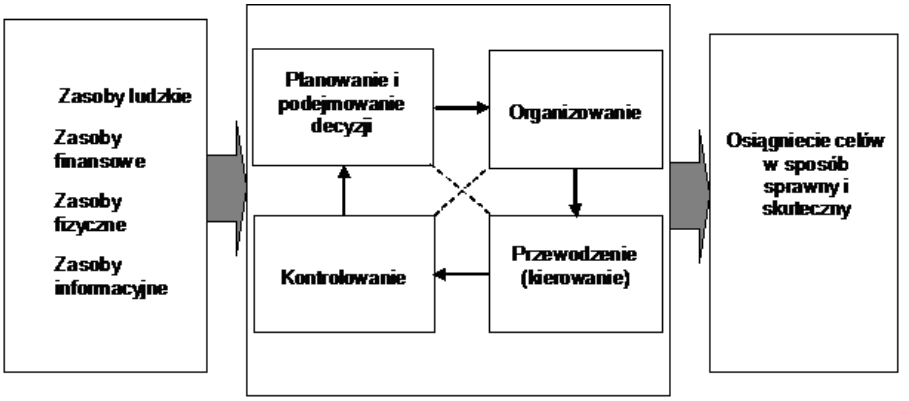

Rysunek 4 Proces zarządzania

Źródło: Griffin R. W., Podstawy zarządzania organizacjami, Warszawa, PWN, 1996, s. 98

Każdy człowiek ma potrzeby, które tworzą określoną hierarchię, w której zaspokajanie potrzeb podstawowych jest warunkiem zaspokojenia potrzeb nadrzędnych. Na tej zasadzie powstała tzw. piramida potrzeb Maslowa, która składa się z pięciu kategorii (rys. 5).

U podstaw powyżej zaprezentowanej piramidy znajdują się potrzeby fizjologiczne, dalej kolejno – potrzeby bezpieczeństwa, przynależności i miłości, godności i szacunku oraz samorealizacji. Nazwy te są skrótowe i zawierają w sobie znacznie szerszą treść[119]. Według powyższego zbioru potrzeba

118 N. Chmiel (red.) (2003). Psychologia pracy i organizacji. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 336-337.

119 K. Obuchowski (2000). Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich. Poznań: Zysk i S-ka, s. 64 i 65.

bezpieczeństwa jest drugą, a więc bardzo ważną w hierarchii potrzeb. Człowiek, aby normalnie funkcjonować musi mieć zapewnione poczucie stabilności, co w warunkach współczesnych zmiennych zagrożeń nie jest łatwe.

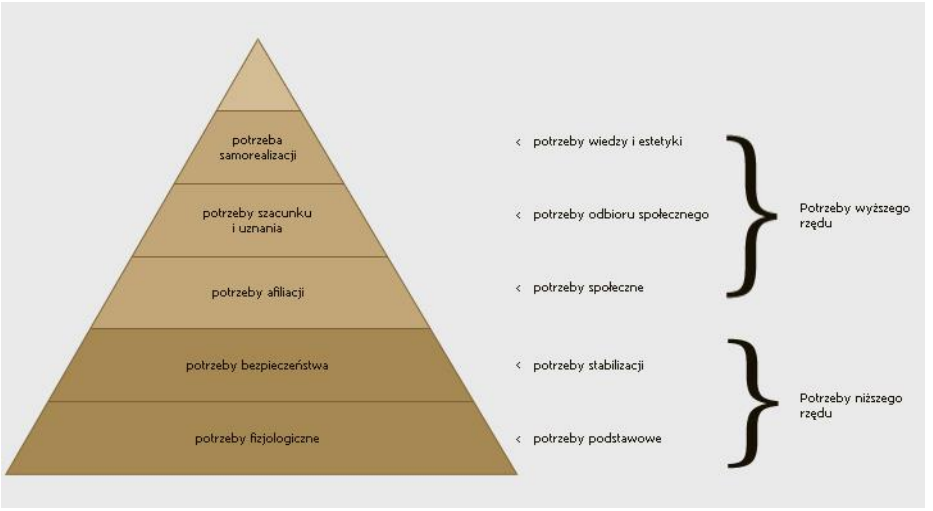

Rysunek 5 Piramida potrzeb Maslowa

Źródło: Kozioł L., Piechnik-Kurdziel A., Kopeć J., Zarządzanie Zasobami Ludzkimi w firmie, Teoria i praktyka, Wydawnictwo „Biblioteczka Pracownicza", Warszawa 2000

Przez wieki rozumienie pojęcia bezpieczeństwa zmieniało się i dziś można mówić o rozszerzaniu się tego pojęcia w dwóch kierunkach. W płaszczyźnie pionowej obiektem bezpieczeństwa staje się obok państwa, system międzynarodowy jako całość, grupa społeczna lub pojedyncza osoba. Natomiast w płaszczyźnie poziomej bezpieczeństwo obejmuje sektory pozamilitarne, które jeszcze niedawno do niego nie należały tj. gospodarka, środowisko naturalne, czynniki społeczne i kulturowe. Stad tez dziś możemy wyróżnić pięć sektorów bezpieczeństwa: militarne, polityczne, ekonomiczne, ekologiczne i społeczno-kulturowe. A w każdym z nich wskazać licznie występujące zagrożenia.

Zagrożenie odnosi się do sfery świadomościowej danego podmiotu (człowieka, grupy społecznej, narodu) i oznacza pewien stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk ocenianych jako niekorzystne

lub niebezpieczne. Percepcja zagrożeń przez ten podmiot, tym samym i jego poczucie bezpieczeństwa, stanowi odzwierciedlenie w jego świadomości realnego lub potencjalnego zagrożenia. Oznacza to, że może być niezgodna ze stanem faktycznym. Stąd oceniając stan bezpieczeństwa należy uwzględniać rzeczywistość, w której powstają zagrożenia dla uczestników życia społecznego i stan ich wiedzy i świadomości, w jakiej odbywa się percepcja owych zagrożeń i kształtowanie poczucia stanu bezpieczeństwa[120].

Bezpieczeństwo mające charakter podmiotowy i będące naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, jest zarazem podstawową potrzebą państwa. Dlatego każdy człowiek, grupa społeczna czy państwo starają się oddziaływać na swoje otoczenie zewnętrzne i sferę wewnętrzną tak, aby usuwać lub, co najmniej oddalać zagrożenia i w ten sposób eliminować własny lęk, obawy czy niepewność. Działania tych podmiotów w celu likwidacji zagrożeń mogą być skierowane zarówno do wewnątrz jak i na zewnątrz. Można, więc wyróżnić dwa aspekty bezpieczeństwa: wewnętrzne i zewnętrzne. Bezpieczeństwo wewnętrzne oznacza stabilność i harmonijność danego podmiotu (układu, obiektu, systemu), natomiast bezpieczeństwo zewnętrzne oznacza brak zagrożenia ze strony innych podmiotów oraz sił natury.

Bezpieczeństwo można również rozpatrywać jako wartość. Jeśli tak to będzie ono wówczas bardzo złożone, jednocześnie będzie stanowiło wartość wyjątkowo niejednolitą i wieloznaczną, nadzwyczaj ważną i istotną. I tak – z jednej strony – jest to określona wartość społeczna, cywilizacyjna, kulturowa, polityczna, ekonomiczna, ekologiczna itp. – z drugiej zaś strony – jest to trudna do przecenienia wartość egzystencjalna, moralna, duchowa. Przy czym jest to wartość bezspornie fundamentalna, ale jednocześnie nie autoteliczna, sama w sobie: nie ceni się jej i nie dąży się do niej ze względu na nią

120 E. Kołodziński (2008). Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem. Olsztyn: UWM.

samą, ale z uwagi na inne wartości, które ona zabezpiecza i których jest nader pożądanym patronem[121].

Wracając jednak do aspektu zarządzania bezpieczeństwem to zdefiniowane przez Griffina funkcje wymagają pewnego uszczegółowienia. Tradycyjne planowanie i podejmowanie decyzji powinno odnosić się głównie do opracowywania strategii przeciwdziałania zagrożeniom, która nie będzie jedynie deklaracją celów ale będzie zawierała konkretne zadania do realizacji w horyzoncie krótko-, średnio- i długoterminowym. Kolejnym elementem zarządzania bezpieczeństwem jest organizacja. Proces organizacji musi ukonstytuować się w ramy organizacyjne zanim jeszcze system przeciwdziałania zagrożeniom rozpocznie właściwe działanie. Jednak zasadniczym punktem systemu przeciwdziałania zagrożeniom jest koordynacja wczesnej zdefiniowanych i ustalonych działań, którą powinna zapewnić jednostka, która nie odpowiada bezpośrednio za realizację zadań. Zapewni to bowiem gwarancję bezstronnego podejścia do koordynowania zadań istniejących w systemie bezpieczeństwa oraz oceny sprawności i skuteczności ich realizacji[122].

Zarządzanie bezpieczeństwem odnosi się do różnych sytuacji narastającego zagrożenia: normalnych (tolerowane ryzyko zagrożenia), problemowych (stan zagrożenia bezpieczeństwa), kryzysowych, szczególnego zagrożenia/kryzysu bezpieczeństwa.

Stąd tez powinno obejmować ono różne fazy bezpieczeństwa takie jak:

- fazę profilaktyki/zapobiegania (stan normalny, zagrożeń potencjalnych),
- fazę reagowania (stan zagrożenia realnego),
- fazę alarmową (w sytuacji kryzysowej),

121 J. Szmyd (2000). Bezpieczeństwo jako wartość. Refleksja aksjologiczna i etyczna. W: P. Tyrała (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem*, Kraków: Wydawnictwo PSB, s. 45 - 52.

122 K. Liedel, K. Piasecka (2011). Przygotowanie systemu bezpieczeństwa państwa do organizacji Euro 2012. W: K. Liedel, K. Piasecka (red.), *Bezpieczeństwo Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej Euro 2012*. Warszawa: DIFIN, s. 152-152.

- fazę kryzysu bezpieczeństwa (w stanach nadzwyczajnych),
- fazę obudowy (odtworzenie normalnego stanu)[123].

Należy jednak pamiętać, iż nieporozumieniem jest utożsamianie zarządzania bezpieczeństwem z zarządzaniem sytuacją kryzysową. Pojęcie zarządzania bezpieczeństwem obejmuje różne stany zagrożenia, a w konsekwencji bezpieczeństwa podmiotów, których dotyczą owe zagrodzenia. Podstawowym celem zarządzania bezpieczeństwem jest panowanie nad niebezpieczeństwem w sposób przemyślany i zorganizowany.

3.2. Policja – organizacja i jej funkcjonowanie

Podstawowym zadaniem każdego państwa, realizowanym przez jego aparat władzy, jest zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego. W tym też celu, każde ze współczesnych społeczeństw, posiada wyspecjalizowane i wyodrębnione, w obszarze swojej struktury, grupy dyspozycyjne takie jak: wojsko oraz różnego typu straże i służby[124].

Jedną z cech charakteryzujących administrację i wskazane instytucje jest to, że działają ona w interesie publicznym, na podstawie prawa i w granicach prawem przewidzianych[125]. Ta zasada wynika wprost z Konstytucji RP, która w art. 7 stanowi, że wszystkie organy władzy publicznej działają na podstawie prawa i w granicach prawa. Odnosi się to również do Policji, którą utworzono na mocy ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku[126].

Zgodnie z przywołaną ustawą do pierwszoplanowych obowiązków Policji należy m.in.: ochrona życia, zdrowia i mienia ludzi przed bezprawnymi

123 S. Kwiatkowski (2011). Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacjach kryzysowych. Pułtusk: Akademia Humanistyczna, s. 93-94.

124 J .Maciejewski (2006). Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 4-5.

125 E. Ura (2006). Prawo administracyjne. Warszawa: Wolters Kluwer, s. 23.

126 Ustawa o Policji (tekst jednolity Dz. U. z 2002 r. Nr 7, poz. 58 wraz z późniejszymi zmianami).

zamachami, inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym, wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, czy też gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji kryminalnych jak również kontrola przestrzegania przepisów porządkowych administracyjnych związanych z działalnością publiczną.

Nie jest to jedyna ustawa określająca zadania Policji, albowiem wiele obowiązków i zadań Policji wynika z innych przepisów, a także umów i porozumień międzynarodowych. Jako przykład można wymienić ustawę z dnia 22 sierpnia 1997r. o ochronie osób i mienia czy też ustawę o bezpieczeństwie imprez masowych. Ponadto szereg zadań wynika także dla Policji z przepisów Kodeksu postępowania karnego czy Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia.

Ogólny jednak charakter zadań określony został w art. 1 ust 1 ustawy o Policji, a treść tego artykułu wskazuje na brak możliwości dokładnego zdefiniowania granic tych obciążeń. Zgodnie z tym artykułem Policja jest formacją służącą społeczeństwu i przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Z językowej wykładani wynika, że ta służebna rola Policji wobec społeczeństwa nie ogranicza się tylko do ochrony bezpieczeństwa ludzi. Przepis ustawy, bowiem mówi wyraźnie „służącą społeczeństwu i przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa". Zatem zakres zadań Policji wykracza, w odniesieniu do jej roli wobec społeczeństwa, poza ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego. Wnioskować, więc można, że każda sprawa, która służy społeczeństwu, winna leżeć w zakresie zadań Policji. W praktyce byłoby to oczywiście nie możliwe do realizacji, stąd zadania służące społeczeństwu powierzone są innym podmiotom.

Abstrahując od rozważań natury teoretycznej wskazać należy, że podstawowe zadania Policji dotyczą ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego[127] i mogą one mieć charakter prewencyjny, dochodzeniowo-śledczy lub rozpoznawczo-wykrywczy.

Pozycję Policji jako całości organizacyjnej określa jej podporządkowanie władzy wykonawczej, sprawowanej przez Radę Ministrów, która kieruje administracją rządową (art. 10 ust. 2 i art. 146 ust 3 Konstytucji).

Takie umiejscowienie Policji oraz wyposażenie jej w kompetencje określające jej rolę w systemie instytucjonalnym społeczeństwa i wobec otoczenia społecznego determinuje dyspozycyjny charakter tej organizacji, jako jednego z segmentów warstw politycznych. Pozycję Policji określają również relacje organów Policji z rozmaitymi podmiotami terenowymi. Dość istotne znaczenie w tym zakresie mają stosunki z organami samorządu terytorialnego i terenowymi organami administracji rządowej – wojewodami

Wskazać należy, że na czele Policji stoi Komendant Główny Policji. Ustawa przewiduje, że Komendant Główny, podległy Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji jest centralnym organem administracji państwowej" właściwym w sprawach ochrony bezpieczeństwa obywateli oraz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Mówiąc o powinnościach Policji podkreślić wypada, iż próba systematyzacji zadań Policji może być dokonana w układzie podmiotowym. Podmiotami będą tu jednostki organizacyjne Policji, będące aparatem pomocniczym organów Policji, a więc Komenda Główna Policji, komendy wojewódzkie, komendy powiatowe, komisariaty, samodzielne oddziały prewencji, samodzielne pododdziały antyterrorystyczne, szkoły i ośrodki szkolenia. Szcze-

127 M. Wawrzykowski (1986). Pojęcie interesu społecznego w prawie administracyjnym. Warszawa: UW, s. 49.

gółowe zadania poszczególnych jednostek i komórek organizacyjnych określane są przez Komendanta Głównego Policji na podstawie upoważnienia ustawowego zawartego w art. 7 ust. 1 pkt. 1 ustawy. Obecnie obowiązuje zarządzenie nr 25 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2002 roku w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji. W rozdziale trzecim tego zarządzenia Komendant Główny, określając zakres działania dla poszczególnych jednostek, precyzuje również dla nich szczegółowe zadania.

Przyjęta przez Komendanta Głównego koncepcja enumeratywnego, zamkniętego katalogu zadań dla komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji jest trudna do spełnienia. Można, więc mieć wątpliwości, czy Komendant Główny Policji nie zawęził zbyt zakresu zadań dla poszczególnych jednostek w stosunku do ustawowego określonego zakresu czynności wymienionych w ustawie.

Nie wchodząc w merytoryczne rozstrzygniecie wyżej wskazanego problemu dodatkowo podkreślić wypada, że ustawa o Policji określa zadania na zasadzie klauzuli generalnej, zaś bliżej kompetencje tych organów określa ustawodawstwo administracyjne (sprawy z zakresu prawa karnego nie są przedmiotem rozważań pracy)[128].

Omówione zadania Policji pozwalają wyrobić sobie ogólny pogląd na rolę tej formacji, zarówno na tle otoczenia społecznego w znaczeniu ogólnym, jak i relacje z innymi elementami systemu instytucjonalnego. W większości tych układów można dopatrzyć się relacji o charakterze przymusu, władzy. W przypadku Policji władza ta przybiera bardzo bezpośredni wyraz - możliwość zastosowania przymusu. Dzieje się tak zwłaszcza w zakresie pełnienia funkcji ochrony życia, zdrowia, bezpieczeństwa i porządku publicznego,

128 Z. Leoński (2000). Istota i rodzaje policji administracyjnej. W: Z. Niewiadomski i in. (red.), *Administracja publiczna u progu XXI wieku*. Przemyśl: WSPiA, s. 347.

przy czym możliwość wkroczenia Policji nie jest zawsze uzależniona od występującego naruszenia prawa. O konieczności lub możliwości podjęcia działania przez Policję mogą decydować różne przesłanki, zwłaszcza jednak przeświadczenie o prawdopodobieństwie zajścia niepożądanego zdarzenia .

Ogólne zarysowanie celów i zadań Policji nie przesądza jeszcze, w jakim stopniu będą one realizowane w praktycznym działaniu, dotyczy to również interesującego nas zagadnienia w obszarze zabezpieczania imprez sportowych i wypracowanym na tą okoliczność trybem postępowania w obszarze oceny stanu bezpieczeństwa obiektów.

3.3. Zakłócenia porządku publicznego podczas imprez sportowych a policyjne działania zabezpieczające

Policja mając na uwadze zakres przypisanych jej zadań i oczekiwań społecznych w obszarze bezpieczeństwa publicznego na imprezach masowych, w celu zwiększenia efektów podejmowanych przedsięwzięć ujednoliceniu poddała procedury w zakresie oceny stanu bezpieczeństwa obiektów oraz terenów przeznaczonych do imprez masowych o charakterze sportowym wiążące się z wydawaniem opinii.

W przypadku Policji, obszar jej działania, a tym samym zakres wydawanej opinii, określa art. 1 ust. 2 Ustawy o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r. (Dz. U. Nr 7 z 2002 r. poz. 58 wraz z późniejszymi zmianami), a w szczególności pkt. 2 i 6 tego przepisu. Pośrednio zakres opinii z późniejszymi zmianami wydawanej przez komendanta powiatowego (miejskiego) Policji wskazany został także w art. 7 ust. 1b ustawy, gdzie wymieniony został katalog dokumentów, do których doręczenia jest zobowiązany organizator imprezy wraz z prośbą (wnioskiem) o wydanie opinii. W skład tych dokumentów wchodzi:

- graficzny plan wraz z opisem obiektu lub terenu, na którym ma być przeprowadzona impreza masowa,
- program i regulamin imprezy masowej, ewentualnie terminarza imprez masowych odbywających się według ustalonego terminarza lub według ustalonych zasad wraz z informacją o sposobie udostępnienia ich uczestnikom imprezy masowej,
- informacji o liczbie miejsc dla osób w obiekcie lub na terenie, gdzie impreza masowa będzie zorganizowana,
- informacji o mogących wystąpić zagrożeniach porządku publicznego, w tym informacji o ewentualnym uznaniu imprezy masowej za imprezę o podwyższonym ryzyku,
- informacji o liczbie osób, które mogą być obecne na imprezie masowej,
- informacji o stanie liczebnym, organizacji, oznakowaniu, wyposażeniu i sposobie rozmieszczenia służby porządkowej i informacyjnej,
- danych osoby reprezentującej organizatora w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa osób uczestniczących w imprezie masowej (kierownika do spraw bezpieczeństwa),
- pisemnej instrukcji określającej zadania służby porządkowej,
- warunków łączności pomiędzy podmiotami biorącymi udział w zabezpieczaniu imprezy,
- szczegółowych zasad postępowania w przypadku powstania pożaru lub innego miejscowego zagrożenia,
- pisemnej zgody na przeprowadzenie imprezy masowej kierownika jednostki organizacyjnej lasów państwowych, parku narodowego lub krajobrazowego, w razie przeprowadzania imprezy na terenach będących w zarządzie tej jednostki,

- informacji o zainstalowanych urządzeniach rejestrujących obraz i dźwięk służących do utrwalania przebiegu imprezy, a w szczególności zachowania się osób.

Przy ocenie przedstawionej dokumentacji organ Policji skupia się na elementach istotnych dla bezpieczeństwa uczestników imprezy masowej i utrzymania porządku publicznego w trakcie jej trwania, pomijając elementy pozostające we właściwości rzeczowej innych podmiotów wydających opinie.

Zawartość merytoryczna dokumentów umożliwia organowi Policji wstępną ocenę spełniania przez organizatora warunków bezpieczeństwa. Policja bierze również pod uwagę ocenę zagrożenia o której jest mowa w art. 7 ust. 1 b ustawy.

Kolejnym elementem ocenianym w trakcie przeprowadzania postępowania, mającego na celu wydanie opinii w sprawie spełniania warunków bezpieczeństwa jest lustracja (oględziny) obiektu lub terenu, na którym będą przeprowadzane imprezy masowe. Celem oględzin jest stwierdzenie jego stanu technicznego, w tym także sformułowanie zastrzeżeń i wskazanie odstępstw od stanu pożądanego.

Przy dokonywaniu oceny stanu technicznego obiektów i formułowaniu zaleceń, Policja posiłkuje się zarówno przepisami prawa powszechnie obowiązującego (np. Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 75, poz. 690), jak i wewnętrznymi przepisami dotyczącymi organizatorów.

Formalny zakres merytoryczny oględzin nie jest ściśle sprecyzowany i jest zazwyczaj dostosowany do charakteru planowanej imprezy oraz przewidywanych zagrożeń. Niemniej na podstawie stosowanej praktyki, istnieją

pewne elementy, które podlegają „obowiązkowej" ocenie. Do tych elementów zalicza się: ogrodzenie zewnętrzne, ogrodzenie wewnętrzne oraz widownie.

Do obowiązków przeprowadzającego oględziny obiektu należy także sprawdzenie czy system monitoringu spełnia wymagania określone w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 października 2004 r. w sprawie sposobu utrwalenia przebiegu imprez masowych oraz minimalnych wymagań technicznych dla urządzeń rejestrujących obraz i dźwięk, w szczególności miejsca podlegające obowiązkowej rejestracji obrazu i dźwięku (§ 3 ust. 1 cytowanego Rozporządzenia).

Po zakończeniu postępowania wyjaśniającego prowadzący sporządza szczegółowe sprawozdanie z jego przebiegu i całości ustaleń, zakończone wnioskami w zakresie:

- oceny stanu technicznego obiektu lub terenu, na którym przeprowadzana ma być impreza masowa i zachowania warunków bezpieczeństwa,
- oceny przedsięwzięć organizacyjnych organizatora związanych ze spełnieniem warunków bezpieczeństwa oraz służących zachowaniu porządku publicznego w trakcie przeprowadzanej imprezy masowej,
- propozycji wydania pozytywnej lub negatywnej decyzji.

Równie ważnym obszarem bezpieczeństwa przeprowadzanej imprezy masowej jest zdywersyfikowanie ryzyka w zakresie odpowiedzialności cywilnej organizatora[129], ten rodzaj widowisk bowiem charakteryzuje się często występującymi przypadkami dewastacji obiektów podmiotów uczestniczących w zabezpieczeniu meczu[130], w szczególności pojazdów służbowych

129 zob. szerzej: Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 marca 2010 r. *w sprawie obowiązkowego ubezpieczania odpowiedzialności cywilnej organizatorów imprez masowych* (Dz. U. 2010. 54.323).

130 zob. szerzej: Rozporządzenie MSWiA z dnia 31 lipca 2009 r. w sprawie szczegółowego trybu ustalania szkód powstałych w związku z działaniami w miejscu i w czasie trwania

policji. Natomiast Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2009 r. określa szczegółową metodę ustalania szkód zaistniałych w miejscu użytym w związku z działaniami w miejscu i czasie trwania imprezy masowej, poniesionych przez jednostkę organizacyjną: Policji, Żandarmerii Wojskowej, straży gminnej (miejskiej), Państwowej Straży Pożarnej oraz innych jednostek ochrony przeciwpożarowej, a także służby zdrowia.

Analiza większości przypadków zbiorowego naruszenia prawa podczas imprez masowych wskazuje, że najsłabszym punktem w całym procesie przygotowania i realizacji policyjnych przedsięwzięć zabezpieczających jest nie tyle działalność o charakterze administracyjnym, lecz pozyskanie i niezwłoczny przekaz niezbędnych informacji o zamiarach uczestników imprez, szczególnie grup pseudokibiców notorycznie zakłócających porządek. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie przekazywania informacji dotyczących bezpieczeństwa imprez masowych[131] określa sposób przekazywania informacji, które dotyczą bezpieczeństwa imprez masowych, przez podmioty do tego zobowiązane oraz wzory kart rejestracyjnych, zapytania, a także odpowiedzi. Głównym celem umieszczenia tego przepisu jest ujednolicenie zasad przepływu informacji[132].

Chcąc przeciwdziałać tym negatywnym skutkom w Komendzie Głównej Policji utworzono „Krajowy Punkt Kontaktowy ds. Imprez Masowych”[133].

imprezy masowej oraz trybu występowania o wypłatę odszkodowań (Dz. U.2009. 121.1006).

131 Dziennik Ustaw nr 54 z 2010, poz. 329.

132 J. Wojtal, M. Milewicz (red.) (2013). Ochrona fizyczna osób i mienia. II Stopnia licencji oraz ochrona imprez masowych. Toruń: TNOiK, s. 466.

133 Powstanie punktu było zgodne z wytycznymi rezolucji Rady Unii Europejskiej z 25 kwietnia 2002 r., która rekomenduje stworzenie tego typu instytucji w krajach członkowskich UE. Według rezolucji takie punkty mają pozwolić na wymianę informacji

Głównym zadaniem utworzonego punktu jest realizacja zapisów Rozdziału 3a Ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych, związanych z gromadzeniem i przetwarzaniem informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych.

Do zadań realizowanych przez Krajowy Punkt Kontaktowy należy:

- gromadzenie i przetwarzanie informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych;
- prowadzenie bazy informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych;
- opracowywanie analiz informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych;
- zapewnienie bezpieczeństwa przetwarzanych informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 29 sierpnia 1997r. o ochronie danych osobowych;

Ponadto Komendant Główny Policji w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w związku z imprezami sportowymi, zlecił[134] komendantom wojewódzkim Policji i komendantom powiatowym (miejskim, rejonowym) realizację działań w zakresie:

1) rozpoznania, zapobiegania oraz zwalczania przestępstw i wykroczeń związanych z imprezami sportowymi;
2) gromadzenia i przetwarzania informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych.

dotyczących międzynarodowych meczów piłkarskich i tym samym pozwolić na zapobieganie incydentom o charakterze chuligańskim i zwalczanie ich.

134 Zarządzenie Nr 982 Komendanta Głównego Policji z dnia 21 września 2007 r. w sprawie zasad organizacji i trybu wykonywania przez Policję zadań związanych z rozpoznaniem, zapobieganiem, zwalczaniem przestępstw i wykroczeń popełnianych w związku z imprezami sportowymi oraz gromadzenia i przetwarzania informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych.

Komendanci jednocześnie zobligowani zostali, aby wskazane zadania realizowane były poprzez: rozpoznanie i analizę ryzyka, opiniowanie masowych imprez sportowych, współdziałanie z organizatorami imprez sportowych i innymi podmiotami pozapolicyjnymi odpowiedzialnymi za ich zabezpieczenie oraz zabezpieczenia przejazdów kibiców a także współdziałanie z innymi podmiotami w zakresie prowadzenia działań profilaktycznych ukierunkowanych na zapobieganie i zwalczanie zjawisk agresji i przemocy.

Wskazać należy również, że poszczególne jednostki Policji zarówno szczebla wojewódzkiego, jaki na poziomie powiatu zgodnie z dyspozycją zawartą w Zarządzeniu Nr 982 Komendanta Głównego Policji z 2007 r. zobowiązane zostały do powołania zespołów zadaniowych do spraw rozpoznania, zapobiegania oraz zwalczania przestępczości i wykroczeń popełnianych w związku z imprezami masowymi.

W strukturach jednostek wykonawczych Policji oprócz zespołu zajmującego się zagadnieniami o charakterze analitycznym przewidziano również miejsce dla grup rozpoznania kryminalnego. Grupy te uczyniono odpowiedzialnymi za rozpoznanie środowiska kibiców oraz pracę na rzecz zespołu monitorowania kibiców.

Sposób monitorowania kibiców przez wskazany zespół ma miejsce, w przypadkach, gdy ustalono, że w grupie publiczności sportowej udającej się na mecz wyjazdowy mogą znajdować się pseudokibice. Jednocześnie pobyt tej publiczności w miejscowości, w której odbywa się masowa impreza sportowa, jest monitorowany przez zespół monitorujący z jednostki organizacyjnej Policji właściwej dla drużyny przyjezdnej.

W zależności od charakteru zagrożenia zespół monitorujący kierowany do działań przez właściwą jednostkę Policji liczy od 2 do 5 policjantów, w tym kierownika oraz funkcjonariuszy wykonujących czynności związane z obserwacją i rejestracją zachowań kibiców.

Podczas trwania imprezy zespół monitorujący współpracuje z dowódcą działań policyjnych, udzielając mu pomocy w zakresie identyfikacji kibiców przyjezdnych, a także w sposób jawny rejestruje ich zachowania. W trakcie imprezy zespół odpowiedzialny jest także za ujawnianie i wskazywanie odpowiednim służbom osób, wobec których orzeczono środek karny zakazu wstępu na imprezy masowe jak również za ujawnianie i wskazywanie osób, które mogą swoim zachowaniem naruszyć prawo lub uczestniczyły w zbiorowych naruszenia porządku publicznego.

Do czynności zespołu monitorującego należą również działania poprzedzające imprezę masową, obejmujące:

- uzyskanie wszelkich informacji wyprzedzających dotyczących kibiców związanych z mającą się odbyć imprezą sportową;
- rejestrowanie za pomocą technik foto-video środków transportu, którymi poruszają się kibice;
- uzyskanie od dystrybutora biletów imiennej listy osób, które zakupiły bilety;
- uzyskanie informacji o wynajętych środkach publicznego transportu zbiorowego, osobach wynajmujących, liczbie osób przewożonych, czasie i miejscu wyjazdu, trasach przejazdu, ewentualnych danych osoby realizującej zamówienie (kierowcy) oraz numer jej telefonu komórkowego;
- prowadzenie bieżącej analizy informacji w środkach masowego przekazu ze szczególnym uwzględnieniem lokalnych mediów oraz na stronach internetowych w celu stałej kontroli medialnych zapowiedzi wywoływania ekscesów chuligańskich przez pseudokibiców.

Dla zespołu monitorującego przewidziano też czynności po zakończeniu imprezy. Czynności te obejmują przede wszystkim obserwację i utrwalanie zachowań kibiców przy użyciu środków technicznych rejestrujących obraz i dźwięk oraz przegląd i analizę utrwalonych materiałów w celu ujawnienia

osób, wobec których orzeczono środek karny zakazu wstępu na imprezy masowe oraz przekazanie do jednostki organizacyjnej Policji, właściwej dla miejsca przeprowadzenia imprezy sportowej, utrwalonych materiałów.

Innym ważnym elementem realizowanym przez Policję w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa w związku z imprezami masowymi o charakterze sportowym są podejmowane działania w związku z przyjazdami kibiców. Na powyższą okoliczność została wydana instrukcja, w sprawie sposobu postępowania w tym zakresie, w której określono: obieg informacji w związku z przejazdami kibiców, organizację patroli zabezpieczających oraz taktykę służby patrolu zabezpieczającego.

Z instrukcji tej można wyczytać, że każda informacja, z której wynika możliwość wystąpienia zagrożeń bezpieczeństwa i porządku publicznego, w związku z przejazdem kibiców powinna być przekazywana bezzwłocznie do dyżurnego jednostki organizacyjnej Policji, jeżeli wynika z niej konieczność podejmowania działań oraz do zespołu do spraw kibiców. Jednocześnie każda uzyskana informacja dotycząca przemieszczania się kibiców powinna być również niezwłocznie przekazywana do osób (podmiotów) odpowiedzialnych za zabezpieczenie imprezy sportowej oraz do dyżurnych jednostek Policji na trasie przejazdu lub jednostek Policji, przez teren, których przewiduje się możliwość przemieszczania się tych osób.

Nadmienić należy, że we współdziałaniu pomiędzy jednostkami Policji na etapach przygotowania zabezpieczenia i gromadzenia informacji o zagrożeniach, odpowiedzialne są komórki organizacyjne komend powiatowych Policji realizujące zadania sztabu Policji, a na szczeblu komendy wojewódzkiej Policji komórki właściwe w sprawach sztabowych, natomiast podczas realizacji zabezpieczenia służby dyżurne tych jednostek lub inni funkcjonariusze wyznaczeni przez kierownika jednostki Policji.

Do nadzoru nad prawidłową realizacją zadań związanych z rozpoznaniem, zapobieganiem, zwalczaniem przestępstw i wykroczeń popełnianych w związku z imprezami sportowymi oraz gromadzenia i przetwarzania informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych, powoływany został przez Komendanta Głównego Policji stały zespół do spraw koordynacji rozpoznania, zapobiegania oraz zwalczania przestępstw i wykroczeń popełnianych w związku z imprezami sportowymi (*W skład powołanego zespołu wchodzą policjanci różnych komórek organizacyjnych Komendy Głównej Policji, a w szczególności: a) policjanci i pracownicy komórki właściwej do spraw sztabowych; b) policjanci komórek właściwych do spraw kryminalnych Komendy Głównej Policji; c) policjanci komórek właściwych do spraw wywiadu kryminalnego; d) policjanci komórek właściwych do spraw prewencji).*

W działaniach Policji skierowanych przeciwko kibicom naruszającym ład i porządek publiczny nie można również zapomnieć o uruchomionym w kwietniu 2006 roku Policyjnym Rejestrze Imprez Masowych (PRIM).

Stało się to na mocy Zarządzenia nr 1100[135] Komendanta Głównego Policji, obligującego jednostki Policji do gromadzenia w PRIM informacji o wszystkich masowych imprezach sportowych.

Zbudowany „Policyjny Rejestr Imprez Masowych" stał się wyodrębnionym modułem Krajowego Systemu Informacyjnego Policji (KSIP) ułatwiającym gromadzenie i usystematyzowanie informacji dotyczących imprez masowych.

3.4. Zaangażowanie Policji w zabezpieczenie imprez masowych

Liczba zabezpieczanych przez Policję masowych imprez sportowych w latach 2012-2016 sukcesywnie spada. Zgodnie z danymi opublikowanymi przez Komendę Główną Policji z poziomu 3836 w 2012 roku do 3518 imprez

135 Zarządzenie nr 1100 z dnia 13 grudnia 2006 roku Komendanta Głównego Policji w sprawie zasad prowadzenia Policyjnego rejestru Imprez masowych.

w roku 2016. Jednak w roku 2017 odnotowano wzrost do 3823 imprez sportowych. Niemniej jednak, jest to wartość mniejsza niż w roku 2012 (patrz rys. 6 – liczba zabezpieczonych imprez masowych w latach 2012-2017). Odwrotną tendencję obserwujemy odnośnie imprez o charakterze innym niż sportowe. Liczba ta systematycznie wzrasta – od liczby 3282 w roku 2012 do 4050 w roku 2017. Ponadto, wykres ukazuje, iż w latach 2014-2017 Policja zaangażowana była w większą liczbę masowych imprez innych niż sportowe, a liczba ta zdecydowanie przewyższa imprezy o charakterze sportowym.

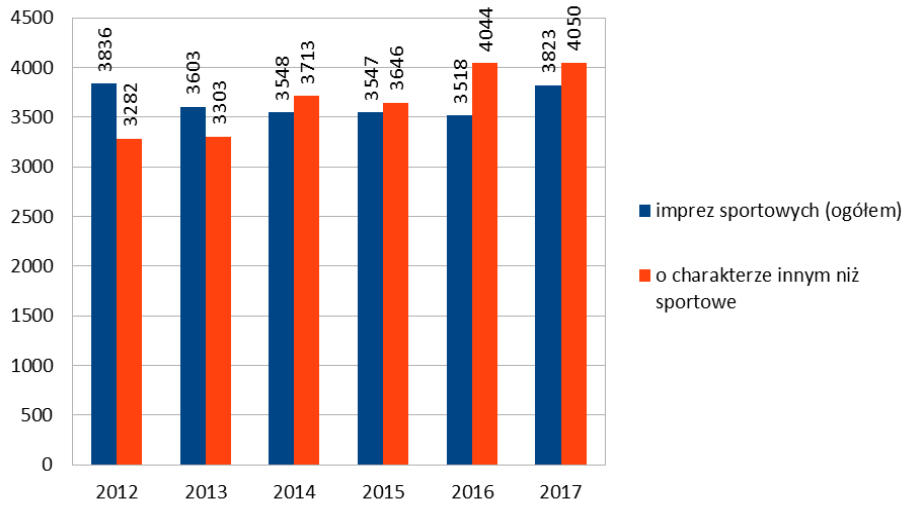

Rysunek 6 Liczba zabezpieczonych przez Policję imprez masowych w latach 2012-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

Jednocześnie liczba policjantów zaangażowanych do zabezpieczenia imprez masowych zmieniała się od 2000 roku, przejawiając naprzemiennie tendencję wzrostową i spadkową. W 2012 roku w zabezpieczeniu udział wzięło łącznie 458 414 policjantów i była to największa liczba zaangażowanych funkcjonariuszy w przeciągu ostatnich siedemnastu lat. Od roku 2012

obserwujemy tendencję spadkową, w roku 2017 zaangażowanych było 325 695 policjantów (szczegółowy rozkład zmiennej przedstawia rys.7).

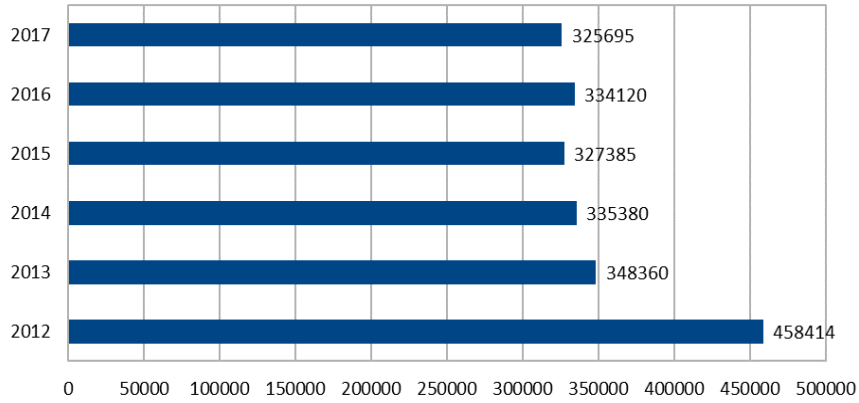

Rysunek 7 Liczba policjantów zaangażowanych do działań związanych z zabezpieczeniem imprez masowych w latach 2012-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

Jeśli mówić o zaangażowaniu Policji w zakresie imprez masowych to w pierwszej kolejności należy powiedzieć o policyjnym zabezpieczaniu przejazdów uczestników imprez masowych sportowych.

Zabezpieczenie przejazdów kibiców na mecze jest stałym elementem zadań Policji. W ostatnich latach obserwujemy wśród kibiców tendencję indywidualnego podróżowania prywatnymi samochodami lub wynajętymi autokarami prywatnych przewoźników, co zapewnia im swobodę i daje możliwość unikania na trasach przejazdów policyjnych eskort. Zagrożenia, jakie niosą za sobą takie formy ich przemieszczania, to wywoływane zakłócenia w miejscach postojów, akty kradzieży, dewastacja lokali gastronomicznych i obiektów handlowych. Toteż nie może dziwić, że zabezpieczenie przejazdów uczestników masowych imprez sportowych, w tym w szczególności kibiców piłki nożnej, stanowi dla jednostek organizacyjnych Policji największe wyzwanie, zarówno w fazie planistycznej, jak i realizacyjnej.

Trudno jest ze 100% pewnością oszacować ilościowy udział Policji w zabezpieczaniu tras przejazdów kibiców na drogach. Zadanie to realizowane jest zarówno przez służby ruchu drogowego jak i prewencji. Łatwiejszy do wyliczenia jest udział Policji w zabezpieczaniu przejazdów kibiców pociągami PKP. W tym względzie statystyki są bardziej szczegółowe. Mając powyższe ograniczenia na uwadze z danych Policji wynika, iż odnotowano znaczny wzrost wykonanych przez Policję zabezpieczeń przejazdów uczestników imprez przy wykorzystaniu transportu samochodowego z poziomu 2801 w roku 2012 do wartości 4579 w roku 2017 (patrz rys. 8).

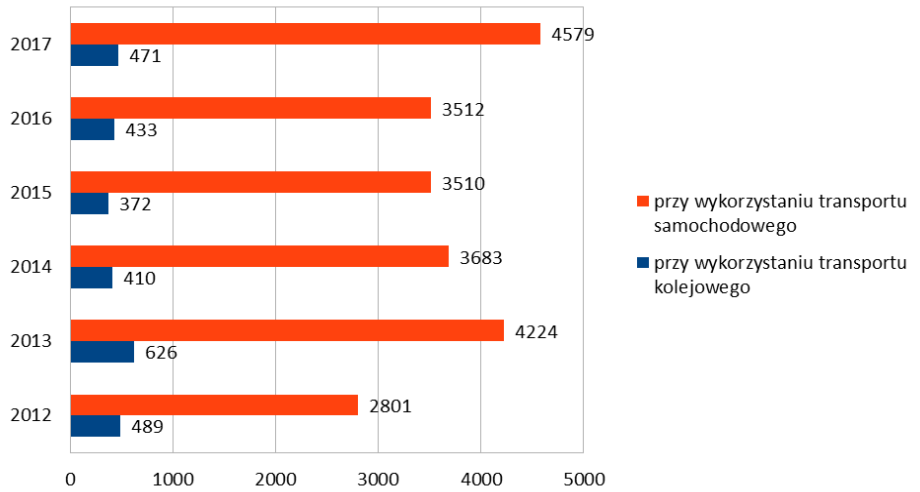

Rysunek 8 Liczba wykonanych zabezpieczeń przemieszczających się uczestników masowych imprez sportowych w latach 2012-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

Jednocześnie w 2017 roku wykonano łącznie 471 patroli zabezpieczających przejazdy uczestników imprez sportowych przy wykorzystaniu transportu kolejowego, co stanowi wzrost w porównaniu z poprzednimi latami, z wyjątkiem roku 2013, gdzie odnotowano najwyższą wartość tj. 626 zabezpieczeń oraz 2012 rokiem, gdzie zabezpieczeń było o 18 więcej niż w roku 2017.

Oprócz zakłóceń porządku, wynikających z przemieszczania się kibiców na imprezy sportowe dochodzi także do zakłóceń porządku, bezpieczeństwa i porządku publicznego podczas imprez.

Każdego roku w związku z imprezami masowymi popełnianych jest szereg wykroczeń oraz przestępstw. Liczba ujawnionych przestępstw w 2017 roku jest największa od siedmiu lat. Łącznie odnotowano ich 1381, z czego aż 801 zaistniało w związku z imprezami artystyczno-rozrywkowymi. Co istotne, liczba ujawnionych przestępstw w związku z meczami piłki nożnej jest ponad dziesięciokrotnie wyższa w porównaniu z innymi imprezami sportowymi. Szczegóły przedstawia Tabela 2.

Tabela 2

Liczba przestępstw ujawnionych w związku z imprezami masowymi w latach 2010-2017

Liczba ujawnionych przestępstw	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
W związku imprezami artystyczno-rozrywkowymi	138	207	360	416	503	441	484	801
W związku z innymi imprezami sportowymi	33	51	47	76	61	63	48	51
W związku z meczami piłki nożnej	530	643	873	837	516	492	471	529
Przestępstwa łącznie	**701**	**901**	**1280**	**1329**	**1080**	**996**	**1003**	**1381**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

Podobnie przedstawiają się dane odnośnie ujawnionych wykroczeń. W tym przypadku największa liczba wykroczeń popełniana jest w związku z meczami piłki nożnej – w roku 2017 - 7462. Łącznie ujawniono 11237 wykroczeń w związku z imprezami masowymi. Adekwatnie do Tabeli 2, najmniejsza liczba wykroczeń zaistniała w związku z innymi imprezami sportowymi.

Tabela 3

Liczba wykroczeń ujawnionych w związku z imprezami masowymi w latach 2010-2017

Liczba ujawnionych wykroczeń	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
W związku imprezami artystyczno-rozrywkowymi	501	1629	2208	1616	3973	2884	2246	3455
W związku z innymi imprezami sportowymi	124	246	216	206	440	443	288	320
W związku z meczami piłki nożnej	1065	4916	4126	5685	8622	5782	4653	7462
Wykroczenia łącznie	**1690**	**6791**	**6544**	**7577**	**13035**	**9109**	**7187**	**11237**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

W związku z naruszeniami prawa popełnionymi na imprezach masowych, w 2017 roku zatrzymano łącznie 889 osób, co stanowi istotny spadek w porównaniu z rokiem 2008 – 2166 osób lub rokiem 2012 – 1606 osób. Mimo, iż w porównaniu z ostatnimi latami liczba osób zatrzymanych wzrosła, to znacznie zmalała liczba zatrzymanych osób nieletnich – 14 osób. Jest to najniższy wynik od 2000 roku.

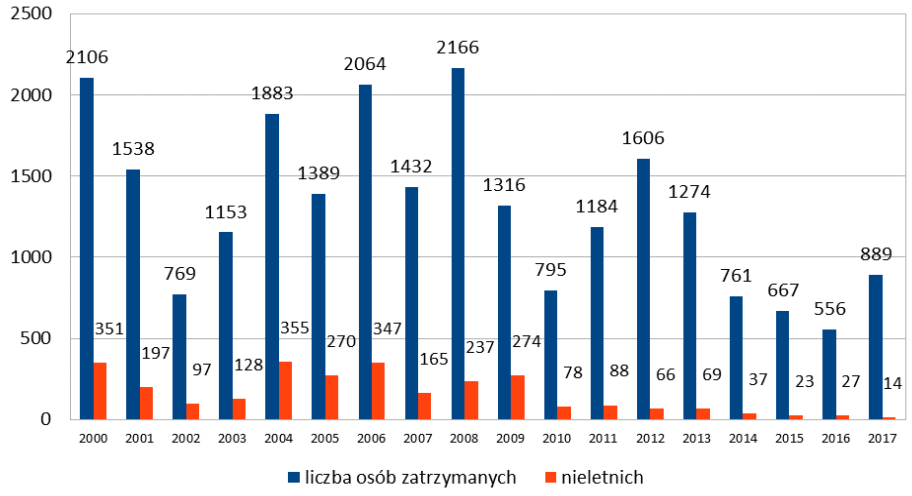

Rysunek 9 Liczba osób zatrzymanych w związku z naruszeniami prawa podczas imprez masowych w latach 2000-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

Jednocześnie znacznie zmalała liczba skierowanych do sądu wniosków w związku z wykroczeniami popełnionymi podczas imprez masowych. I tak w 2017 roku skierowano łącznie 303 sprawy, a w 2000 roku 1349. Jak już wspomniano gro prowadzonych przez Policję zabezpieczeń dotyczyło imprez masowych o charakterze sportowym.

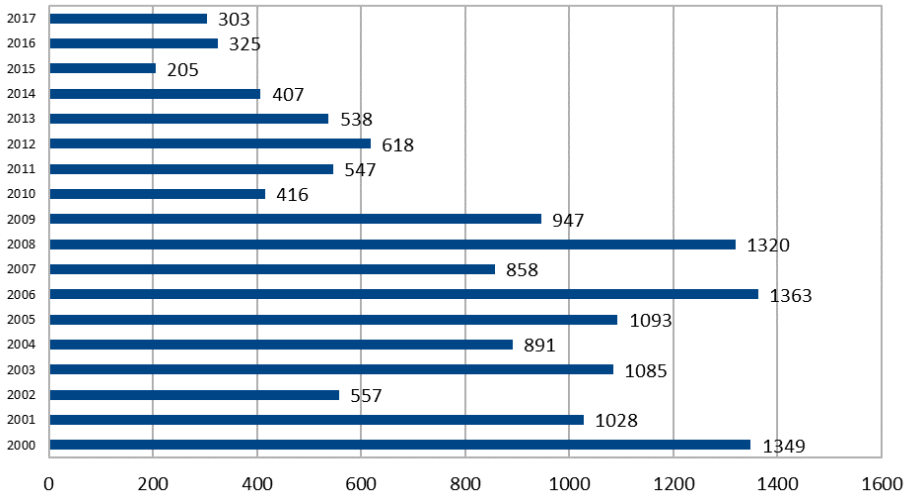

Rysunek 10 Liczba wniosków skierowanych do sądów w związku z wykroczeniami popełnionymi podczas imprez masowych w latach 2000-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

Liczba zaangażowanych sił policyjnych do zabezpieczenia masowych imprez sportowych, w tym meczów piłki nożnej od siedemnastu lat jest zróżnicowana. Liczba funkcjonariuszy zaangażowanych do zabezpieczenia imprezy masowej jest zależna m.in. od jej charakteru czy ryzyka wystąpienia naruszeń prawa. Od 2012 roku obserwujemy tendencję spadkową – z najwyższego poziomu 341 762 funkcjonariuszy do wartości 253 157 w roku 2017.

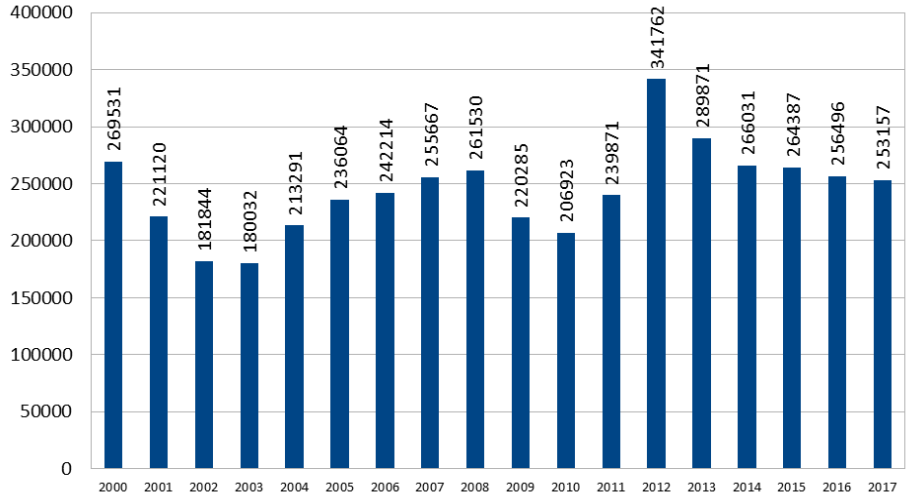

Rysunek 11 Liczba policjantów zaangażowanych do działań związanych z zabezpieczeniem masowych imprez sportowych w latach 2000-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

Rok 2012, w którym zaangażowana była największa liczba funkcjonariuszy w zabezpieczenie masowych imprez sportowych (w tym meczów piłki nożnej) miała przełożenie na liczbę funkcjonariuszy, którzy odnieśli obrażenia w związku z tymi działaniami. Aż 40 policjantów odniosło obrażenia, co jest liczbą ponad trzykrotnie wyższą niż w roku 2017 – 13 osób. Warto zaznaczyć, iż w latach 2000, 2002, 2004, 2005 liczba funkcjonariuszy, którzy doznali obrażeń w związku z przywracaniem naruszonego porządku wynosiła wartości przekraczające 100, co było wartością około dziesięciokrotnie większą niż obecnie.

Zmalała również liczba osób, niebędących funkcjonariuszami, którzy odnieśli obrażenia. W porównaniu z rokiem 2000, gdzie osób z obrażeniami odnotowano 133, rok 2017 to tylko 10% tej wartości. Odnotowano jedynie 13 takich przypadków (patrz rys. 12).

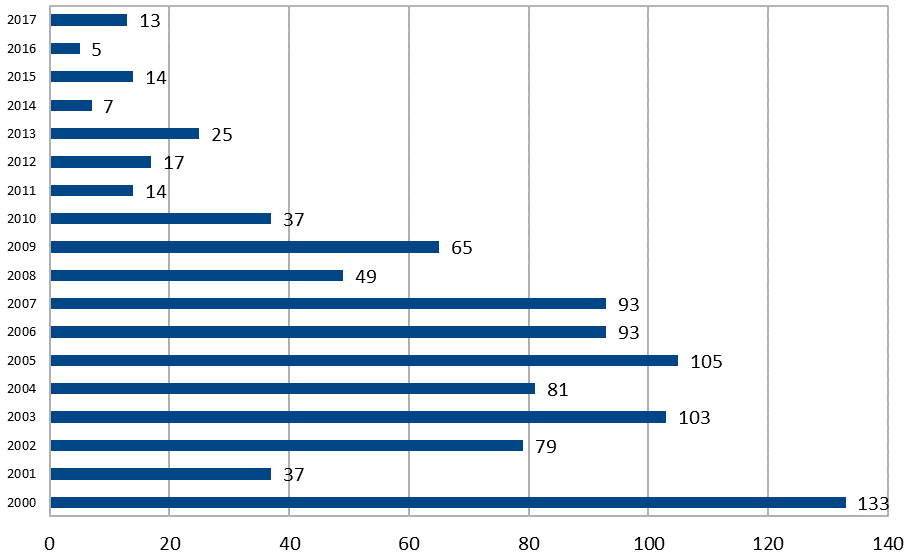

Rysunek 12 Liczba osób, nie będących funkcjonariuszami, które odniosły obrażenia w latach 2000-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

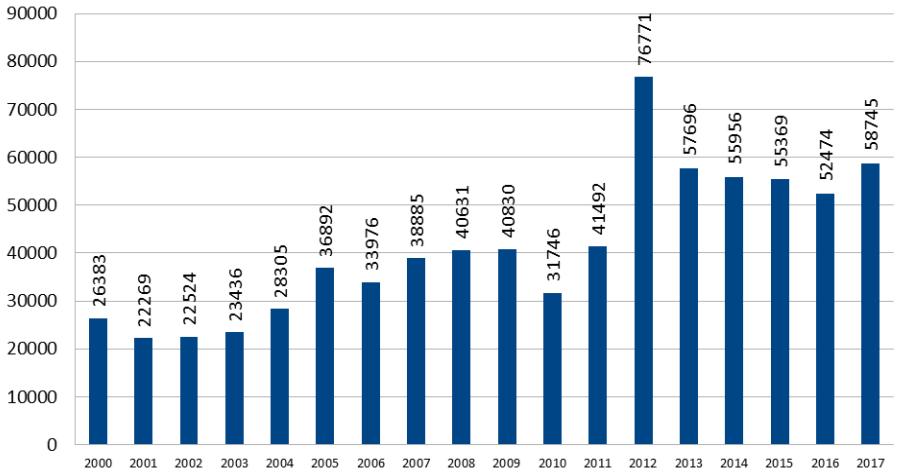

Rysunek 13 Koszty poniesione przez Policję na zabezpieczenie imprez masowych w latach 2000-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

Koszty poniesione przez Policję na zabezpieczenie imprez masowych od 2012 roku zmalały (2012 rok – 76 771 tys. zł., 2017 rok – 58 745 tys. zł.). Do 2016 roku widoczna jest tendencja spadkowa. W roku 2017 zanotowany niewielki wzrost poniesionych kosztów – 58 745 tys. zł.

Dane pochodzące z kryminalnych raportów dowodzą, że pomimo podejmowanych w tym obszarze licznych starań jako kraj nie uzyskaliśmy odczuwanej poprawy bezpieczeństwa imprez masowych (patrz tabela nr 2 i 3). Wystarczy powiedzieć, że w roku 2016 w związku z meczami piłki nożnej zarejestrowano 471 przestępstw i 4653 wykroczeń a w wyniku zaistniałych zdarzeń zatrzymano blisko tysiąc pseudokibiców. W Raporcie KGP „Bezpieczeństwo imprez masowych w 2016" zostały przedstawione wydatki jakie poniosła Policja w związku z realizacją działań związanych z przeprowadzeniem meczy piłki nożnej. I tak w 2016 roku Policja wydała 33 850 702 zł, o 9,4% mniej niż w 2015 r. (37 354 913zł) a w 2014 r. wydano 34 611 224 zł.

Rozdział IV
Podstawy prawno-instytucjonalne przeciwdziałania agresji stadionowej

4.1. Powstanie ustawy Football Spectators Act

Współcześnie dyscypliną sportu, której najczęściej towarzyszą przejawy zachowań dewiacyjnych wśród widzów jest piłka nożna. Wzrost takich zachowań oraz ich kumulacja w latach 80-tych sprawił, iż wiele państw, na czele z Wielka Brytanią wypowiedziało wojnę takim zachowaniom i zdecydowało wprowadzić metody zapobiegania i eliminacji tego zjawiska, a także zapewnienia bezpieczeństwa widowni sportowej. Do przedsięwzięcia włączyła się także Rada Europy, gdyż zgodnie uznano, że istnieje potrzeba skoordynowanych i ujednoliconych działań podejmowanych przez instytucje różnych krajów, aby działania te przyniosły spodziewane efekt[136].

Nasilające działania kibiców brytyjskich na przełomie lat 60-tych i 70-tych sprawiły, że o chuligaństwie piłkarskim zaczęto mówić jak o „angielskiej chorobie". „Infekcja" ta nasiliła się w latach 80-tych, kiedy angielscy pseudokibice dawali najbardziej o sobie znać podczas meczów piłki nożnej i poza nimi. Zaczęło się w 1982 roku, kiedy policja znalazła ciało mężczyzny z kartka o treści: „Gratulacje, właśnie spotkałem chuliganów West Hamu United"[137]. Był to najprawdopodobniej przypadkowo spotkany mężczyzna.

136 P. Piotrkowski (2000). Szalikowcy…, op. cit., s. 85.

137 A. Wysocki (2011). 22 lata od tragedii na Hillsborough [dok. elektr.] http://www.tylkopilka.pl/articles/22-lata-od-tragedii-na-hillsborough [odczyt: 13.04.2011].

Wówczas takie zajścia miały miejsce poza stadionami, jednak niewiele później przeniosły się na stadiony, gdzie brakowało odpowiednich systemów bezpieczeństwa. Rozgrywki pucharu Anglii były dla angielskiego kibica okazją do zademonstrowania swojej siły reszcie Europy[138]. Wzrost Liczby zachowań wandalizmu i niewłaściwa organizacja imprez masowych, luki prawne były przyczynami wielu tragedii rozegranych na stadionach piłkarskich. Jednym z pierwszych większych incydentów chuligańskich mających miejsce na stadionach były zamieszki na Kenilworth Road 13 marca 1985 roku. W trakcie meczu pomiędzy Luton, a Millwall doszło do regularnej „bitwy" kibiców Millwall z policją. W wyniku starć rannych zostało 47 osób. Nie minęły 2 miesiące jak 11 maja 1985 roku doszło do zamieszek w Birmingham, w których obrażenia odniosło 96 policjantów, a z powodu nadmiernego ścisku na trybunie zginął mały chłopiec[139].

Stadionowa chuliganka rozprzestrzeniała się na angielskich stadionach, dochodziło do wielu groźnych incydentów, które odbiły się piętnem na brytyjskim społeczeństwie. Trzy z nich szczególnie zapadły w pamięć. Pożar trybuny w Bradford w maju 1985 roku, zginęło 56 osób, a 265 widzów odniosło poparzenia[140]. Kolejnym wydarzeniem było to co rozegrało się na oczach milionów telewidzów na brukselskim stadionie Heysel 29 maja 1985 roku w wyniku burd pseudokibiców Liverpoolu oraz Juventusu Turyn zginęło 39 osób, a ponad 400 zostało rannych. Niektórzy zginęli w bezpośredniej walce między sympatykami obu zespołów, inni zgniecieni przez uciekających,

138 M. Rubik (2009). Agresja w widowiskach piłkarskich. W: M. Bednarczyk, J. Batorski (red.), *Przedsiębiorczość w zarządzaniu sportem. Studium praktyków*. Kraków: Fundacja dla Uniwersytetu Jagiellońskiego, s.79.

139 https://www.goal.pl/195118-22-lata-od-tragedii-na-hilsborough. Odczyt[11.05.2011]

140 T. Karaś (2011). Wielka tragedia: Valley Parade [dok. elektr.] http://stadiony.net/publikacje/wydarzenia_historyczne/wielka_tragedia_valley_parade[odczyt: [11.05.2011].

a niektórzy zostali przygnieceni przez zawaloną trzymetrową ścianę. Najmłodsza z ofiar miała 11 lat[141].Wpływ na to wydarzenie miało wiele czynników. Stadion nie spełniał norm bezpieczeństwa, nieprzemyślane działania policji, która zamiast izolować prowodyrów zamieszek starała się jak najszybciej doprowadzić wszystkich na stadion. Ludzi wchodzących na stadion nie legitymowano, więc nie było wiadomo kto tak naprawdę zasiada na trybunach i niemożliwym się stało ewentualne rozpoznanie najbardziej niebezpiecznych i znanych policji chuliganów, którzy mogli zająć dowolne miejsca na trybunie. Mało tego belgijscy fani sprzedawali po czarnorynkowych cenach zarówno Włochom jak i Anglikom bilety na tych samych sektorach, a jeszcze inni wchodzili przez zniszczone ogrodzenia[142], nikt nie kontrolował tłumu wchodzącego na brukselski obiekt.

Skutki bałaganu organizacyjnego widoczne były już dwie godziny przed meczem, najgroźniejsze grupy angielskich chuliganów zebrały się w jednym miejscu na stadionie. Na trybunie „Z" zasiedli kibice Juventusu Turyn. Na „X" Anglicy. Pomiędzy nimi znajdowała się trybuna „Y" przeznaczona dla Belgów mająca spełnić rolę buforu. Ale okazało się, że belgijscy kibice, to w rzeczywistości włoscy emigranci mieszkający w tym kraju. Mało konsekwentni organizatorzy sprzedali bilety na trybunę „Y" fanom Juventusu. I tak trybuna buforowa przekształciła się w trybunę sympatyków włoskiej drużyny. Ponieważ nikt nie kontrolował liczby wchodzącego tłumu na stadion, zaczęło brakować miejsc dla fanów angielskiego zespołu. Kibice „The Reds" nie mogąc pomieścić się na swojej trybunie podjęli próby przedostania się na sąsiednią trybunę „Y", gdzie znajdowali się belgijscy Włosi, sympatyzujący z ekipa „Białej Damy". W większości byli to spokojni, stateczni emigranci

141 J. Adamczyk (2008). Kolekcja Euro 2008. *Dodatek do Przeglądu Sportowego*, nr 10, s.15-17.

142 R. Nahorny (2007). Nigdy nie będziesz sam. Wielkie Kluby Europy. *Dodatek do Przeglądu Sportowego*, nr 112, s. 10-11.

przybyli na stadion ze swoimi dziećmi. Fani angielskiej drużyny zajęli miejsca na samej górze trybuny „Y", po chwili zaczęli przemieszczać się ku krat rozdzielających trybuny „Y" i „Z". Wiele czasu nie upłynęło jak wyłamali ogrodzenie, a wyłamanymi prętami i drzewcami klubowych flag zaatakowali „czarno- białych" na trybunie „Z". W panice ludzie znajdujący się na trybunie „Z" zbiegli w dół, mając nadzieje znaleźć schronienie na płycie boiska. Niestety dwudziestu belgijskich policjantów myśląc, że niezdyscyplinowani fani chcą wtargnąć na płytę boiska zablokowało wszystkie wyjścia z trybun. Doszło do ogromnego ścisku ludzi pomiędzy betonową ścianą i kratami, pierwsze rzędy zostały niemalże zmiażdżone pod naporem napierającej masy ludzkiej z góry. Beton nie wytrzymał siły naporu i pękł, tak samo kraty. Doprowadziło to do tego, że ludzie nadziewali się na sterczące pręty popychani przez ludzi z góry. Podczas gdy w ciągu kilku sekund 38 osób poniosło śmierć, pozostałe 50 000 widzów na stadionie jeszcze nie zdawało sobie sprawy z ogromu tragedii. Śpiewy zagłuszyły przejmujące okrzyki miażdżących ludzi. Po czasie można było usłyszeć apele o spokój, po których ludzie zgromadzeni na „nieszczęsnym Heysel"[143] ujrzeli zabitych i rannych .Mecz finałowy rozegrano. Puchar Europy zdobył Juventus, lecz smak zwycięstwa był bardzo gorzki. Angielskie kluby UEFA zawiesiła w rozgrywkach europejskich na 5 lat, a Liverpool zdyskwalifikowano na 6 lat[144]. Obiekt przebudowano i nadano mu nową nazwę, imienia króla Baudouina[145].

Inaczej niż w Brukseli tu przejawy i zachowania chuligańskie nie miały nic wspólnego z dramatem, jaki rozegrał się podczas meczu półfinałowego Pucharu Anglii w Sheffield na stadionie Hillsborough 15 kwietnia 1989 roku.

143 Z. Boniek (1986). Prosto z Juventusu. Bydgoszcz: Wydaw. Pomorze, s.38.

144 R. Nahorny. op. cit, s. 10-11.

145 J. Adamczyk. op. cit., s. 17

Przyczynami tragedii był ogromny ścisk, potworne uchybienia organizacyjne, brak kontroli nad tłumem i problemy z komunikacją. Na Hillsborough zginęło 96 osób, a ponad 700 odniosło obrażenia[146].

Konsekwencje chuligańskich wydarzeń stały się dotkliwe dla klubów, kibiców, a także całego społeczeństwa w Anglii. Powtarzające się bandyckie incydenty z udziałem kibiców i ich kulminacja przypadająca na lata 80-te, brak bezpieczeństwa na stadionach zdecydowały o tym, że Anglia przestała się liczyć w walce o organizację imprezy jaką były Mistrzostwa Europy w 1988 roku. Stadiony w Anglii nie były miejscem rozgrywki a potencjalnym cmentarzem.

Całą sprawą zajął się ówczesny rząd Margaret Thatcher[147]. Premier Wielkiej Brytanii mówiła: „Musimy wyczyścić futbol z chuligaństwa na naszych stadionach. Jeśli to się stanie, będziemy mogli wrócić do gry poza Wyspami"[148] – w nawiązaniu do kary UEFA za wybryki angielskich pseudokibiców na Heysel. Podjęto intensywne prace, których efektem było wiele zmian. Z polecenia Thatcher wszczęto śledztwo i nakazano sporządzenie raportu. Ponieważ podjął się tego minister sprawiedliwości - Peter Taylor, o dokumencie mówi się o tzw. raporcie Taylora. Dokument wyjaśniał przyczyny katastrof i przedstawiał sposoby rozwiązania problemu. Był to pierwszy dokument regulujący przepisy bezpieczeństwa na obiektach sportowych i punkt wyjścia do kolejnych aktów prawnych poświęconym zwalczaniu stadionowego bandytyzmu[149]. Pierwszą ustawą dotyczącą zapewnienia bezpieczeństwa na stadionach była Football Spectators Act w 1989 roku. Zlikwidowano

146 A. Wysocki. Op. cit, http://www.tylkopilka.pl/articles/22-lata-od-tragedii-na-hillsborough [odczyt: 13.04.2011].

147 Ibidem.

148 https://www.kibice.net › Forum › Kibice.net ›20.05.2014 [odczyt 13.04.2011]

149 http://stadiony.net/aktualnosci/2011/04/raport_taylora_jak_hillsborough_zmienilo_swiatowa_pilke [odczyt 13.04.2011]

miejsca stojące, a także bariery między trybunami a boiskiem. Ustawa wprowadziła pełną identyfikacje kibiców, zaostrzone prawo w stosunku do stadionowych zadymiarzy, a na mocy tego dokumentu stworzono specjalne oddziały policji do walki z chuliganami na stadionach[150]. To pociągnęło za sobą kolejne przepisy i przewidziane kary za ich pogwałcenie. Brytyjski wymiar sprawiedliwości zmodyfikował przepisy prawne, które przyspieszyły procedury i osądzanie sprawców stadionowych ekscesów. Wprowadzono tymczasowe i dożywotnie zakazy wstępu na mecze, a także wysokie kary finansowe. Osoba, która dokonała przestępstwa stadionowego i została za nie ukarana zostawała pozbawiona możliwości wejścia na stadion przez okres 2 lat. Natomiast w przypadku wyroku prawomocnego okres ten wydłużał się do 5 lat[151]. Dożywotni zakaz wejścia na wszystkie stadiony w Anglii i Walii grozi osobie w przypadku tzw. recydywy. Ponadto wobec tych chuliganów, którzy mają zakaz stadionowy zastosowano dodatkowe, niezwykle skuteczne środki prewencyjne. Osoba taka, ma obowiązek stawić się w wyznaczonym przez sąd komisariacie na 2 godziny przed meczem, a opuszcza go dopiero godzinę po zakończeniu spotkania piłkarskiego. Jeżeli kibic nie dostosuje się do nakazu sądu, może zostać pozbawiony wolności na czas 1 miesiąca[152]. Przy okazji meczów drużyny narodowej poza granicami kraju, osoby z zakazami stadionowymi obowiązane są do przekazania swoich paszportów na posterunek policji i zgłoszenia się w wyznaczonym czasie i terminie[153] .

150 Football Spectators Act 1989, London [dok. elektr.]
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37 [odczyt: 22.10.2011].

151 Football (Offences and Disorder) Act 1999, London [dok. elektr]
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/21/contents [odczyt: 23.10.2011].

152 Criminal Justice and Public Order Act 1994, [dok. elektr.]
http://www.irishstatutebook.ie/1994/en/act/pub/0002/index.html [odczyt: 24.10.2011].

153 Football (Offences and Disorder) Act 1999, London [dok. elektr]
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/21/contents [odczyt: 23.10.2011].

Owocem tego jest, to, iż angielskie stadiony mają tylko miejsca siedzące, widzowie zasiadają zaraz przy murawie boiska, wyznaczone kary są zdecydowanie egzekwowane, porządku na obiektach pilnują specjalnie przeszkoleni stewardzi, a policja dba o zabezpieczenie terenu poza stadionem. Koszty ewentualnej akcji służb policyjnych pokrywają kluby, które odpowiadają również za szkody wywołane przez pseudokibiców.

4.2. Konwencje Rady Europy

„Wzrost liczby zachowań chuligańskich oraz ich nagłośnienie w środkach masowego przekazu sprawiło, że w końcu lat 80-tych wiele państw, na czele z Wielką Brytanią, postanowiło opracować metody zapobiegania temu zjawisku. Do prac nad bezpieczeństwem włączyła się Rada Europy”[154]. Temat bezpieczeństwa trafił na forum Rady Europy. 19 sierpnia 1985 roku stworzono Europejską Konwencję nr 120 „W sprawie przemocy i ekscesów widzów w czasie imprez sportowych, a w szczególności meczów piłki nożnej[155] (dalej: Europejska konwencja).

Zaangażowani w stworzenie dokumentu byli nie tylko członkowie Rady Europy, ale i państwa, będące stronami Europejskiej Konwencji Kulturalnej. Do tej pory temat imprez sportowych nie pojawiał się zbyt często na forum międzynarodowym, mimo wielu, wspomnianych wcześniej, wypadków i ofiar śmiertelnych. To miało ulec zmianie, dlatego już we wstępie do konwencji położony został duży nacisk na zacieśnienie współpracy i wspólne dążenie do przedstawionych celów, które są wspólnym interesem wszystkich państw.

154 P. Piotrkowski (2000). Szalikowcy..., op. cit.

155 Europejska Konwencja Nr 120 w sprawie przemocy i ekscesów widzów w czasie imprez sportowych a w szczególności meczów piłki nożnej (1985), Rada Europy, Strasburg.

Europejska Konwencja traktuje o zasadach zachowania porządku i bezpieczeństwa podczas imprez sportowych. W dokumencie znalazły się zalecenia, mające wyeliminować wszelkie niebezpieczeństwa oraz zapewnić porządek, a także wskazania dotyczące działań w wymiarze wewnętrznym. Do realizacji tych zadań powstały szczegółowe przepisy, które mówią m.in. o koniecznym wyposażeniu stadionu oraz jego rozplanowaniu, dla potrzeb bezpieczeństwa i kontroli kibiców. Przewidziano kontrole, które mają zapobiec wnoszeniu niebezpiecznych przedmiotów oraz wszelkich używek. Dzięki temu stworzono warunki panowanie nad ogólnym porządkiem. Konwencja zmusiła również organizatorów do zatrudniania właściwej liczby służb porządkowych, zarówno na stadionie jak i w jego otoczeniu. Nałożono również obowiązek wyposażenia obiektu w odpowiedni system informacji, pozwalający m.in. na propagowanie kulturalnego dopingu.

Wszystkie te działania miały odbywać się we współpracy międzynarodowej. W myśl tej zasady zadaniem państw członkowskich i organizatorów imprez stało się wykrywanie sprawców przestępstw i określone postępowanie wobec nich. Na mocy dokumentu stworzono również instytucję Stałego Komitetu, w której swoich przedstawicieli posiadają wszystkie Strony konwencji. W obradach komitetu mogą również uczestniczyć obserwatorzy, będący reprezentantami państw nie będących sygnatariuszami umowy. Stały Komitet to organ ekspercki, zajmujący się przede wszystkim formułowaniem zaleceń dla Rady Europy oraz nadzorowaniem przestrzegania przez Strony Europejskiej Konwencji. Współpraca międzynarodowa w zakresie stanowienia prawa dotyczącego organizacji imprez sportowych, to nie tylko „Europejska konwencja (..)". Ważnym dokumentem jest również Rekomendacja Rady Europy nr 1/93, która rozszerza zakres działań, zawartych w Konwencji. Skupiono się w niej przede wszystkim na problemie dostosowania obiektów piłk-

karskich na potrzeby organizacji imprez masowych, przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa dla wszystkich uczestników. W Rekomendacji wprowadza się pojęcie 'grupy kryzysowej', która dla celów organizacyjnych tworzona jest przed każdym meczem. W jej skład wchodzą m.in. przedstawiciele policji, pogotowia, straży pożarnej, zarządcy obiektu oraz władze lokalne. Dokument ten obliguje organizatorów do określenia ewentualnego ryzyka, jakie niesie za sobą konkretne spotkanie i określenie przez pryzmat tychże szacunków niezbędnej liczby służb porządkowych oraz informacyjnych. Europejska Konwencja nr 120 „W sprawie przemocy i ekscesów widzów w czasie imprez sportowych, a w szczególności meczów piłki nożnej ze względu na upływ czasu i swoją częściową dezaktualizację, zastąpiona została Konwencją Rady Europy[156] w sprawie zintegrowanego podejścia do bezpieczeństwa i obsługi podczas meczów piłki nożnej i innych imprez sportowych z 2016 r[157]. Celem nadrzędnym wprowadzanej Konwencji jest zapobieganie incydentom i zakłóceniom porządku publicznego podczas meczów piłki nożnej i innych imprez sportowych w oparciu o trzy filary (bezpieczeństwo, zabezpieczenie i obsługa) oraz współpracę wszystkich instytucji i zainteresowanych stron. Umowa akcentuje potrzebę prowadzenia skutecznego i partnerskiego dialogu przez podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo wydarzeń sportowych, zarówno na poziomie krajowym i międzynarodowym, jak i lokalnym. Katalog instytucji, biorących udział w postulowanej współpracy, zawiera m.in.: władze miejskie, policję, lokalne społeczności i przedsiębiorców, przedstawicieli kibiców, kluby piłkarskie oraz stowarzyszenia. Wspólne działania wskazanych podmiotów zmierzać mają do

156 Polska ratyfikowała Konwencję 21kwietnia 2017r. (Dz.U. 2017 poz. 1108).
157 Konwencja Rady Europy w sprawie zintegrowanego podejścia do bezpieczeństwa i obsługi podczas meczów piłki nożnej i innych imprez sportowych14 listopada 2017 (Dz.U 2017 poz. 2099).

Europejska Konwencja nr 120 „W sprawie przemocy i ekscesów widzów w czasie imprez sportowych"

Badanie zasadności i celowości uaktualnienia Konwencji z 1985 r. pozwoliło na sformułowanie następujących wniosków:

1) *treść Konwencji wraz z upływem czasu stała się, w dużej części, nieaktualna i niezgodna z obecnymi europejskimi doświadczeniami i dobrymi praktykami;*
2) *słabą stronę Konwencji stanowi położenie akcentu na aspekt przemocy kibiców w oderwaniu od innych czynników, tj.: systemu bezpieczeństwa, zabezpieczenia i obsługi widzów na stadionach piłkarskich, które mają istotny wpływ na zachowania kibiców i częstotliwość występowania incydentów;*
3) *treść Konwencji pozostaje w sprzeczności z niektórymi zaleceniami przyjętymi w rekomendacjach, wydanych przez Stały Komitet Rady Europy w ciągu ostatnich 30 lat, co podważa wiarygodność Konwencji;*
4) *stosunkowo wąski zakres regulacji jest niezgodny z zakrojonymi na szerszą skalę oraz elastycznie zmieniającymi się kompetencjami i działaniami Stałego Komitetu, który został utworzony w celu nadzorowania przestrzegania postanowień Konwencji;*
5) *postanowienia Konwencji nie odzwierciadlają obecnej perspektywy spojrzenia na kwestie bezpieczeństwa w sporcie, tj. potrzeby wprowadzenia zintegrowanego, wielopodmiotowego systemu zarządzania bezpieczeństwem, zabezpieczeniem i obsługą widzów imprez sportowych oraz konieczności nawiązania dialogu i współpracy z kibicami piłki nożnej i innych dyscyplin sportu;*
6) *zmiana treści Konwencji pomoże w dalszym rozwijaniu partnerstwa z międzynarodowymi organizacjami zarządzającymi sportem oraz z innymi międzynarodowymi stowarzyszeniami specjalizującymi się w dziedzinie bezpieczeństwa i zabezpieczenia meczów piłkarskich;*
7) *mecze piłki nożnej wciąż narażone są na występowanie incydentów i akty przemocy (dane UEFA wskazują, że podczas około 46% meczów rozgrywanych pod jej auspicjami występują zdarzenia naruszające zasady bezpieczeństwa, z których około jedna czwarta klasyfikowana jest jako „poważne" lub „bardziej niż poważne");*
8) *istnieje pilna potrzeba uwzględnienia wpływu zmian społecznych (trendów ekonomicznych, migracyjnych, politycznych, społecznych i technologicznych) na rozgrywki piłki nożnej, w szczególności wynikających m.in.: z transmisji meczów piłki nożnej w miejscach publicznych (tzw. strefy kibica), ułatwień w przemieszczaniu się kibiców i wzrostu liczby kibiców podróżujących na mecze piłkarskie czy też wzrostu liczby organizowanych na wielką skalę turniejów piłki nożnej.*

Uzasadnienie do druku 1408 Rządowy projekt ustawy o ratyfikacji Konwencji Rady Europy w sprawie zintegrowanego podejścia do bezpieczeństwa, zabezpieczenia i obsługi podczas meczów piłki nożnej i innych imprez sportowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 4 maja 2016 r., podpisanej przez Ministra Sportu i Turystyki Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 29 listopada 2016 http://www.sejm.gov.pl/ sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1408 (dostęp 20.04.2017r.

dokonania oceny ryzyka i opracowania odpowiednich środków zapobiegawczych, uspokojenia obaw lokalnej społeczności i przedsiębiorców oraz stworzenia bezpiecznego i przyjaznego otoczenia w przestrzeni publicznej, przeznaczonego do gromadzenia się kibiców przed, po i w trakcie imprezy, w tym na trasach dojazdu. Konwencja zobowiązuje również jej strony do realizacji

krajowych i lokalnych inicjatyw i projektów, koncentrujących się na społeczności lokalnej i kibicach lub też inicjowanych przez same grupy kibicowskie, oraz wymiany dobrych praktyk i informacji o tego typu działaniach informacyjnych, profilaktycznych i edukacyjny[158]. Ponadto artykuł 10 europejskiej Konwencji, dotyczący zapobiegania i sankcjonowania przestępstw, wskazuje, że strony umowy zobowiązują się do podjęcia wszelkich możliwych środków w celu zmniejszenia ryzyka organizacji i udziału osób lub grup w aktach przemocy i zakłóceniach porządku oraz zapewnienia skutecznych sposobów wykluczenia z udziału w wydarzeniach sportowych jednostek, które zagrażają bezpieczeństwu. Dodatkowo, zgodnie z przepisami Konwencji, poszczególne państwa dążyć powinny do zapewnienia, że wobec osób dopuszczających się przestępstw za granicą zastosowane zostaną odpowiednie kary w państwie, w którym przestępstwo zostało popełnione, lub w państwie, w którym osoba zamieszkuje lub którego jest obywatelem. Na uwagę zwraca także fakt, że zakres regulacji Konwencji wybiega poza problematykę organizacji samej imprezy masowej. Akt prawny wskazuje, że potrzeba zachowania „zasady praworządności" nie dotyczy jedynie obiektu sportowego w czasie trwania wydarzenia, ale również jego otoczenia, tras dotarcia na stadion, tzw. stref kibica oraz innych miejsc przebywania wielu tysięcy widzów, także przed rozpoczęciem i po zakończeniu imprezy sportowej[159].

Jednym z głównych celów zawartych w statucie Europejskiej Unii Federacji Piłkarskich jest podejmowanie problemów dotykających piłkę nożną. Dlatego też 1 czerwca 1993 roku UEFA wydała dokument regulujący sprawy bezpieczeństwa podczas organizacji meczów. „Wytyczne dla organizatorów, związków krajowych i klubów w sprawie bezpieczeństwa na stadionach

158 Ibidem.
159 Ibidem.

piłki nożnej" (taką nazwę nosi ten dokument) zakładają m.in. brak możliwości przemieszczania się kibiców pomiędzy stadionowymi sektorami oraz likwidację miejsc stojących. Nakładają również obowiązek posiadania na obiekcie systemu kamer telewizyjnych podczas każdego spotkanie międzypaństwowego.

Bezpieczeństwo organizowanych przez UEFA rozgrywek było jednym z priorytetów od czasu powstania Federacji. Dzięki pomysłom Barassiego, Delaunaya i Crahaya udało się zjednoczyć piłkarską Europę . Obecnie uwaga skupia się przede wszystkim na rozwoju infrastruktury sportowej. Stadiony budowane są według starannie dobranych zasad, nad którymi pracuje wiele osób. Dla osiągania najlepszych efektów UEFA nie tylko współpracuje z władzami państw europejskich, związkami krajowymi i klubami, a nawet z władzami lokalnymi i policją, lecz także bacznie czuwa nad przestrzeganiem wysokich standardów i zapewnianiu najwyższej jakości.

Europejska Unia Federacji Piłkarskich stworzyła specjalne zespół ds. stadionów i bezpieczeństwa. Dzięki temu funkcjonuje jako organ opiniotwórczy, mając bezpośredni wpływ na budowę obiektów. UEFA dba również o wymianę informacji oraz doświadczeń, organizując liczne warsztaty dla środowisk piłkarskich. Wszystkie te działania nastawione są na wzmocnienie współpracy międzynarodowej podczas organizacji widowisk piłkarskich, a co za tym idzie, zapewnienie wszystkim kibicom rozrywki na najwyższym poziomie.

Swój niemały wkład w bezpieczeństwo imprez sportowych posiada Unia Europejska. Podpisany 7 lutego 1992 r. Traktat o Unii Europejskiej w Maastricht[160] powołał ją do życia, opierając się w tym na założeniu, iż struktura Wspólnoty oprze się na trzech filarach:

160 Więcej m.in. A. Wróbel (red.) (2002). Wprowadzenie do prawa Wspólnot Europejskich (Unii Europejskiej). Zakamycze: Kantor Wydawniczy.

- pierwszy filar to Wspólnoty Europejskie (m.in. realizacja polityki gospodarczej);
- drugi filar to Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwo;
- zadania w dziedzinie Wymiaru Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych to filar trzeci[161].

Choć jeszcze przed uchwaleniem Traktatu w Maastricht państwa członkowskie podejmowały współpracę w zakresie bezpieczeństwa, to jednak dzięki jego podpisaniu poszczególne działania zostały ujęte w ramy prawne, a dzięki podziałowi na filary usystematyzowano kierunki i cele Unii Europejskiej.

Filary UE zniknęły na mocy Traktatu Lizbońskiego, który wszedł w życie 1 grudnia 2009 roku, lecz bezpieczeństwo na terenie Wspólnoty oraz współpraca międzynarodowa są wciąż priorytetowe w funkcjonowaniu tej organizacji.

Kolejnym ważnym zagadnieniem dotykającym bezpieczeństwa podczas imprez sportowych jest system Schengen. Układ podpisany 14 czerwca 1985 r. oraz Konwencja wykonawcza do Układu z Schengen podpisana 19 czerwca 1990 roku[162] są to akty prawne, traktujące o zniesieniu kontroli granicznych między państwami członkowskimi. Stworzone zostały przede wszystkim dla realizacji podstawowych idei Wspólnot Europejskich –wspólnego rynku wewnętrznego oraz swobodnego przepływu osób, towarów, usług i kapitału.

Fakt otwarcia granic oczywiście wiązał się ze wzrostem przestępczości. Dlatego też, w trybie natychmiastowym musiały zostać podjęte działania mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa na terenie państw członkowskich. Konwencja miała duży wpływ na utrzymanie porządku na terenie Unii

161 I filar Unii stanowił zakres działań i zadań podejmowanych w ramach Wspólnot Europejskich, II filar natomiast dotyczył w szczególności prowadzenia przez Unię polityki zagranicznej.

162 Patrz również: Podstawy prawne polityki Unii Europejskiej w obszarze spraw wewnętrznych i wymiaru sprawiedliwości.

Europejskiej zarówno podczas organizacji ponadnarodowych imprez sportowych, jak i ogólnie w kontekście realizacji zasady wspólnego rynku wewnętrznego.

Istotnym instrumentem prawnym UE jest Wspólne działanie z dnia 26 maja 1997 roku przyjęte przez Radę na podstawie art. K.3 Traktatu o Unii Europejskiej. Dotyczy ono współpracy w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa[163], która winna być zacieśniona. W aktach chuligańskich kibiców piłki nożnej uczestniczą coraz częściej osoby z różnych państw członkowskich, dlatego regulacje prawne muszą być bardziej szczegółowe i posiadać zdecydowanie szersze zastosowanie.

Bezpieczeństwo w Unii Europejskiej opiera się też na Decyzji Rady Europy z dnia 25 kwietnia 2002 r., dotyczącej bezpieczeństwa na międzynarodowych meczach piłki nożnej[164].

W Preambule Decyzji podkreśla się, iż w wyniku różnych międzynarodowych i europejskich zawodów oraz znacznej liczby podróżujących kibiców piłka nożna przybiera charakter coraz bardziej międzynarodowy w swej skali. Międzynarodowa skala piłki nożnej czyni niezbędnym zapewnienie bezpieczeństwa w związku z meczami piłki nożnej w sposób wykraczający poza granice kraju. W szczególności do celów zwalczania i zapobiegania przemocy związanej z piłką nożną niezbędna jest wymiana informacji tak, by właściwe władze policyjne oraz władze w państwach członkowskich mogły poczynić odpowiednie przygotowania i odpowiednio zareagować. Kluczową kwestią Decyzji wydaje się być stworzenie narodowego punktu informacyjnego o charakterze policyjnym, powiązanego z piłką nożną, w każdym państwie członkowskim w celu wymiany informacji. Dzięki temu możliwe

163 Dziennik Ustaw UE.L.1997.147.1; Dz.U.UE-sp.19-1-65.
164 Dziennik UstawUE.L.2002.121.1.; Dz.U.UE-sp.19-4-237.

jest odpowiednie przygotowanie i podjęcie środków właściwych dla konkretnej sytuacji. Wymiana może również obejmować informacje dotyczące osób, stanowiących potencjalne zagrożenie dla porządku oraz bezpieczeństwa publicznego.

4.3. Krajowe regulacje prawne dotyczące bezpieczeństwa imprez masowych sportowych

W Polsce w latach 90- tych, liczba przerywanych meczów była zatrważająca. Stadiony były przestarzałe, a policja słabo wyszkolona. Dzięki temu pseudokibice mieli ułatwioną drogę do wyładowywania swojej agresji podczas zawodów. W 1993 roku cała Europa dowiedziała się o skali polskiego problemu. Przed meczem Polska – Anglia w Chorzowie kibol Cracovii morduje fana Pogoni Szczecin. To wydarzenie szybko rozbudziło agresję kibiców, którzy przed meczem zaatakowali kamieniami hotel Brytyjczyków, a już w jego trakcie urządzili regularną bitwę na stadionie[165],[166].

Te wydarzenia wymusiły, choć nieprędko, na polskich władzach jakąś reakcję, czego efektem było podpisanie przez Lecha Wałęsę 9 marca 1995 roku *Europejskiej konwencji w sprawie przemocy i ekscesów widzów w czasie imprez sportowych, a w szczególności meczów piłki nożnej.* To był sygnał do dalszej pracy nad polskim prawem i przeciwdziałaniu bandytyzmowi. Problem pseudokibiców przez wszystkie lata, kiedy nie przykładano odpowiedniej wagi do zabezpieczania imprez i nie brano przykładu z krajów zachodnich, urósł do rozmiarów niewyobrażalnych. I jak niestety pokazują minione dwie dekady, przede wszystkim zmarnowane od 1985 roku 10 lat odcisnęło

165 Największe zamieszki polskich pseudokibiców! Zaczęło się przed wojną!, [dok. elektr.] http://golasso.pl/najwieksze-zamieszki-polskich-pseudokibicow-zaczelo-sie-przed-wojna-video-i-zdjecia,artykul.html?material_id=4f8be25a16f1da875b000000 [odczyt: 15.05.2012].

166 P. Piotrkowski (2000). Szalikowcy…, op. cit, s. 30-31.

piętno na polskiej rzeczywistości. Ciężko było przy tak daleko idących zaniedbaniach, dogonić standardy panujące na zachodzie, o czym niejednokrotnie mieliśmy okazję się przekonać.

Podczas gdy w Europie problemem bezpieczeństwa na imprezach sportowych zajęto się w 1985 roku, w Polsce pierwszy dokument regulujący sprawy imprez masowych utworzono w 1997 roku. W latach 90-tych na Wyspach Brytyjskich działały już „Banning Order", czyli zakazy stadionowe, a osoby z tymi zakazami objęte zostały dodatkowymi środkami prewencyjnymi[167]. Rok po uchwaleniu Ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 roku o bezpieczeństwie imprez masowych działalność chuliganów nie maleje. Świadczą o tym wydarzenia ze Słupska czy katowickiego Spodka. Bezkarni w Polsce chuligani przenieśli się także poza granice Rzeczpospolitej Polskiej. W 2007 roku kibole Legii podczas meczu pucharu UEFA w Wilnie zdemolowali stadion. Rok później pseudokibice w biało-czerwonych barwach wszczęli awanturę w Bratysławie. Podobny przypadek wydarzył się w Kownie w 2011 roku podczas towarzyskiego meczu Litwa – Polska.

Powierzenie w 2007 roku Polsce i Ukrainie organizację trzeciej najważniejszej imprezy sportowej na świecie – Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej wymusiło podniesienie bezpieczeństwa imprez masowych, a w naszym kraju zmianę ówczesnego prawa. Uczyniono to w 2009 roku, uchwalając Ustawę z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych, która zmieniała swoją poprzedniczkę z 1997 roku. Niecały rok przed UEFA EURO 2012™ znowelizowano obowiązującą ustawę o bezpieczeństwie imprez masowych z 20 marca 2009 roku, której głównym celem jest umożliwienie skutecznej walki ze zjawiskiem chuligaństwa stadionowego oraz zapewnienie

167 Football (Offences and Disorder) Act 1999, London [dok. elektr] http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/21/contents [odczyt: 23.10.2011].

bezpieczeństwa podczas turnieju UEFA EURO 2012™, którego Polska była współorganizatorem.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, we współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości opracowało pakiet zmian legislacyjnych m.in. pod kątem EURO 2012. Nowelizacja zmieniła łącznie 10 ustaw oraz 5 kodeksów m.in.: ustawę o bezpieczeństwie imprez masowych, Kodeks wykroczeń, ustawę o Policji, Kodeks karny, ustawę o broni i amunicji, Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia.

Najważniejsze zmiany, jakie wprowadzono, to:

- rozszerzono zakres obowiązywania zakazu klubowego – obecnie dotyczy on również imprez masowych przeprowadzanych z udziałem drużyny organizatora rozgrywanych poza siedzibą organizatora, czyli tzw. meczów wyjazdowych;
- sądy mogą orzec obowiązek stawiennictwa w czasie trwania imprezy w jednostce policji lub w miejscu wskazanym przez właściwego komendanta policji;
- wojewoda może natychmiast przerwać imprezę masową, gdy jej dalszy przebieg może zagrozić życiu lub zdrowiu uczestników albo mieniu w znacznych rozmiarach, a działania organizatora są niewystarczające do zapewnienia bezpieczeństwa;
- kara ograniczenia wolności albo grzywna, nie niższa niż 2 tys. zł grozi osobie, która w czasie trwania masowej imprezy sportowej przebywać będzie w sektorze innym, niż wskazany na bilecie wstępu i nie opuszcza tego sektora /miejsca/ mimo wezwania;
- kara ograniczenia wolności albo grzywna nie niższa niż 2 tys. zł grozi także osobie, która podczas imprezy masowej używa elementu odzieży lub przedmiotu uniemożliwiającego lub utrudniającego jego rozpoznanie;

- odpowiedzialność karna członków służb porządkowych lub informacyjnych przekraczających lub niedopełniających swoich obowiązków, powodujących zagrożenie bezpieczeństwa imprezy masowej;
- możliwość spożywania niskoprocentowych napojów alkoholowych (o zawartości nie większej niż 3,5 proc.), za wyjątkiem imprez masowych podwyższonego ryzyka.

Od 13 stycznia 2012 r. weszły w życie kolejne przepisy wynikające z ustawy *o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw*. Zaostrzone zostały m.in. sankcje karne dla osób zagrażających bezpieczeństwu imprezy masowej oraz rozszerzony został zakres obowiązywania zakazu stadionowego również na mecze wyjazdowe.

Większość nowych przepisów ustawy weszła w życie 12 listopada 2011 r. Od 1 stycznia 2012 r. obowiązuje zmiana dotycząca sposobu orzekania obowiązku osobistego stawiennictwa w razie orzeczenia przez sąd środka karnego w postaci zakazu wstępu na imprezę masową. Zgodnie z nowym brzmieniem przepisu, sąd może orzec obowiązek stawiennictwa w czasie trwania imprezy w jednostce policji lub w miejscu wskazanym przez właściwego komendanta policji.

Od 13 stycznia 2012 r. obowiązują wszystkie nowe przepisy wprowadzone ustawą o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw. Rozszerzony został zakres obowiązywania zakazu klubowego – dotyczy również imprez masowych przeprowadzanych z udziałem drużyny organizatora rozgrywanych poza siedzibą organizatora, czyli tzw. meczów wyjazdowych. Przyznano również dodatkowe uprawnienia kontrolne wojewodom. Wojewoda może natychmiast przerwać imprezę masową w sytuacji, gdy jej dalszy przebieg może zagrozić życiu lub zdrowiu

uczestników, a działania organizatora są niewystarczające do zapewnienia bezpieczeństwa.

Równocześnie zaostrzone zostały również sankcje karne dla osób zagrażających bezpieczeństwu imprezy masowej.

Przykładowo od 13 stycznia 2012 r. w przypadku niewykonania polecenia porządkowego, wydanego na podstawie ustawy, czy regulaminu imprezy, obiektu, grozi kara ograniczenia wolności albo grzywny, nie niższej niż 2 tys. zł.

Taka sama sankcja grozi osobie, która w czasie trwania masowej imprezy sportowej przebywa w sektorze innym, niż wskazany na bilecie wstępu i nie opuszcza tego sektora mimo wezwania.

Karze ograniczenia wolności albo grzywnie nie niższej niż 2 tys. zł podlega również osoba, która podczas imprezy masowej używa elementu odzieży lub przedmiotu uniemożliwiającego lub utrudniającego rozpoznanie osoby.

Sankcja karna została także nałożona na członków służb porządkowych lub informacyjnych przekraczających lub niedopełniających swoich obowiązków powodujących zagrożenie bezpieczeństwa imprezy masowej.

Odpowiedzialnością karną zostały obarczone także osoby, które w trakcie imprezy prowokują kibiców do działań zagrażających bezpieczeństwu.

Również od 13 stycznia 2012 r. uprawnieni przedsiębiorcy, posiadający specjalne zezwolenia mogą podczas imprez masowych sprzedawać i podawać napoje o niskiej zawartości alkoholu. Sprzedaż i podawanie niskoprocentowych napojów alkoholowych na imprezach masowych mogą odbywać wyłącznie w miejscach do tego wyznaczonych przez przedsiębiorców posiadających zezwolenie wydane na podstawie przepisów ustawy z 26 października 1982 r. *o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*.

Osoby uczestniczące w imprezie masowej mogą kupić jedynie napoje o niskiej zawartości alkoholu (nie więcej niż 3,5 proc. zawartości). Niskoprocentowe napoje alkoholowe można podawać jedynie w opakowaniach, które nie stwarzają zagrożenia. Niedozwolone więc, są opakowania wykonane m.in. ze szkła i metalu. Napoje alkoholowe o zawartości poniżej 3,5 proc. nie są również sprzedawane, ani podawane na imprezach masowych podwyższonego ryzyka. Nadal uczestnicy imprezy masowej nie mogą mogli wnosić własnych napojów alkoholowych. Każdy, kto wnosi lub posiada na imprezie masowej napoje alkoholowe odpowiada za wykroczenie. Napój alkoholowy to każdy produkt przeznaczony do spożycia zawierający więcej niż 0,5% alkoholu etylowego.

Ostatnimi obszernymi zmianami, są zmiany które weszły w życie 26 listopada 2015 roku. W ich konsekwencji w ustawie o bezpieczeństwie imprez masowych w przepisach karnych w artykule 54 usunięty został zapis dotyczący możliwości „represjonowania" osób, które nie stosują się do regulaminu imprezy masowej albo do regulaminu obiektu bądź też terenu sportowego. Jednak osoby te nie są zwolnione z przestrzegania obu regulaminów. Służby porządkowe obecne na imprezie masowej mają prawo do wydawania poleceń porządkowych osobom, które zakłócają porządek na stadionie bądź też łamią przepisy obowiązujących regulaminów, a w momencie nie dostosowania się do poleceń mogą być wezwane przez służby do opuszczenia imprezy masowej. Nowy przepis mówi także o możliwości karania takich osób przez służby porządkowe w momencie nie wykonywania poleceń porządkowych oraz nie opuszczenia terenu bądź też obiektu imprezy masowej. W artykule 60 ustępie 4 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych dodano, że osoba, która używa elementu odzieży bądź też przedmiotu zakrywającego twarz by uniemożliwić albo też w sposób istotny utrudnić zidentyfikowanie tej osoby podlega odpowiedzialności karnej. Ostatecznie w rozdziale 9

ustawy „Przepisy karne" można wyodrębnić dwie grupy wykroczeń oraz przepisy karne. Pierwsza grupa to wykroczenia opisane w art. 54–57a w Ustawie o bezpieczeństwie imprez masowych. Należą do nich: niewykonanie poleceń porządkowych służb porządkowych i informacyjnych (art. 54 ust. 1 Ustawy), przebywanie w miejscu nieprzeznaczonym dla publiczności lub w niewłaściwym sektorze (art. 54 ust. 2 pkt 1 i 2 Ustawy), niewykonanie poleceń wydanych przez Policję i Żandarmerię Wojskową (art. 55 Ustawy), wnoszenie lub posiadanie napoi alkoholowych (art. 56 Ustawy), naruszenie zasad przekazywania informacji (art. 57 Ustawy), używanie elementu maskującego w czasie masowej imprezy sportowej (art. 57a Ustawy). Druga grupa to wykroczenia z kodeksu wykroczeń, wymienione enumeratywnie w art. 65 ust. 2 Ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych, dotyczącym stosowania środka karnego zakazu wstępu na imprezę masową. Są one także wymienione w kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia, w art. 90 § 3 – wśród przesłanek postępowania przyspieszonego, w razie ich popełnienia w związku z imprezą masową. Oprócz zasygnalizowanych już zmian, nastąpiło w późniejszym okresie szereg innych poprawek. Zlikwidowane zostały wcześniej opisane karty kibica co oznacza w praktyce łatwiejszy zakup biletów na mecz. Każda osoba może zakupić bilet na mecz poprzez podanie swoich danych w postaci imienia i nazwiska, a także numeru PESEL. Nie jest już wymagane poświadczenie wizerunku twarzy tak jak było to koniecznie w przypadku karty kibica. Stadiony piłkarskie mają miejsca stojące. Lecz w przypadku rozgrywania meczów w ramach rozgrywek UEFA albo FIFA miejsca te nie będą brane w ogóle pod uwagę – podczas sprzedaży biletów na takie rozgrywki na biletach znajdziemy tylko i wyłącznie miejsca siedzące, bez innych danych[168].

168 M. Dróżdż (2015). Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych. Komentarz, Warszawa 2015, s. 12.

Ostatnią istotną zmianą było skrócenie do 14 dni, ale tylko w określonych i odpowiednio uzasadnionych przypadkach, możliwości zgłoszenia w celu uzyskania odpowiedniego pozwolenia na organizację imprezy masowej[169].

4.4. Instytucja stewarda i spottersa w zarządzaniu bezpieczeństwem imprez masowych sportowych

Mając na uwadze podniesienie bezpieczeństwa na stadionach piłkarskich, ale także poprawę jakości obsługi kibica na polskich obiektach sportowych wydaje się, że dobrą praktyką, która sprawdziła się na stadionach Wielkiej Brytanii jest steward. W miejsce groźnie wyglądających, prowokujących swoimi wyglądem czy zachowaniem pracowników ochrony wprowadzono odpowiednio wyszkolonych stewardów.

Istotą wprowadzenia stewardingu, była chęć zmiany wizerunku osób troszczących się o bezpieczeństwo na stadionie. Wcześniej takie osoby kojarzone były z wrogością, agresywnością czasem brutalnością, były to postacie nieznane, z zewnątrz, co prowokowało niekiedy publiczność do agresywnych zachowań. Postanowiono zastąpić ich stewardami, zrównoważonymi osobami poruszającymi się wśród widzów, na trybunach. Podstawowym obowiązkiem jest aktywna obserwacja kibiców w celu szybkiej reakcji na zagrożenia. Anglicy nazywają stewardem przedstawiciela klubu, obecnego na stadionie i obserwującego widzów w celu zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim fanom . To osoba, która posiada krajowe kwalifikacje, zatrudnioną lub zakontraktowaną przez zarząd klubu do działania zgodnie generalnymi rekomendacjami zawartymi w „Guide to Safety at Sports Grounds" i wymogami Certyfikatu Bezpieczeństwa[170].

169 ibidem.

170 https://sgsa.org.uk/guide-to-safety-at-sports-grounds-green-guide [odczyt 5.03.2014]

Stewardów objęto krajowymi szkoleniami, stworzono dokument - „Guide to Safety at Sports Grounds", w którym zawarto wszystkie detale związane z ich procesem rekrutacyjnym i standardami pracy. Zgodnie z nimi stewardzi na angielskich stadionach to przedstawiciele i wizytówka władz klubu, a podczas meczów piłkarskich to jedyny środek kontaktu pomiędzy klubem a publicznością. To osoba miła, uprzejma, pomocna, służąca informacją i odpowiadająca na pytania widzów. Spisane reguły określają obowiązujący ubiór służbowy stewarda. Strój jest skromny i schludny. Anglicy wychodzą z założenia opartego na doświadczeniach, które mówi, że widzowie przychylniej podchodzą do pracowników, których łatwiej jest zidentyfikować. Wiedzą, że tak istotne jest, aby służby te były łatwo rozpoznawalne, zarówno pomiędzy sobą stewardów jak również przez widzów. Z tego powodu członkowie tej służby odziani są w bardzo widoczne jaskrawą kurtkę lub pelerynę, dzięki której są rozpoznawalni z daleka, a pod nią biała koszula z krawatem. Czarne nie jeansnowe spodnie i do tego odpowiednie również czarne obuwie. Dodatkowo strój wskazuje na rodzaj lub rangę przedstawiciela klubu, informuje publiczność czym zajmuję się dany pracownik, czy jest to Safety Steward, Chief Steward, Supervisor czy też steward. Co więcej, na ubiorze znajdują się, także specjalne numery, przypisane każdemu członkowi drużyny, które ułatwiają szybką identyfikacje. Nie dopuszczalne są różnego rodzaju opaski na ramię, są one zakazane[171]. Aktami prawnymi, które regulują pracę stewardów, mają wpływ na jej kształt, charakter i ją regulują są Football (Offence & Disorder) Act 1991 i The Sporting Events (Control of Alcohol) Act 1985[172]. Oprócz tego zakres obowiązków i prac jakie posiada

171 Guide to Safety at Sports Grounds (2008). Department for Culture, Media and Sport, Norwich, The Stationery Office (TSO), s. 40-43.

172 Stewards' handbook (2011). Brighton & Hove Albion Football Club, Brighton, s. 24.

steward można znaleźć w „Guide to Safety at Sports Grounds", czyli „Podręczniku bezpieczeństwa na obiektach sportowych". Ponadto każdy klub posiada regulamin obiektu, pod nazwą „Ground Regulations", na którym rozgrywane są mecze piłkarskie, którego egzekutorami są stewardzi pracujący dla klubu. Na podstawie tych dokumentów ma prawo wyprosić kibica ze stadionu za nie dostosowanie się do poleceń, używanie wulgaryzmów, stanie na schodach lub w przejściach na trybuny czy stanie na miejscach przeznaczonych do siedzenia lub w obszarze z miejscami siedzącymi. Kiedy dochodzi do zachowania rasistowskiego, wtargnięcia na boisko, rzucenia jakimkolwiek przedmiotem, niszczenia mienia, bójki, stanu nietrzeźwości podczas imprezy piłkarskiej stewardzi zatrzymują taką osobę w celu przekazania jej funkcjonariuszom policji[173]. Najliczniejsze zespoły profesjonalnych stewardów spotkać można w Manchesterze na Old Trafford – 1200, na stadionie Arsenalu Londyn – 800, czy Tottenhamu Londyn - 500. Liczne ekipy stewardów pracują także na stadionach klubów grających w Championship (II liga piłkarska). W celu skuteczniejszej i sprawniejszej pracy oprócz odpowiedniej liczebności służb pracujących na stadionie, kluby zapewniają stewardom również środki łączności. Innowacją w tym zakresie, wprowadzoną przez klub Arsenal Londyn jest Steward Call, czyli bezprzewodowy system przesyłania wiadomości. Wspomaga tradycyjne środki komunikacji podczas imprez masowych, dzięki temu, że sygnały tego programu działają w każdym miejscu na obiekcie. Dodatkowo jest urządzeniem prostym w użyciu, wysyłającym proste, konkretne wiadomości z automatycznym podaniem lokalizacji. Każdy steward nosi ze sobą mały bezprzewodowy nadajnik, który

173 ibidem, s. 28-29.

ma cztery guziki – jeden służy do zawiadomienia supervisora, drugi do wezwania pomocy medycznej, trzeci do zwołania ekipy wydalającej nieposłusznego kibica ze stadionu i czwarty przywołuje serwis sprzątający[174].

W Anglii często kluby wzajemnie udzielają sobie pomocy w kwestii zapewnienia odpowiedniej liczby stewardów (szczególności w wydzielonym dla gości sektorze). Przy okazji spotkań piłkarskich bardzo popularną praktyką jest korzystanie z możliwości współpracy wraz ze stewardami drużyny przyjezdnej, którzy jeśli jest taka potrzeba przyjeżdżają z klientami swojego klubu na mecz wyjazdowy[175].

Obecnie 92 kluby z czterech najwyższych klas rozgrywkowych angielskiej piłki nożnej posiadają wyszkolone, dobrze zorganizowane drużyny stewardów, które swoją obecnością i pracą znacznie redukują liczbę policjantów w okolicach murawy stadionu. Regułą w Anglii jest, że w widowisku piłkarskim biorą udział nie dwie, a trzy drużyny. Dwie piłkarskie na boisku i jedna na trybunach stadionu – ekipa stewardów. Każdego weekendu zespoły stewardów zapewniają tysiącom ludzi oglądającym wydarzenie sportowe bezpieczne warunki, czyniąc stadiony miejscami przyjemnymi dla widzów[176]. Taki kolektyw tworzą stewardzi Arsenal Londyn. Załoga z Ashburton Grave to jedna z najliczniejszych, najbardziej rozpoznawalnych i cenionych ekip, jakie operują na stadionach klubów Premier League i to od nich polskie władze piłkarskie postanowiły w 2010 roku zaczerpnąć te skuteczne wzorce.

Od wydarzeń mających miejsce w Heysel władze brytyjskie utworzyły w policji instytucję spottersa. Pierwszym klubem objętym działaniem spo-

174 ibidem ,s.36

175 Guide to Safety…, op. cit., s. 44.

176 http://www.juicelearning.com.[odczyt 5.03.2014]

ttersów był FC Liverpool. Założeniem ich pracy stało się obserwowanie środowiska kibiców i zbieranie szczegółowych informacji dotyczących zjawisk w nim zachodzących. Dzięki współpracy z władzami klubów mieli identyfikować i przeciwdziałać ewentualnym zagrożeniom. Spotters jest policjantem znającym specyfikę konkretnego środowiska, czyli kibiców danej drużyny, oraz nastroje w nim występujące. Jego działania nie polegają na inwigilacji, są w pełni jawne. Muszą łączyć organizatorów imprez, przewoźników, władze klubowe z kibicami[177].

Instytucja spottersa okazała się w Anglii sukcesem. Jak mówił Steve Double, rzecznik prasowy Angielskiej Federacji Piłkarskiej: Chuligaństwo stadionowe to nasz wynalazek. Ale to właśnie my najlepiej sobie z nim poradziliśmy. Dlatego też w latach 90. w ślady Brytyjczyków poszły inne kraje europejskie, m.in. Belgowie, Niemcy, Holendrzy i Austriacy. W Polsce natomiast temat bezpieczeństwa na stadionach nie był dostatecznie rozpatrywany i przez lata nie znaleziono rozwiązania satysfakcjonującego zarówno społeczeństwo, jak i policję. Zbyt często bagatelizowano całą sprawę, a w latach 70. i 80. nawet próbowano ukryć.

Pierwszy raz pojęcie spotters w polskiej policji pojawiło się w 2005 roku. Jednak było to nazewnictwo umowne, określające głównie funkcjonariuszy pracujących przy zabezpieczaniu międzynarodowych meczów piłki nożnej. Ich zadania i forma pracy nieco różniła się od obecnej, gdyż pracowali niejawnie i skupiali się jedynie na rozpoznawaniu oraz identyfikowaniu potencjalnych zagrożeń. Rzeczywistą instytucję spottersa wprowadzono dopiero w zeszłym roku, po opracowaniu nowej ustawy dotyczącej bezpieczeństwa imprez masowych. W polskich klubach specjalnie wyszkoleni policjanci pojawili się najpierw w Białymstoku, Stalowej Woli oraz Warszawie[178].

177 Komenda Główna Policji, Instytucja spottersa – materiał źródłowy, s. 1.

178http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/41721,Spotters-policjant-kibic.html[5.03.2014]

Spotters powstał z myślą, iż policja nie jest wrogiem kibiców. Osoba na takim stanowisku często jest wiernym kibicem klubu, do którego została przydzielona. Mimo, iż przede wszystkim wykonuje obowiązki policjanta, to musi również zajmować się sprawami bezpośrednio z kibicowaniem związanymi. Innymi słowy spotters to fan piłki nożnej, znający specyfikę swojego klubu, kibiców oraz nastroje wśród nich panujące. Policji zależy na tym, aby spottersi działali jawnie i byli traktowani jak prawdziwi kibice, którymi rzeczywiście są. Dzięki temu współpraca między nimi będzie łatwiejsza i bardziej efektywna. Polegać ma ona przede wszystkim na zapewnieniu bezpieczeństwa i komfortu kibicowania. Kluby, organizatorzy oraz przewoźnicy w ten sposób mogą działać z fanami na podstawie uczciwych relacji, dążąc do rozwiązań korzystnych dla wszystkich stron. Nie można również zapominać o mediatorskiej roli spottersów, w wypadku konfliktów stadionowych. Wówczas są swoistym buforem pomiędzy ochroną a kibicami. Oczywiście istnieje pewne ryzyko, ale jest ono wpisane w ten zawód[179].

Zadania spottersa to nie tylko uczestniczenie i wykonywanie obowiązków podczas meczów piłkarskich. Osoby pracujące na tych stanowiskach muszą się również poszerzać swoją wiedzę z zakresu sportu oraz drużyny, której dopingują. Śledzić fora internetowe, strony tematyczne, poznawać kibiców, by pozbawić ich podstawowego atutu – anonimowości. Uczestniczy również w odprawach przedmeczowych, przedstawiając sugestie i postulaty fanów swojej drużyn[180].

Polska policja przykład czerpie zza zachodniej granicy. Pierwszy raz nasi spottersi zostali wysłanie właśnie do Niemiec, na Mistrzostwa Świata w 2006 roku. 8 naszych policjantów pojechało tam w roli spottersów, ale

179 http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/41721,Spotters-policjant-kibic.html5.03. 2014]
180 Nabór, szkolenie i przygotowywanie spottersów – *Kwartlanik Policyjny* nr.3,2011r

tym razem jeszcze niejawnych, aby wspomóc naszych sąsiadów i jednocześnie zbierać doświadczenie, pracując w terenie. Jako jawni funkcjonariusze Polacy pojawili się dwa lata później na Mistrzostwach Europy, organizowanych w Szwajcarii i Austrii. Dziesięciu naszych spottersów wchodziło w skład Zagranicznych Sił Wspierających, skupiając się na obserwacji polskich kibiców i informowaniu Austriaków oraz Szwajcarów. Innym ciekawym przykładem pracy spottersów był właściwie oficjalny debiutancki udział spottersów w wyjeździe, na mecz Wisły Kraków do Kowna w 2011 roku. Okazało się, że polscy funkcjonariusze są bardzo dobrze przygotowani i sprawnie realizują postawione cele. Pomyślne przejście takiego testu wpłynęło mobilizująco na polskie środowisko policyjne, dlatego dziś możemy się pochwalić szerszym gronem profesjonalnych spottersów[181].

Patrząc na obecną sytuację na polskich stadionach można zauważyć, że mimo wszystko wciąż mecze przyciągają sporą rzeszę osób, które obiekty sportowe traktują nie jako miejsce widowiska, ale arenę walk pseudokibicowskich. Wciąż w mediach pojawiają się wzmianki o krwawych porachunkach oraz kolejnych ekscesach. Wprowadzenie spottersów podyktowane jest potrzebą poprawienia tej sytuacji i nawiązania lepszego kontaktu z kibicami. Dzięki takiej współpracy można mieć nadzieję, iż relacje na linii policja-władze klubu-kibice ulegnie znacznej poprawie, a co za tym idzie, łatwiej będzie zapobiegać ewentualnym wybrykom. Do obowiązków spottersów należy współpraca nie tylko ze służbami porządkowymi, ale i urzędami miasta czy placówkami edukacyjnymi. Wszelkie informacje mogące pomóc w zapobieganiu chuligańskim działaniom mają być przekazywane dowódcom, którzy mogą podjąć odpowiednie środki zabezpieczające. Podmioty zewnętrzne, z jakimi współpracują spottersi to instytucje odpowiedzialne za

181 Komenda Główna Policji, *Instytucja spottersa – materiał źródłowy*, s. 2.

bezpieczeństwo (służby porządkowe, agencje ochrony, straże miejskie), kluby i związki sportowe, stowarzyszenia kibiców, przewoźnicy i inne[182].

Wizerunek piłkarskich widowisk w naszym kraju musi zostać poprawiony i jest to problem nie tylko Policji czy służb porządkowych, ale całego społeczeństwa. Rozwiązania prawne i prewencyjne mogą spełniać swoją rolę tylko w przypadku szerszej współpracy społeczności na rzecz poprawy bezpieczeństwa. Sukces spottersów jest również w głównej mierze uzależniony od kibiców i ich chęci do tworzenia lepszej rzeczywistości.

182http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/41721,Spotters-policjant-kibic.html[5.03. 2014]

Rozdział V
Przygotowanie służb do utrzymania ładu i porządku publicznego w trakcie masowych imprez sportowych

5.1. Bezpieczeństwo imprez masowych w działaniach Policji

W procesie rozwoju społecznego większość ludzi prawidłowo internalizuje podstawowe normy społeczne i kulturowe funkcjonujące w ich otoczeniu. Tacy ludzie zwykle zachowują się odpowiedzialnie a ewentualne naruszenie przyjętego systemu aksjonormatywnego wywołuje u nich poczucie winy i wyrzuty sumienia. W przeciwieństwie do nich, jednostki z antyspołecznym nastawieniem przejawiają pogardę wobec różnego rodzaju norm, czego dobitnym przykładem ostatnich lat stały się patologiczne zachowania części widowni sportowej. Zachowania tego typu zaczynają urastać do rangi problemu społecznego, o czym świadczą reakcje opinii publicznej w różnych krajach oraz podejmowane działania przedstawicieli międzynarodowych i narodowych władz oraz instytucji w tym kierownictw organizacji sportowych.

To spotykające się ze społeczną dezaprobatą zjawisko od dawna stanowi również obiekt zainteresowania badaczy zachowań społecznych. Dotychczasowe jednak prace ukierunkowane były przede wszystkim na socjologiczną prezentację portretu chuligana stadionowego oraz poszukiwanie teoretycznej koncepcji tłumaczącej stadionową agresję pseudokibiców.

Przedmiotem niniejszej pracy jest zjawisko chuligaństwa stadionowego i rola Policji w zapewnieniu bezpieczeństwa w trakcie trwania imprezy masowej o charakterze sportowym. W opracowaniu przedstawiono również system i wytyczne odnośnie organizacji bezpieczeństwa meczów piłki nożnej oraz infrastruktury stadionowej realizowanej przez PZPN. Rolą Polskiego Związki Piłki Nożnej jest budowanie spójnego systemu organizacji i bezpieczeństwa rozgrywek piłkarskich w Polsce oraz przekazywanie klubom piłkarskim wiedzy i najlepszych europejskich praktyk w przedmiotowym zakresie. Działania te skutkować będą ograniczeniem zjawiska chuligaństwa stadionowego i przywrócenia tym samym przestrzeni widowni sportowej dla „rodzinnego odbiorcy".

Zatem istotna staje się odpowiedź na pytania:

1. Z jakimi barierami utrudniającymi ograniczanie awantur na stadionach sportowych spotyka się polska Policja?
2. Jakie towarzyszą obawy Policji w trakcie podejmowanych interwencji wobec agresywnych kibiców?
3. Czy realizowane szkolenia i kursy odpowiadają potrzebom policjantów w zakresie podejmowania działań zabezpieczających imprezy o charakterze masowym?
4. W jakim stopniu posiadane rozpoznanie przez Policję skutkuje ograniczeniem stadionowego chuligaństwa?
5. Czy społeczeństwo obywatelskie akceptuje siłowe utrzymanie porządku publicznego podczas imprez sportowych wobec kibiców naruszających normy prawne?
6. Co sprzyja powstawaniu awantur i dlaczego dochodzi do burd na stadionach i wokół nich?

Informacje i materiały do niniejszej pracy gromadzone były na bieżąco. Możliwość częstych obserwacji imprez sportowych o charakterze masowym oraz kontakt z ich organizatorami oraz z osobami odpowiedzialnymi za nadzór nad ich bezpieczeństwem znacząco ułatwił badanie zjawiska chuligaństwa stadionowego.

W celu odpowiedzi na powyższe pytania przeprowadzono badania ankietowe wśród policjantów realizujących zadania w zakresie zabezpieczania imprez sportowych o charakterze masowym. Przeprowadzono je w okresie od czerwca do września 2018 roku obejmując nimi losowo wybranych 309 funkcjonariuszy.

Z analizy ankiety wynika, że badanymi byli wyłącznie mężczyźni a najliczniejszą zbiorowość, liczącą 97,7% wszystkich badanych tworzą funkcjonariusze Oddziału Prewencji Policji. 7 funkcjonariuszy to osoby pełniące służbę w Komendzie Wojewódzkiej Policji. (patrz rys. 14).

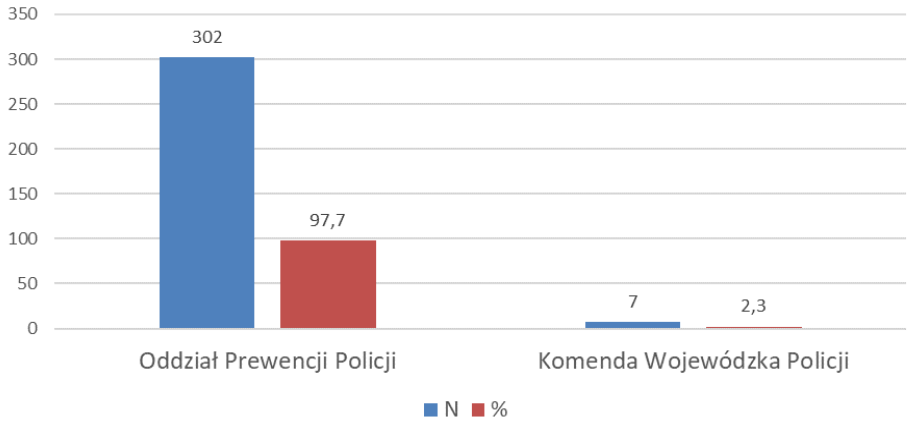

Rysunek 14 Miejsce zatrudnienia policjantów

Źródło: opracowanie własne

Zaznaczyć również należy, że respondenci są reprezentantami służby prewencyjnej bezpośrednio wykorzystywanej do realizacji zadań związanych z czuwaniem nad porządkiem publicznym.

Badani policjanci to głównie funkcjonariusze z korpusu szeregowych (43,4%), podoficerów (40,1%) oraz aspirantów (11,0%). Wśród udzielających odpowiedzi znaleźli się także młodsi i starsi oficerowie, których w badanej próbie odpowiednio reprezentowało 3,6% i 1,9% osób (rozkład przynależności do poszczególnych korpusów przedstawia rys. 15).

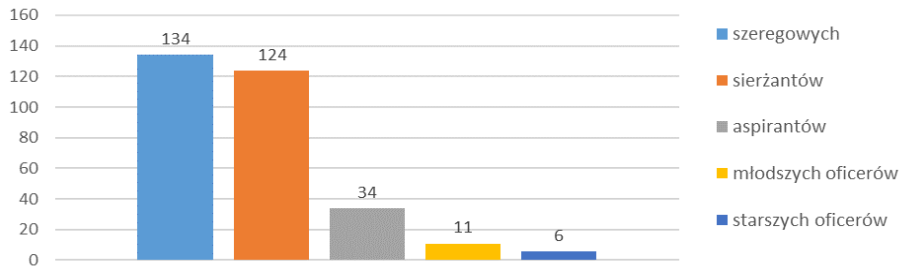

Rysunek 15 Przynależność do poszczególnych korpusów

Źródło: opracowanie własne

Respondenci służą w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców. Są oni, bowiem zatrudnieni w Komendach Wojewódzkich oraz Oddziałach Prewencji Policji, których siedziby znajdują się głównie w miastach wojewódzkich. Są to policjanci, którzy są szkoleni przede wszystkim do działań związanych z imprezami masowymi, aby szybko i skutecznie reagować w sytuacjach naruszeń porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz działać zapobiegawczo m.in. poprzez zabezpieczanie przejazdów kibiców klubów sportowych.

Analizując wykształcenie respondentów można stwierdzić, że w przeważającej części (53,7%) posiadają oni najniższe - średnie wykształcenie, pozwalające na podjęcie pracy w organach Policji (patrz tabela 4). Wśród pozostałej 20% grupy, 24,3% policjantów legitymuje się tytułem licencjata,

16,5% wykształceniem wyższym magisterskim a 5,5% wykształceniem wyższym technicznym. Obecnie w szeregi Policji wstępuje coraz więcej osób z wykształceniem wyższym. Tytuł magistra daje większe możliwości, wyższe stanowiska, a co za tym idzie wyższe zarobki. Wpływ na to ma również zmiana przepisów w sprawie nabycia praw emerytalnych. Niezależnie od wykształcenia oraz wieku funkcjonariusz, aby nabyć prawa emerytalne musi mieć 25-letni staż służby, przy czym ukończony również 55 rok życia.

Tabela 4

Wykształcenie respondentów

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Średnie	166	*53,7*
2.	Wyższe licencjat	75	*24,3*
3.	Wyższe magisterskie	51	*16,5*
4.	Wyższe techniczne	17	*5,5*
Suma		***309***	***100***

Źródło: opracowanie własne

Patrząc na staż pracy, największą grupę wśród respondentów to funkcjonariusze, którzy mają od 3 do 6 lat stażu pracy w Policji. Jest to niewiele ponad jedna trzecia badanych – 36,6%. Respondenci reprezentują także w znacznym odsetku tę cześć policjantów, którzy mają obecnie do 3 lat stażu (33,7%) . Liczną grupę stanowią także funkcjonariusze, którzy z Policją związani są od 6 do 9 lat (18,1%). Policjanci, którzy w instytucji służą od 9 do 12 lat to 5,8% badanej grupy. Nieliczną kategorią osób tak jak ma to miejsce w ogólnej populacji policjantów jest grupa respondentów legitymująca się łącznym wymiarem służby, który przekracza 20 lat (rozkład stażu pracy w Policji przedstawia tabela 5).

Tabela 5

Staż pracy w Policji badanych osób

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Od roku do 3 lat	104	*33,7*
2.	Od 3 lat do 6 lat	113	*36,6*
3.	Od 6 lat do 9 lat	56	*18,1*
4.	Od 9 lat do 12 lat	18	*5,8*
5.	Od12 lat do 15 lat	8	*2,6*
6.	Od 15 lat do 20 lat	7	*2,3*
7.	Od 20 lat do 25 lat	2	*0,6*
8.	Od 25 lat do 30 lat	1	*0,3*
Suma		***309***	***100***

Źródło: opracowanie własne

Poniższy wykres obrazowo przedstawia staż pracy w Policji osób badanych. Ukazuje to również obecną sytuację w jednostkach formacji, gdzie osób mających krótszy staż jest znacznie więcej niż funkcjonariuszy doświadczonych, którzy służą społeczeństwu ponad kilkanaście lat.

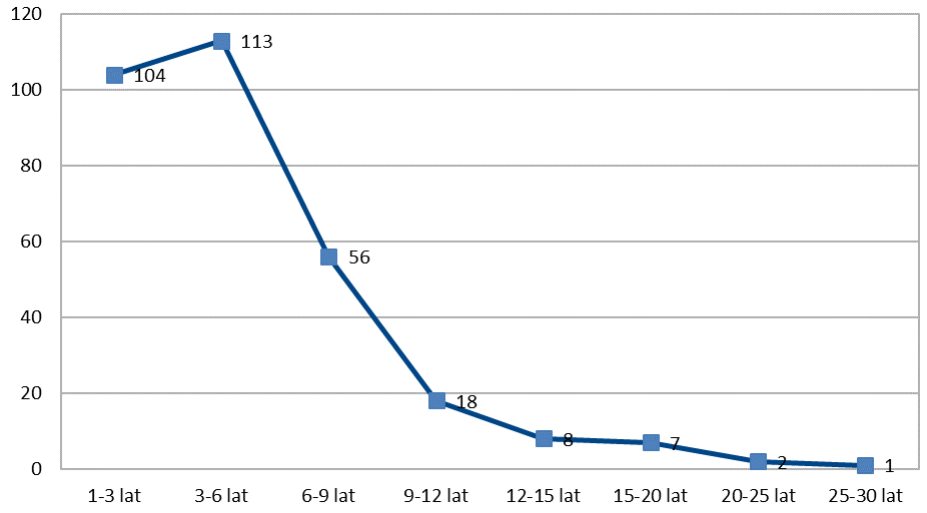

Rysunek 16 Staż pracy w Policji

Źródło: opracowanie własne

W celu uzyskania odpowiedzi na postawione problemy badawcze w pierwszej kolejności respondentom zadano pytanie o ich ocenę przygotowania Policji do tłumienia awantur i zamieszek wywoływanych przez pseudokibiców.

W przyjętej sześciostopniowej skali przewidziano możliwość dokonania wyboru wskazującego całkowity brak przygotowania Policji zarówno pod względem posiadanego wyposażenia, doboru ludzi, czy ich przeszkolenia jak również możliwość wystawienia oceny „5" oznaczającej bardzo dobre zaplecze strukturalno-etatowe i przygotowanie służb Policji do działań o charakterze interwencyjnym wobec naruszeń ładu i porządku publicznego na stadionach.

Przeprowadzona analiza uzyskanych wypowiedzi sugeruje, że policjanci mają niejednoznaczne zdanie w tym zakresie. Częściej jednak przychylają się do stwierdzeń lokujących ten aspekt działalności Policji w segmencie dobrego zaplecza osobowego i taktycznego (rozkład wypowiedzi przedstawia tabela 6).

Prawie dwie trzecie badanych odpowiedziało, iż ich przygotowanie do tłumienia zamieszek i awantur stadionowych jest na poziomie dostatecznym lub dobrym. Odpowiedzi tych udzieliła największa liczba respondentów. Istotnym jest fakt, iż największą grupę badanych tworzą osoby służące w Oddziałach Prewencji Policji, bezpośrednio przywracających ład i porządek publiczny.

Kolejną poruszoną kwestią, o którą zapytano badanych było pytanie o ich obawy w sytuacji, gdy podejmują interwencję wobec agresywnych kibiców (rozkład odpowiedzi przedstawia tabela 7).

Tabela 6

Ocena przygotowania Policji do tłumienia zamieszek i awantur stadionowych

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	0 – brak właściwego przygotowania zarówno pod względem posiadanego wyposażenia, doboru ludzi, ich przeszkolenia, realizowanego dowodzenia oraz posiadanych uprawnień;	8	*2,6*
2.	1 – brak należytego przygotowania zaplecza osobowego i obiegu informacyjnym na temat istniejących zagrożeń;	24	*7,8*
3.	2 – wystarczające przygotowanie zaplecza technicznego z wyraźnymi brakami osobowymi oraz niewystarczające współdziałanie między podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo imprez masowych;	43	*13,9*
4.	3 – dostateczne przygotowanie funkcjonujących struktur Policji do tłumienia wywoływanych awantur i zamieszek przez stadionowych chuliganów;	92	*29,8*
5.	4 – dobre przygotowanie zarówno pod względem osobowymi jak i taktycznym;	119	*38,5*
6.	5 – bardzo dobre przygotowanie służb policji do działań o charakterze interwencyjnym jak również funkcjonującego w tym zakresie zaplecza strukturalno – etatowego.	23	*7,4*
Suma		**309**	***100***

Źródło: opracowanie własne

Spośród 309 policjantów aż 69, co stanowi 22,3%, najbardziej obawia się negatywnego przekazu mediów podejmowanych działań przez Policję. Istotnym jest fakt, iż na drugim miejscu największe obawy wynikają z negatywnego odbioru społecznego. Te dwa czynniki, które stanowią ponad 1/3 wszystkich odpowiedzi są ze sobą powiązane. Obecnie, przekaz mediów, pozytywny lub negatywny wizerunek formacji, przekłada się na odbiór Policji w społeczeństwie. Media kreują kulturę masową oraz są podstawą komunikacji społecznej. Wpływają na postrzeganie współczesnego świata, emocje oraz uczucia. Nie bez powodu nazywane są „czwartą władzą". Respondenci

obawiają się również emocji, które towarzyszą podczas podejmowanych działań, a odpowiedzi tej udzieliło 13,9%.

Tabela 7

Obawy policjantów podejmujących interwencje wobec awanturujących się kibiców

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Złego dowodzenia	13	*4,2*
2.	Przekroczenia posiadanych przez siebie uprawnień w zakresie prowadzonej interwencji	18	*5,8*
3.	Braku swojego właściwego przygotowania psychicznego do działań z agresywnym tłumem	12	*3,9*
4.	Negatywnego przekazu mediów podejmowanych działań przez Policję	69	*22,3*
5.	Negatywnego odbioru społecznego	51	*16,5*
6.	Możliwości stania się ofiarą	3	*1,0*
7.	Możliwości spowodowania uszczerbku na zdrowiu osobom awanturującym się lub postronnym	37	*12,0*
8.	Emocji towarzyszących podejmowanym działaniom	43	*13,9*
9.	Braku kontroli nad zachowaniami innymi policjantów biorących udział w przywracaniu naruszonego porządku	10	*3,2*
10.	Złej łączności	7	*2,3*
11.	Nadmiernej biurokracji, za dużej ilości pism i druków	5	*1,6*
12.	Słabego przygotowania ze strony KMP	5	*1,6*
13.	Sprzecznych decyzji dowódców i błędnego podjęcia interwencji	8	*2,6*
14.	Braku odpowiedzialności karnej dla osób naruszających ład i porządek	25	*8,1*
15.	Słabego przygotowania służb ochrony do ewakuacji obiektu	3	*1,0*
Suma		***309***	***100***

Źródło: opracowanie własne

Agresywny tłum, kibice, którzy nie obawiają się interweniujących policjantów, a przy tym rywalizują ze sobą to czynniki, które oddziałują na funkcjonariuszy i ich emocje. Ponadto, spowodowanie uszczerbku na zdrowiu osób awanturujących się lub postronnych powoduje lęk podczas podejmowanych działań u 12% ankietowanych. Policjanci obawiają się również, iż

awanturujący się kibice, wobec których podejmowane są interwencje, nie poniosą odpowiedzialności karnej za naruszenie ładu i porządku – 8,1%.

5.2. Rozpoznanie obszaru funkcjonowania grup pseudokibiców

Zgodnie z decyzją Rady Europy z dnia 22 kwietnia 2002r. (2002/348/JHA) państwa członkowskie zobowiązano do utworzenia „narodowych punktów informacyjnych o charakterze policyjnym dla piłki nożnej oraz poinformowania o tym sekretariat generalny rady, w formie notyfikacji, wraz z załączeniem szczegółowych informacji." Termin wyznaczony na wykonanie tego zadania na 1 stycznia 2005 r. udało się przyśpieszyć. W nowelizowanej ustawie o bezpieczeństwie imprez masowych, z dniem 11 września 2004r. weszły w życie przepisy dotyczące gromadzenia i przetwarzania informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych. Gospodarzem tych informacji jest Komendant Główny Policji.

Zakres gromadzonych i przekazywanych informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych obejmuje dane: o osobach, przeciwko, którym toczy się postępowanie karne lub, przeciwko, którym skierowano wniosek o ukaranie za czyn popełniony w związku z masową imprezą sportową: imię i nazwisko, używany pseudonim, datę i miejsce urodzenia, numer PESEL lub numer dokumentu potwierdzającego tożsamość osoby, adres zamieszkania lub stałego pobytu, adres korespondencyjny, informację o karalności, przynależność do klubów kibica oraz charakterystykę zachowania podczas i w związku z masowymi imprezami sportowymi, o osobach, co, do których zapadł prawomocny wyrok lub prawomocne orzeczenie o ukaraniu za przestępstwo albo wykroczenie, popełnione w związku z masową imprezą sportową: imię i nazwisko, używany pseudonim, datę i miej-

sce urodzenia, numer PESEL lub numer dokumentu potwierdzającego tożsamość osoby, adres zamieszkania lub stałego pobytu, adres korespondencyjny, informację o karalności, informacje o zastosowaniu środka karnego zakazu wstępu na imprezę masową, przynależność do klubów kibica oraz charakterystykę zachowania podczas i w związku z masowymi imprezami sportowymi, o klubach, organizacjach, stowarzyszeniach skupiających kibiców: ich nazwę, imię i nazwisko osoby działającej w imieniu osób zrzeszonych, liczbę członków, miejsce spotkań oraz charakterystykę zachowań i metod działania osób pseudokibiców oraz elementy charakterystyczne, np. oznakowanie ubrania, informacje o czynach noszących znamiona przestępstwa albo wykroczenia o charakterze chuligańskim z udziałem szalikowców, informacje o wzajemnych relacjach pomiędzy poszczególnymi klubami, organizacjami i stowarzyszeniami, o zaistniałych w związku z organizowanymi imprezami zbiorowych naruszeniach porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz chuligańskich zachowaniach: datę i miejsce zdarzenia, informacje o rodzaju imprezy, w związku z którą doszło do zdarzenia, skutki zdarzenia, informacje o działaniach I podjętych środkach zaradczych, o związkach i klubach sportowych: nazwę związku lub klubu sportowego oraz skład ich władz, adres siedziby, informacje o rodzaju rozgrywek, w których związek lub klub uczestniczył, uczestniczy oraz do jakich się zakwalifikował, informacje o obiektach sportowych, z których związek lub klub stale korzysta, o kalendarzu rozgrywek sportowych z podaniem orientacyjnej liczby uczestników, o obiektach, na terenie których są organizowane masowe imprezy sportowe: rodzaj obiektu, jego nazwę, informacje dotyczące dopuszczenia obiektu do użytkowania, informacje dotyczące usytuowania obiektu wraz z planem i jego opisem, informacje o pojemności obiektu oraz infrastrukturze, informacje dotyczące zabezpieczenia technicznego, ochrony przeciwpożarowej oraz o służbie porządkowej, o przemieszczaniu się

uczestników masowych imprez sportowych i ich pobycie w miejscach organizowania tych imprez oraz informacje o środkach transportu, z jakich korzystają uczestnicy, miejscach zbiórek, trasach przejazdów oraz o liczebności grup uczestników, o organizatorach masowych imprez sportowych i organizatorach przejazdu uczestników masowych imprez sportowych oraz miejscach pobytu podczas tych imprez: nazwę lub imię i nazwisko organizatora wraz z jego siedzibą oraz adresem, określenie masowej imprezy sportowej, w związku z którą organizowany jest przejazd lub pobyt.

Biorąc powyższe pod uwagę, zagadnieniem będącym w zainteresowaniu pola badawczego stała się również ocena (przez respondentów jako praktyków), rozpoznania policyjnego dotycząca zabezpieczenia imprez masowych z „grupy podniesionego ryzyka". W tym względzie, do oceny wzięto najbardziej newralgiczne elementy rzutujące bezpośrednio na skuteczność podejmowanych działań przez Policję.

W przypadku oceny rozpoznania sojuszy, układów, „kos" między klubami respondenci ten aspekt zbieranych informacji oceniają zdecydowanie pozytywnie. W wystawianych notach przeważają zdecydowanie oceny dobre (72,8%) i dostateczne (14,9%). 11% badanych oceniło rozpoznanie między klubami na poziomie bardzo dobrym. Negatywnie ten aspekt pracy Policji ocenia zaledwie jeden badany, a trzech respondentów skłonna jest twierdzić, że ten element rozpoznania należy określić jako niedostateczny (szczegółowy rozkład zmiennej przedstawia rys. 17).

Coraz doskonalsze zorganizowanie struktur chuligańskich skutkuje tym, że wyłaniają się z nich pewne elity na czele, których stoją przywódcy. Są oni prowodyrami i mózgami wszelkich akcji podejmowanych na stadionie, czy też poza nim w ramach ustalonych systemów przyjaźni i wrogości.

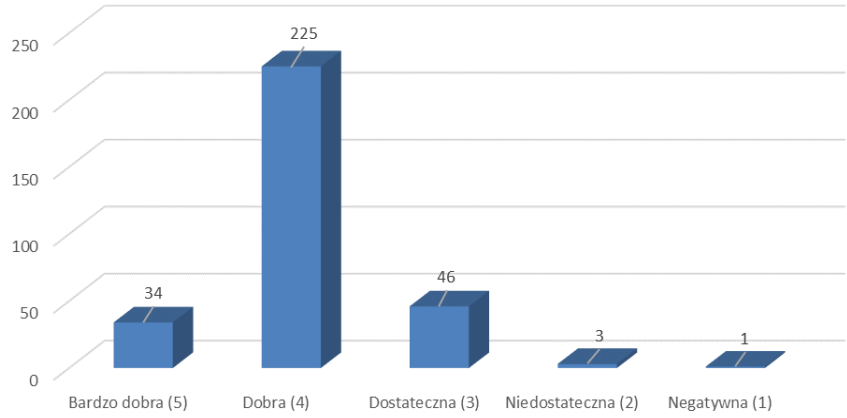

Rysunek 17 Ocena rozpoznania sojuszy między klubami

Źródło: Opracowanie własne

Niebagatelnym, więc znaczeniem jest posiadanie odpowiedniego rozpoznania tego obszaru funkcjonowania grup pseudokibiców. Mając powyższe na uwadze poproszono respondentów o wskazanie z ich perspektywy oceny policyjnego rozpoznania dotyczącego przywódców pseudokibiców oraz struktury grup szalikowców.

Na podstawie zgromadzonego materiału, można powiedzieć, że respondenci są przekonani o wystarczającej diagnozie tego aspektu. Ponad ¾ respondentów ocenia rozpoznanie przywódców oraz struktury szalikowców na poziomie dobrym lub dostatecznym. (szczegółowy rozkład zmiennej przedstawia rys. 18)

Kolejnym elementem poddanym ocenie przez respondentów uczyniono rozpoznanie dotyczące środków transportu, z jakich korzystają uczestnicy, miejsc ich zbiórek, tras przejazdów oraz liczebności grup pseudokibiców. Szczegółowy rozkład zmiennej przedstawia tabela 8.

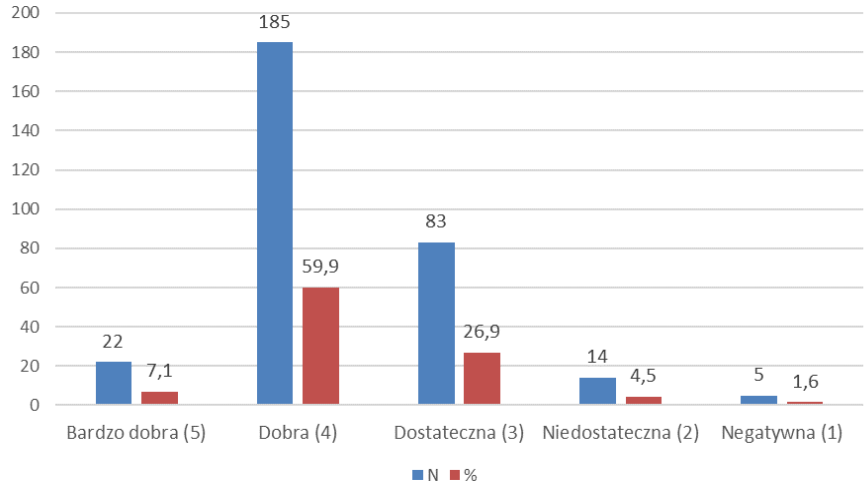

Rysunek 18 Ocena rozpoznania przywódców oraz struktury grup szalikowców

Źródło: opracowanie własne

Tabela 8

Ocena rozpoznania policyjnego dotycząca: miejsc zbiórek, środków transportu itp.

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Negatywna (1)	3	1,0
2.	Niedostateczna (2)	89	28,8
3.	Dostateczna (3)	143	46,3
4.	Dobra (4)	51	16,5
5.	Bardzo dobra (5)	23	7,4
Suma		**309**	***100***

Źródło: opracowanie własne

Badani dość surowo, bowiem ocenili ten aspekt posiadanego rozpoznania na poziomie 2-3 w pięciostopniowej skali. Takich odpowiedzi udzieliło ponad 75% ankietowanych. Prawie 46,3% udzielających odpowiedzi stwierdziła, że Policja w tym obszarze swojego działania zasługuje na ocenę dostateczną. O dobrym rozpoznaniu mówi 16,5% badanych. Pełne zadowolenie wyraża natomiast niewiele więcej niż 7% biorących udział w badaniach.

Następnym elementem poddanym ocenie przez policjantów uczyniono posiadane przez Policję rozpoznanie osób objętych zakazem stadionowym. Nadmienić należy, że rozpoznanie to rzutuje w istotny sposób na zakres panującego bezpieczeństwa na trybunach ze względu na fakt, iż zakaz wstępu na imprezę masową może być orzeczony w razie ukarania za popełnione w związku z imprezą masową wykroczenia: niedopuszczenie zbiegowiska publicznego (art. 50kw), zakłócenia spokoju, porządku publicznego, spoczynku nocnego lub wywołanie zgorszenia w miejscu publicznym (art. 52 kw), publicznego nawoływania do popełnienia przestępstwa lub nieposłuszeństwa (art. 52 kw), niszczenia mienia (art. 124 kw) uszkodzenia urządzeń przeznaczonych do użytku publicznego (art. 143 kw), wnoszenia lub posiadania na imprezie masowej broni lub niebezpiecznych przedmiotów (art. 21 ust 1), wnoszenia lub posiadania na imprezie masowej wyrobów pirotechnicznych lub materiałów pożarowo niebezpiecznych (art. 21 ust2), wnoszenia lub posiadania na imprezie masowej napojów alkoholowych (art. 231 ust 3), odmowy wykonania polecenia porządkowego (art. 21 ust 5), bezprawnego przebywania w miejscach nieprzeznaczonych dla publiczności (art. 21 ust 60, rzucania przedmiotami, które mogą stanowić zagrożenie (art. 212 ust 7), niepodporządkowanie się poleceniom porządkowym Policji (art. 21 ust 10).

W skierowanym pytaniu naturalnie nie chodziło o techniczny zakres rozpoznania (takie osoby są ukarane zakazem) bo takie rozpoznanie gwarantują odpowiednie zapisy ustawy zawarte w art. 20d lecz o fizyczne identyfikowanie przez służby policyjne osób objętych tym zakazem.

Analizując udzielone odpowiedzi stwierdzić należy, że respondenci uważają, że Policja posiada niedostateczne i dostateczne rozpoznanie wśród

osób objętych zakazem stadionowym, na które to oceny odpowiednio wskazuje 52,1% i 31,1% badanych (szczegółowy rozkład zmiennej przedstawia rysunek 19).

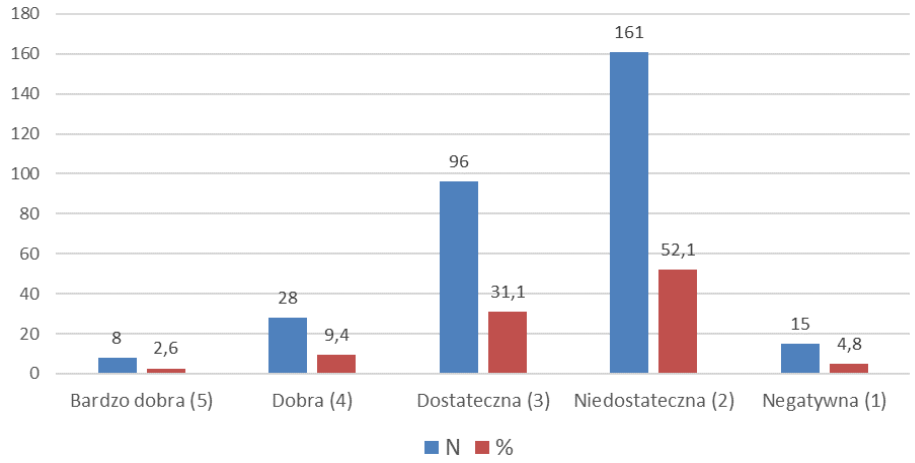

Rysunek 19 Ocena rozpoznania policyjnego osób objętych zakazem stadionowym
Źródło: opracowanie własne

Orzeczony zakaz wstępu na imprezę masową został wzmocniony obowiązkiem stawiennictwa we właściwej dla miejsca zamieszkania ukaranego jednostce organizacyjnej Policji w czasie masowej imprezy sportowej. Należy zaznaczyć, że obowiązek stawiennictwa we właściwej jednostce organizacyjnej Policji rozciąga się jedynie na imprezy określone w wyroku, którym orzeczono zakaz wstępu.

Problemem wykraczającym poza stadiony a ściśle związanym z pseudokibicami są wśród nich coraz bardziej popularne „ustawki". Niosą one w sobie ogromny potencjał zagrożenie życia i zdrowia dla biorących w nich udział chuliganów. Normy prawa oraz równe traktowanie wszystkich obywateli bez względu na ich zapatrywania i podejmowana działalność skutkuje

tym, że Policja zobowiązana jest do przeciwdziałania takim ekscesom. Kolejnym, więc elementem poddanym analizie uczyniono ocenę posiadanego przez Policję rozpoznania organizowanych przez kibiców ustawek (rys. 20).

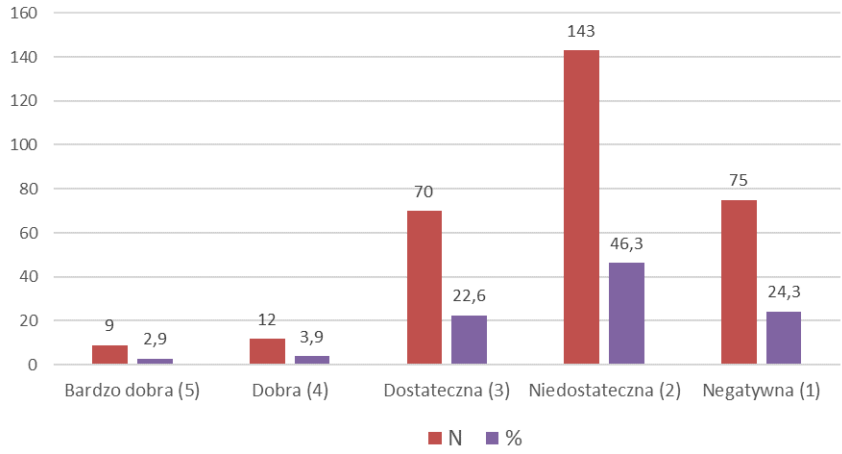

Rysunek 20 Ocena rozpoznania policyjnego organizowania ustawek przez kibiców

Źródło: opracowanie własne

Z udzielonych wypowiedzi wynika, że ankietowani policjanci przeświadczeni są o nikłym rozpoznaniu tego tematu przez ich organizacje. Ponad 46% z badanych uważa, że omawiany aspekt policyjnego rozpoznania zasługuje na ocenę niedostateczną. Prawie co czwarty jest przekonany o jeszcze niższym poziomie posiadanego rozpoznania organizowanych przez kibiców umawianych bójek.

Praca operacyjna Policji stanowi ważny instrument zwalczania przestępczości stadionowej i okołostadionowej. Niemniej Policja nie jest w stanie sama bez pomocy innych instytucji zgromadzić odpowiedniej wiedzy na tematy, które skutecznie mogą wpływać na ograniczenie występujących zagrożeń związanych z imprezami masowymi. Dlatego ustawodawca zobowiązał poszczególne podmioty do przekazywania organom Policji informacji, które pozostają w ścisłym związku z prowadzoną przez nie działalnością.

Między innymi ustawodawca przewidział dla przedsiębiorców organizujących imprezy turystyczne przekazywanie informacji o przemieszczaniu się uczestników masowych imprez sportowych i ich pobycie w miejscach organizowania tych imprez oraz informacji o środkach transportu, z jakich korzystają uczestnicy, miejscach zbiórek, trasach przejazdów oraz liczebności grup.

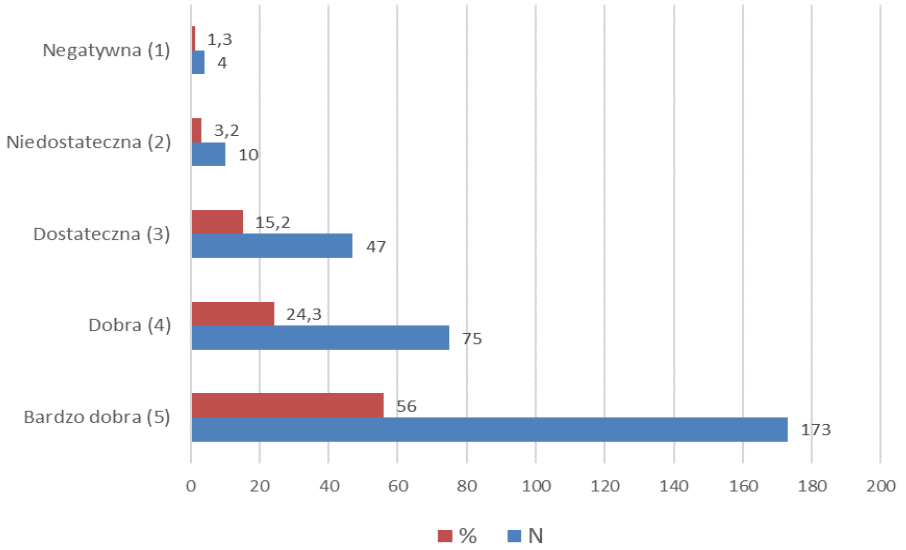

Rysunek 21 Ocena rozpoznania policyjnego przejazdów uczestników imprez masowych

Źródło: opracowanie własne

Identycznie jak w przypadku organizatorów turystyki informacje także powinni przekazywać krajowi przewoźnicy. Mają oni ponadto obowiązek przekazywania informacji w związku z zorganizowanymi imprezami o zbiorowych naruszeniach porządku i bezpieczeństwie oraz o chuligańskich zachowaniach osób biorących udział w przejazdach.

Mając na względzie powyższy aspekt zapytano respondentów o ich ocenę dotyczącą rozpoznania przejazdów uczestników imprez masowych.

Jak można było przypuszczać realizowana współpraca między poszczególnymi podmiotami generalnie oceniona została na poziomie dobrym i bardzo dobrym – patrz rys. 21.

Tak dobre oceny posiadanego rozpoznania wynikają prawdopodobnie z faktu, że obowiązek przekazywania informacji przez określone podmioty został wzmocniony sankcją prawną ujętą w art. 21 ust 8 ustawy.

W poszukiwaniu barier utrudniających ograniczenie awantur na stadionach skupiono się nie tylko na ewentualnych brakach w systemie organizacyjnym i potencjale ludzkim Policji, ale również uwzględniono inne aspekty prosząc o wyrażenie opinii w tym, zakresie ze strony respondentów.

W udzielanych odpowiedziach badani nie byli jednomyślni. Tym niemniej w ramach przewidzianych obszarów jako główną barierę utrudniającą powstrzymanie awantur na stadionach, ankietowani upatrywali przede wszystkim w niskiej skuteczności prawa i jego egzekwowania wobec osób odpowiedzialnych za zakłócenie porządku w trakcie imprezy masowej o charakterze sportowym. Obszar ten wskazało 227 badanych, co w globalnej liczbie odpowiedzi wyniosło 27,2%. Prawie co czwarty ankietowany wskazał również jako element, który utrudnia powstrzymanie awantur, to brak należytego obiektywizmu w przekazach medialnych dotyczących naruszeń porządku publicznego na stadionach, ukierunkowanych na poszukiwanie sensacji szczegółowy rozkład udzielanych odpowiedzi przedstawia tabela 9.

W tym miejscu wypada zauważyć, że przepisy nie przewidują jakichkolwiek sankcji dla członków służb porządkowych organizatora imprezy masowej w przypadku niewykonania przez nich obowiązku nie wpuszczenia lub usunięcia osoby z miejsca przeprowadzania imprezy masowej.

Tabela 9

Bariery utrudniające ograniczanie awantur na stadionach

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Zależność finansowa klubów od przychodów kasowych pochodzących głównie od najwierniejszych kibiców (szalikowców) oraz obawa właścicieli przed dewastacją i niszczeniem obiektów ze strony pseudokibiców w odwecie za nałożone zakazy wejścia na stadion ich kolegów	23	*2,8*
2.	Słaba współpraca i wymiana między podmiotami zobowiązanymi a Policją na temat: klubów, organizacjach oraz stowarzyszeń skupiających kibiców	12	*1,4*
3.	„Akceptacja społeczna" zachowań dewiacyjnych na widowniach sportowych przejawiająca się w tzw. Zmowie milczenia utrudniającej skuteczne ściganie prowodyrów sprawców awantur	35	*4,2*
4.	Niedostateczne przygotowanie (sprzęt, przeszkolenie, sprawność fizyczna, liczebność) służb ochrony obiektów sportowych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo osób biorących udział w imprezie masowej	52	*6,2*
5.	Niska skuteczność prawa i jego egzekwowania w stosunku do osób odpowiedzialnych za udział i zakłócanie porządku w trakcie trwania imprez sportowych	227	*27,2*
6.	Niedostateczny monitoring (rejestracja obrazem i dźwiękiem) imprez masowych, obejmujący jedynie wyselekcjonowane obiekty oraz miejsca podlegające obowiązkowej rejestracji obrazem i dźwiękiem	140	*16,8*
7.	Zła łączność między podmiotami biorącymi udział w zabezpieczaniu imprezy	13	*1,6*
8.	Brak należytego obiektywizmu w przekazach medialnych dotyczących naruszeń porządku publicznego na stadionach, ukierunkowanych na poszukiwanie sensacji	208	*24,9*
9.	Brak wydzielonych pomieszczeń dla służb kierujących zabezpieczeniem	13	*1,6*
10.	Nieprzestrzeganie przez organizatorów wytycznych zawartych we wniosku na prowadzenie imprezy masowej	11	*1,3*
11.	Niewykorzystywanie uprawnień przez służby porządkowe	92	*11,0*
12.	Nieprzestrzegania terminów w przekazywaniu informacji	8	*1,0*
Suma		***834***	***100***

Źródło: opracowanie własne

Kolejne bariery wskazane przez ankietowanych dotyczyły przygotowania obiektów jak i służb porządkowych. Na te bariery zwróciło uwagę aż 34% badanych. Niedostateczny monitoring (rejestracja obrazem i dźwiękiem) imprez masowych, obejmujący jedynie wyselekcjonowane obiekty oraz miejsca podlegające obowiązkowej rejestracji obrazem i dźwiękiem to bariera, która znalazła się w czołówce, zajmując trzecie miejsce pod względem liczby udzielonych odpowiedzi – 140 (16,8%). Wynika to z faktu, że organizator imprezy odbywającej się w miejscu nieobjętym wykazem wojewody, zobowiązany do utrwalania jej przebiegu, może utrwalać ją za pomocą dowolnego sprzętu rejestrującego obraz i dźwięk. Tym samym dopuszczalna dowolność w zakresie wyboru sprzętu, brak zasad określających sposób rejestrowania imprezy, jak również brak realnej sankcji w przypadku niewykonania decyzji wojewody, powodują, że w takiej postaci monitoring traci swój sens. Kolejne to niewykorzystywanie uprawnień przez służby porządkowe – 11,0% oraz niedostateczne przygotowanie (sprzęt, przeszkolenie, sprawność fizyczna, liczebność) służb ochrony obiektów sportowych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo osób biorących udział w imprezie masowej – 6,2%.

Pytaniem uzupełniającym opinię respondentów na temat funkcjonowania Policji i barier utrudniających skuteczne ograniczenie awantur i zakłóceń porządku publicznego na stadionach była prośba do ankietowanych o wskazanie przez nich najistotniejszych problemów, w których oczekują pomocy, aby lepiej zabezpieczać imprezy sportowe.

Tabela 10

Problemy wymagające zainteresowania ze strony decydentów

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Zwiększenie liczby policjantów zabezpieczających, doposażenie w lepszy sprzęt	17	*2,1*
2.	Opracowanie nowych programów szkolenia dostosowanych do realiów występujących zagrożeń w trakcie imprez sportowych	15	*1,9*
3.	Zwiększenie sankcji karnych za wybryki, zwiększenie skuteczności prawa	157	*19,7*
4.	Zwiększenie uprawnień policji w zakresie imprez masowych obejmujących podejmowanie interwencji oraz wydawania zgody	79	*9,9*
5.	Wypracowanie nowych form pracy umożliwiających zwiększenie rozpoznanie chuliganów stadionowych	34	*4,3*
6.	Poprawa środków łączności i doprowadzenie do ich wzajemnej koherentności w ramach współdziałających służb na zabezpieczanej imprezie masowej	12	*1,5*
7.	Wypracowanie właściwszego modelu dowodzenia celem zwiększenia skuteczności i szybkości działania w sytuacjach zagrożenia	14	*1,7*
8.	Poprawa przygotowania obiektów do imprez masowych	87	*10,9*
9.	Wprowadzenie elektronicznego systemu kontroli wchodzących na stadion	103	*12,9*
10.	Zwiększenie odpowiedzialności organizatorów i służb porządkowych za powstałe sytuacje na imprezach masowych	88	*11,0*
11.	Poprawa monitoringu	90	*11,3*
12.	Poprawa relacji między Policją a mediami w sprawie przedstawiania zajść na obiektach sportowych	102	*12,8*
Suma		***798***	***100***

Źródło: opracowanie własne

Odpowiadając na zadane pytanie respondenci poruszali następujące kwestie, które ich zdaniem wymagają zainteresowania ze strony decydentów. Po pierwsze największa liczba funkcjonariuszy opowiedziała się za zwiększeniem sankcji karnych za wybryki, zwiększenie skuteczności prawa. Po drugie widzą konieczność poprawy poprzez wprowadzenie elektronicznego systemu kontroli wchodzących na stadion – 12,9%. Kolejną kwestią, na

którą zwrócili uwagę respondenci to poprawa relacji między Policją a mediami w sprawie przedstawiania zajść na obiektach sportowych. Za taką odpowiedzią optowało 12,8%. Istotnym dla badanych są również kwestie, które bezpośrednio dotyczą organizatorów imprez masowych. 22,3% ankietowanych uznała, iż konieczna jest poprawa monitoringu (11,3%) oraz odpowiedzialność organizatorów i służb porządkowych za powstałe sytuacje na imprezach masowych powinna być zdecydowanie większa. Szczegółowy rozkład odpowiedzi przedstawia tabela 10.

Jednym z elementów prowadzonego badania była także sprawa funkcjonowania mediów i w tym kontekście problemu chuligaństwa stadionowego. Trafnie, bowiem Stanisław Wanat zauważa, że czasami oliwy do ognia dolewają środki masowego przekazu, które w skrajnych przypadkach mogą nawet przyczynić się do wystąpień kibiców o charakterze chuligańskim. Dzieje się tak wtedy, gdy prasa, radio i telewizja w sposób wysoce selektywny przedstawiają przebieg walki sportowej, prezentując jedynie bulwersujące odbiorców informacje, często okraszając je nieudolnymi działaniami Policji lub reakcjami służb porządkowych przekraczającymi konieczność podejmowanych interwencji wobec chuliganów. Media zaniedbują również propagowanie właściwych i godnych naśladowania postaw wśród kibiców. W relacjach z zamieszek pseudokibiców dziennikarze powinni jasno określać jakie kary im grożą za te wykroczenia i czy zostały one wymierzone. Takie informacje w mediach to jasny sygnał, że chuligani nie mogą czuć się bezkarni.

Biorąc powyższe pod uwagę postanowiono uzyskać od respondentów opinię na temat wpływu mediów na pracę Policji w obszarze utrzymania porządku publicznego w trakcie imprez masowych. Na tą okoliczność badanej grupie zadano pytanie – czy ich zdaniem nagłaśnianie medialne „okiem reportera" jawności prowadzonych działań przez podmioty uprawnione do czuwania nad bezpieczeństwem obywateli, w tym również eksponowane

przekraczanie granic prowadzonych interwencji przez Policję sprzyja utrzymaniu porządku i skutecznemu działaniu służb podczas imprezy masowej.

Z tak postawionym pytaniem zgodziły się 2 osoby (2,3%), podobne zdanie miało 7 badanych (7,8%), natomiast całkowicie odwrotnego zdania było 190 respondentów (61,5%) wspartych dodatkowo, przez 27,8% ankietowanych, którzy uważają, że realizowany przekaz medialny raczej nie pomaga w utrzymaniu porządku i skutecznemu działaniu służb podczas imprez masowych. Szczegółowy rozkład zmiennej przedstawia rys. 22.

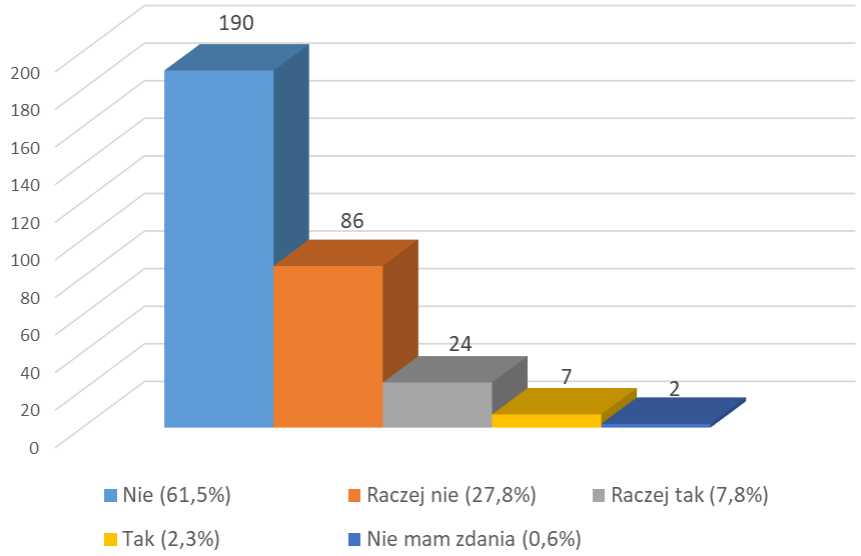

Rysunek 22 Postawa mediów a sprzyjanie skuteczności działań

Źródło: opracowanie własne

Trudno jednoznacznie wskazać na to, co jest przyczyną, a co skutkiem tego społecznego zjawiska symbiozy między mediami, sportem i przemocą. Czy to pragnienie samych odbiorców, czy też chęć łatwego zarobku mediów żerujących na odbiorcach. Dość powiedzieć, że zdania autorów badających ten problem są podzielone, aczkolwiek podkreślić wypada, iż winą za agresywną kampanię informacyjną i częstą eskalację medialnej nienawiści obar-

czane są wyłącznie środki masowego przekazu. Mówi się wręcz, iż rywalizacja o czytelnika doprowadziła do zmiany stylu opisywanych wydarzeń na stadionach w kierunku bardziej sensacyjnego i posługującego się pojęciami żywcem wziętymi ze sprawozdań wojennych[183]. Być może właśnie dlatego policjanci dokonujący oceny pracy mediów czuli się bardziej ofiarami medialnych przekazów niż aktorami wojny z pseudokibicami, w której jednej stronie wolno wszystko a drugiej wolno tyle na ile pozwala przepis prawa.

W dalszej kolejności prowadzonego procesu badawczego zapytano ankietowanych policjantów – czy ich zdaniem realizowane zabezpieczenia oraz siłowe tłumienie awantur jest aprobowane lub nie przez społeczeństwo polskie i co za takim stanowiskiem przemawia.

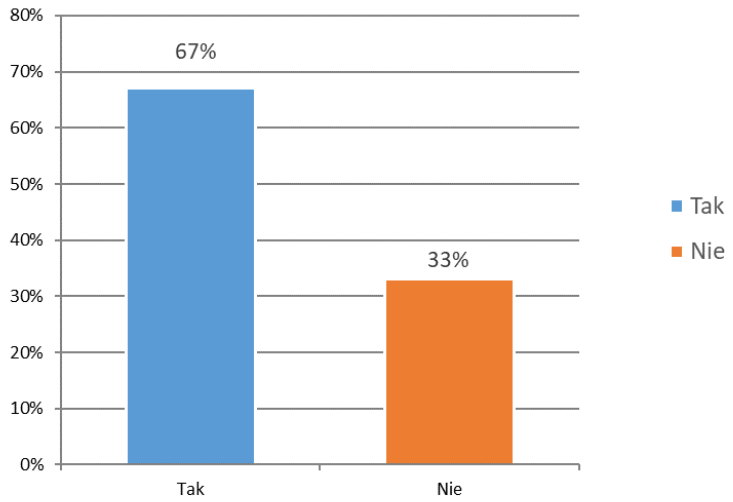

Rysunek 23 Aprobata postępowania policji przez społeczeństwo

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, iż policjanci w przeważającej części (67% - 207 respondentów) uważają, że społeczeństwo

183 K. Sas-Nowosielski (2001). Piłka nożna przed sądem. *Sport Wyczynowy*, nr 7-8, s. 36.

aprobuje podejmowane działania przez Policję, w tym stosowanie przymusu wobec naruszających porządek publiczny (patrz rys. 23)

Społeczeństwo, zdaniem respondentów aprobuje siłowe działania Policji wobec naruszających porządek, bowiem społeczeństwo uważa, że tego wymaga sytuacja i jest to zgodne z obowiązująca literą prawa, bo jest to jedyny środek i sposób przywrócenia porządku oraz iż chce czuć się bezpiecznie. A ponadto społeczeństwo odczuwa bezradność sądów i poczucie bezkarności pseudokibiców (rozkład odpowiedzi przedstawia tabela 11).

Tabela 11

Przyczyny aprobaty rozwiązań siłowych ze strony społeczeństwa w opinii policjantów

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Media wiarygodnie przedstawiają wydarzenia z imprez masowych	3	*1,4*
2.	Z kibicami należy postępować radykalnie	16	*7,7*
3.	To jedyny środek i sposób przywrócenia porządku	43	*20,8*
4.	Społeczeństwo chce czuć się bezpiecznie	38	*18,4*
5.	Gdyż agresja pseudokibiców przenosi się na ulice	8	*3,9*
6.	Społeczeństwo odczuwa bezradność sądów i poczucie bezkarności pseudokibiców	23	*11,1*
7.	Społeczeństwo jest za działaniami odwetowymi	8	*3,9*
8.	Społeczeństwo uważa, że tego wymaga sytuacja i jest to zgodne z obowiązującą literą prawa	68	*32,8*
Suma		***207***	***100***

Źródło: opracowanie własne

Ci respondenci, którzy mieli zdanie przeciwne uważają, iż społeczeństwo, nie aprobuje siłowych działań Policji wobec naruszających porządek, bowiem Policja ukazywana jest w złym świetle przez media, co zdecydowanie powiązane jest z negatywnym nastawieniem społeczeństwa do Policji. Te dwie odpowiedzi to brak aprobaty ze strony społeczeństwa dla 86,3% ankietowanych. Ponadto, co dziesiąty badany twierdzi, iż panuje przyzwolenie społeczne na awantury stadionowe. Jedynie 2,9% zgadza się z odpowiedzią,

iż Policjanci są zbyt brutalni w podejmowanych działaniach porządkowych. Rozkład odpowiedzi przedstawia rys. 24.

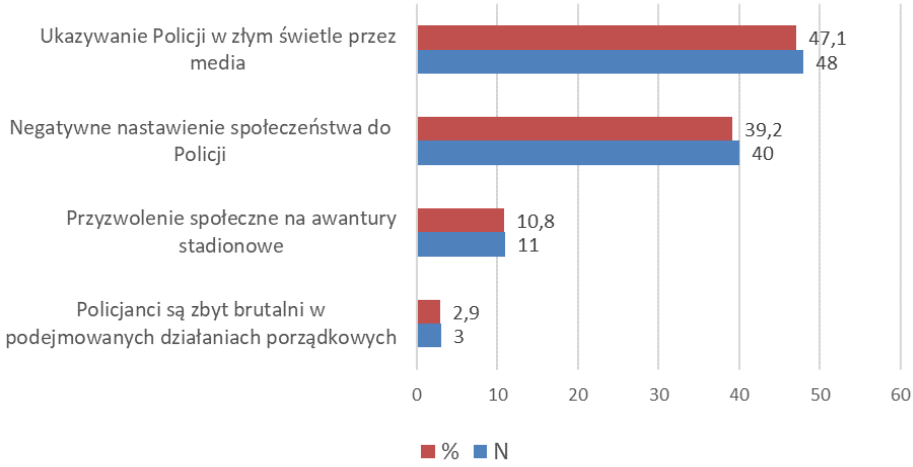

Rysunek 24 Przyczyny braku aprobaty rozwiązań siłowych ze strony społeczeństwa w opinii policjantów

Źródło: opracowanie własne

Kolejną kwestią, o którą poproszono respondentów, aby podzieli się swoją opinią i zajęli właściwe sobie stanowisko było wskazanie przez nich, ich pierwszych trzech decyzji, które dana osoba by podjęła, aby przeciwdziałać przemocy, nietolerancji i ksenofobii na obiektach sportowych.

Analizując ten aspekt uzyskanego materiału widać wyraźnie, że respondenci w swoich pierwszych trzech decyzjach widzieliby przede wszystkim zaostrzenie kar dla pseudokibiców i zwiększenie skuteczności ich egzekwowania – 16,9%. W podejmowanych działaniach 15,2% priorytetowo potraktowałoby także zwiększony zasięg monitoringu oraz dla lepszej identyfikacji i ograniczenia do minimum anonimowości zaproponowaliby wprowadzenie kart klubowych i identyfikatorów. 10,6% ankietowanych uważa, iż doży-

wotni zakaz wstępu osobom, które wcześniej naruszały ład i porządek ograniczyłoby liczbę awantur stadionowych. (szczegółowy rozkład odpowiedzi przedstawia tabela 12).

Tabela 12

Rodzaj decyzji podjętej przez respondenta celem ograniczenia awantur stadionowych

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Zaostrzenie kar i ich egzekwowanie	186	*16,9*
2.	Monitoring, karty klubowe, identyfikatory	167	*15,2*
3.	dożywotni zakaz wstępu osobom które wcześniej naruszały ład i porządek	116	*10,6*
4.	zwiększenie uprawnień Policji	57	*5,2*
5.	większe wymagania od organizatorów co do bezpieczeństwa	88	*8,0*
6.	zwiększenie kontroli osób wpuszczanych na obiekty	76	*6,9*
7.	przystosowane stadiony, lepsze wyposażenie, nowa infrastruktura	38	*3,5*
8.	sprawniejsze podejmowanie decyzji przez dowódców zabezpieczeń	25	*2,3*
9.	zwiększenie liczby policjantów	27	*2,5*
10.	zmiana zasad użycia środków przymusu bezpośredniego	65	*5,9*
11.	nieletni wpuszczanie na imprezy masowe tylko z opiekunami prawnymi	22	*2,0*
12.	mecz bez publiczności przyjezdnej	43	*3,9*
13.	lepsze zabezpieczenie techniczne obiektów	76	*6,9*
14.	zdecydowanie wyższe ceny biletów	23	*2,1*
15.	zaostrzenie wymogów wobec klubów	89	*8,1*
Suma		***1098***	***100***

Źródło: opracowanie własne

Respondenci mieli także możliwość przedstawienia opinii, co w ich ocenie decyduje, że w Polsce dochodzi do aktów agresji i zachowań chuligań-

skich na stadionach piłkarskich, czego nie obserwuje się na innych imprezach sportowych typu „Liga Światowa Siatkówki", „Puchar Skoków Narciarskich", czy zawodach żużlowych Grad Prix o tytuł mistrza świata.

Tabela 13

Opinia policjantów dlaczego dochodzi do awantur stadionowych

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Zbyt łagodne i opieszałe sądownictwo, niskie kary	132	*11,8*
2.	Anonimowość kibiców	126	*11,2*
3.	Frustracja społeczeństwa, brak pracy brak zajęć	54	*4,9*
4.	Patologia społeczna	73	*6,5*
5.	Braki w sferze organizacyjnej dotyczące współpracy Policji i organizatorów	75	*6,7*
6.	Duża liczba osób nieletnich	34	*3,0*
7.	Brak skutecznego i zdecydowanego dowodzenia w tłumieniu agresywnych zachowań	65	*5,8*
8.	Tradycja na polskich stadionach	85	*7,6*
9.	Przyzwolenie społeczne	41	*3,6*
10.	Brak wzorców i dobrego wychowania	36	*3,2*
11.	Brak kontroli nad pseudokibicami na stadionie	75	*6,7*
12.	Niski poziom atrakcyjności polskiej piłki okazją do zadymy	67	*6,0*
13.	Słaby monitoring	98	*8,7*
14.	Niskie ceny biletów	23	*2,0*
15.	Strach Policji przed użyciem siły nawet zgodnie z prawem	65	*5,8*
16.	Słabe działania operacyjne o charakterze wyprzedzającym	47	*4,2*
17.	Posiadane narzędzia i bazy informatyczne mało przydatne bez zmian prawnych	26	*2,3*
Suma		***1122***	***100***

Źródło: opracowanie własne

Zdaniem ankietowanych powyższa sytuacja wiąże się przede wszystkim ze zbyt łagodnym i opieszałym sądownictwem, niskimi karami oraz anonimowością kibiców. Takich odpowiedzi udzieliło 23% respondentów. Wśród innych czynników, badani wskazywali, że jest to zależne także od: słabego monitoringu, tradycji, braku kontroli nad pseudokibicami na stadionie oraz

braków w sferze organizacyjnej dotyczące współpracy Policji i organizatorów. Ponadto, według respondentów wpływ na awantury stadionowe ma wszechobecna patologia społeczna. Szczegółowy rozkład udzielanych odpowiedzi przedstawia tabela 13.

5.3. System szkolenia a przygotowanie Policji do przeciwdziałania chuligańskim ekscesom na stadionach sportowych

W celu poszukiwania przyczyn braków w przygotowaniu policjantów do realizacji zadań z zakresu utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego w trakcie zabezpieczania imprez sportowych o charakterze masowym zadano respondentom serię pytań dotyczących ich opinii na temat realizowanego szkolenia i doskonalenia zawodowego w tym zakresie.

Na pytanie – Jak ocenia Pan/i zgodność celów i elementów realizowanych w ramach odbywanych szkoleń policyjnych (za wyjątkiem doskonalenia zawodowego w jednostce) z własnymi potrzebami w zakresie podejmowanych działań zabezpieczających imprezy masowe - respondenci wskazali, że prowadzone szkolenia generalnie należy ocenić „dostatecznie" oraz „dobrze", lecz 13,6% wystawiło ocenę zdecydowanie negatywną. Tylko jeden procent badanych uważa, że szkolenie odpowiada całkowicie istniejącemu zapotrzebowaniu a 2,6% ankietowanych jest przekonanych o „bardzo dobrej" korelacji zawartości programów z istniejącym w tym zakresie zapotrzebowaniem. Szczegółowy rozkład zmiennej przedstawia tabela 14.

Istotnym problemem w każdej organizacji jest nie tylko właściwe przygotowanie pracowników do realizacji zadań, lecz również utrzymanie sprawności zawodowej każdego zatrudnionego w ciągu całego okresu jego pracy. Dlatego też pracodawcy tworzą warunki i opracowują rozwiązania

organizacyjne umożliwiające podnoszenie kwalifikacji zawodowych swoim pracownikom.

Tabela 14

Ocena zgodności realizowanego szkolenia z istniejącymi potrzebami

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Zdecydowanie negatywna	42	*13,6*
2.	Negatywna	56	*18,1*
3.	Dostateczna	111	*35,9*
4.	Dobra	89	*28,8*
5.	Bardzo dobra	8	*2,6*
6.	Celująca	3	*1,0*
Suma		***309***	***100***

Źródło: opracowanie własne

W Policji przyjęto zasadę, że każdy policjant, wykonując obowiązki służbowe, powinien brać udział w procesie doskonalenia zawodowego, które organizowane jest przez jego jednostkę. Biorąc powyższe pod uwagę następnym zadaniem postawionym przed respondentami było dokonanie przez nich oceny realizowanego doskonalenia w obszarze obejmującym problematykę zabezpieczania imprez sportowych o charakterze masowym.

Co trzeci badany uważa, że realizowane doskonalenie obejmuje jedynie podstawowe wiadomości dotyczące regulacji prawnych w zakresie zabezpieczania i przywracania naruszonego porządku publicznego w czasie imprezy masowej. Najwięcej, bo aż 110 ankietowanych uważa, że w ramach doskonalenia zawodowego omawiane są regulacje prawne zakresu zapewnienia przez Policję porządku publicznego w trakcie trwania imprez masowych. Natomiast 13,3% respondentów wskazuje brak w opracowanym programie doskonalenia tematyki poświęconej zabezpieczaniu imprez masowych. Szczegółowy rozkład zmiennej przedstawia tabela 15.

Tabela 15

Ocena realizowanego doskonalenia

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	0 - Brak w tematyce doskonalenia zawodowego problematyki dotyczącej zabezpieczania i przywracania naruszonego porządku w trakcie imprez masowych	41	*13,3*
2.	1 – Pobieżne teoretyczne przekazanie podstawowych wiadomości wynikających z ustawy o imprezach masowych	75	*24,3*
3.	2 – Włączenie do doskonalenia zawodowego podstawowych wiadomości dotyczących regulacji prawnych z zakresu zapewnienia przez Policję porządku publicznego trakcie trwania imprez masowych	110	*35,6*
4.	3 – Omawianie w ramach doskonalenia zawodowego regulacji związanych z imprezami masowymi ze szczególnym zwróceniem uwagi na prawa i obowiązki Policji w tym zakresie oraz współdziałania wyżej wymienionym obszarze innymi podmiotami odpowiedzialnymi za przebieg imprezy masowej	55	*17,8*
5.	4 – Teoretyczne poznanie uwarunkowań prawnych i psychologicznych związanych z zabezpieczaniem imprez masowych z jednoczesnym uwzględnieniem elementów praktycznego zastosowania nabytej wiedzy w ramach prowadzonych ćwiczeń	26	*8,4*
6.	5 – Teoretyczne i praktyczne poznanie uwarunkowań prawnych i psychologicznych związanych z zabezpieczaniem imprez masowych z jednoczesnym uwzględnieniem działań symulacyjnych w zakresie przywracania naruszonego porządku oraz zapoznanie z gromadzeniem informacji związanych z bazą PRIM i Systemem Informacji Operacyjnych	2	*0,6*
Suma		***309***	***100***

Źródło: opracowanie własne

W sytuacji, gdy badani mieli możliwość ustosunkowania się do swoich potrzeb szkoleniowych obejmujących zagadnienia, które winny być sukcesywnie realizowane w trakcie doskonalenia zawodowego, ankietowani wskazywali na takie m.in. kwestie jak: podnoszenie sprawności fizycznej, ćwiczenia dotyczące zabezpieczeń na stadionach i symulacje – te dwie odpowiedzi otrzymały po 11,6%. Kolejno ankietowali zaznaczyli, iż w zakresie

szkolenia na uwagę zasługuje szkolenie kadry dowódczej, zespołowe działania pododdziałów zwartych, musztra oraz z przeszkolenia z zakresu prawnej ochrony przysługującej policjantom realizującym zabezpieczenia imprez masowych. Szczegółowy rozkład udzielonych odpowiedzi przedstawia tabela 16.

Zgromadzony materiał badawczy oraz doświadczenia z funkcjonowania ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych wskazują, że dotychczasowe rozwiązania nie gwarantują utrzymania porządku i bezpieczeństwa publicznego na imprezach masowych, zwłaszcza na meczach piłki nożnej. Większość zdarzeń o charakterze chuligańskim a nieraz bandyckim z udziałem kibiców niepokojąco przybiera cechy działania zbiorowego. Eskalacja agresji i chuligańskich zachowań kibiców szczególnie piłkarskich, w coraz większym stopniu angażuje siły Policji do zaprowadzenia porządku. Niejednokrotnie organizatorzy imprez masowych nie zwracają dostatecznej uwagi na jakość służb porządkowych na imprezie. Jak się wydaje, z jednej strony jest to efektem braku nadzoru nad służbami ze strony organizatorów, niezrozumiałe w kontekście ich wysokich kosztów, z drugiej zaś brakiem szeregu ustawowych wymogów w odniesieniu do członków tych służb.

Skuteczność systemu walki z patologiami na stadionach można uzyskać min. dzięki zaktywizowaniu działań wszystkich podmiotów związanych z szeroko rozumianym widowiskiem sportowym. Ważną rolę w eliminowaniu osób stanowiących zagrożenie dla porządku prawnego imprezy sportowej powinni spełniać organizatorzy wyjazdów widzów na imprezy sportowe. Oni bowiem, najczęściej jako pierwsi stykają się z osobami, które później, już na obiekcie sportowym, stanowią zagrożenie dla porządku publicznego. Zasadnym, zatem jest stworzenie instrumentów prawnych włączających te podmioty w system wyłapywania osób niebezpiecznych z punktu widzenia organizacji imprez sportowych.

Tabela 16

Potrzeby policjantów w zakresie szkolenia

Lp.	Kategoria odpowiedzi	N	%
1.	Zespołowe działania pododdziałów zwartych, musztra	67	*10,3*
2.	Ćwiczenia dotyczące zabezpieczeń, na stadionach, symulacje	76	*11,6*
3.	Przeszkolenie z zakresu tematyki psychologii tłumu	44	*6,7*
4.	Szkolenie kadry dowódczej	69	*10,6*
5.	Zwiększenie ilości godzin szkoleń ze sprawności fizycznej	76	*11,6*
6.	Prawo i ochrona prawna przysługująca policjantom w związku z zabezpieczeniem imprez masowych	63	*9,6*
7.	Użycie chemicznych środków obezwładniających	25	*3,8*
8.	Przeszkolenie ze strzelania pociskami niepenetrującymi w trakcie zbiorowego zakłócenia ładu i porządku publicznego	37	*5,7*
9.	Analiza materiałów policyjnych z meczów, na których dochodziło do zamieszek	52	*8,0*
10.	Współpraca z ochroną	20	*3,1*
11.	Rozpoznawanie środowisk pseudokibiców	38	*5,8*
12.	Wymiana informacji między jednostkami Policji	21	*3,2*
13.	Organizowanie spotkań z przedstawicielami klubów piłkarskich	10	*1,5*
14.	Pozyskiwania podmiotów pozapolicyjnych dla wsparcia działań Policji	9	*1,4*
15.	Prowadzenie działalności operacyjnej w zakresie pozyskiwania informacji o planowanych działaniach ze strony pseudokibiców i ich rozpoznawania	11	*1,7*
16.	Prawidłowego rejestrowania zachowania kibiców	35	*5,4*
Suma		***653***	***100***

Źródło: opracowanie własne

Przewidzieć możliwość wskazującą, że krajowy związek sportowy posiadający zgodę ministra właściwego do spraw kultury fizycznej i sportu, na prowadzenie współzawodnictwa sportowego w danej dyscyplinie sportu,

może stworzyć Program uczestnictwa, określający zasady i warunki przyznawania uprawnień do uczestnictwa widzów w masowych imprezach sportowych, którymi zarządza.

Zaproponowane środki legislacyjne to jedno tylko z narzędzi w walce z przemocą, ksenofobią, nietolerancją na stadionach sportowych. Aby odgrywało ono właściwą rolę musi być odpowiednio zastosowane. Do tego niezbędna jest współpraca i wspólna strategia Policji, wymiaru sprawiedliwości, organizatorów, kierownictwa stadionów klubowych, pracowników stadionów, kibiców i organizacji pozarządowych, w szczególności w zakresie identyfikacji sprawców i zebrania dowodów przestępstwa.

Działania związane, z zapobieganiem i zwalczaniem agresywnych zachowań widowni sportowej powinny przebiegać w sposób zintegrowany, środki legislacji powinny być uzupełnione środkami edukacyjnym i społecznymi.

Rozdział VI
System organizacji i bezpieczeństwa meczów piłki nożnej w działaniach Polskiego Związku Piłki Nożnej

6.1 Organizacja i bezpieczeństwo meczów piłki nożnej w ocenie DOIBI PZPN

Piłka nożna jest sportem o największej popularności, zarówno wśród osób ją uprawiających, jak i widzów oraz mediów, które przekazują relacje z różnych szczebli rozgrywek. W naszym kraju zainteresowanie piłką nożną deklaruje 49% mieszkańców. Większość kibiców futbolu w Polsce identyfikuje się z rodzimymi klubami piłkarskimi (59%), najczęściej tym ulubionym jest klub lokalny, mający siedzibę we własnym mieście lub regionie (32% wskazań)[184].

Wszystkie rozgrywki piłkarskie na szczeblu centralnym w Polsce (współzawodnictwa w kategorii seniorów) powinny być organizowanie zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz aktami wykonawczymi do ustawy wydanymi w drodze rozporządzeń przez właściwych ministrów. Istotną grupę regulacji tworzą przepisy prawa związkowego, mające najczęściej postać uchwał, regulaminów bądź wytycznych. Odnoszą się one do wszystkich kwestii związanych z organizacją meczu piłkarskiego, a w szczególności: regulacji w zakresie funkcjonowania systemu licencyjnego, spraw dyscyplinarnych oraz regulaminów rozgrywek,

184 Komunikat z badań CBOS nr 97/2016*: Piłka nożna i jej kibice.*

ustalanych osobno dla kolejnych poziomów rozgrywek szczebla centralnego, a także bezpieczeństwa na obiektach piłkarskich[185]. W strukturze organizacyjnej PZPN funkcjonuje komórka organizacyjna która inicjuje i nadzoruje realizację procesu zapewnienia bezpieczeństwa rozgrywek piłkarskich w Polsce od II ligi wzwyż[186]. Działa ona w oparciu o regulamin wprowadzony uchwałą Zarządu PZPN. Posiada również swoje odpowiedniki w większości wojewódzkich związków piłki nożnej których kompetencje dotyczą sfery bezpieczeństwa rozgrywek od szczebla III ligi w dół. Zakres przedmiotowy tych przepisów swoją szczegółowością znacznie przewyższa zapisy Ustawy o bim. Jednocześnie są one skoncentrowane wyłącznie na organizacji bezpieczeństwa meczu piłkarskiego. Wśród tych regulacji wyróżnić można przepisy, które odnoszą się do kwestii infrastrukturalnych, a w szczególności określają wymogi w zakresie lokalizacji i budowy nowych stadionów, nakazują uzgadnianie projektów przebudowy stadionów istniejących czy rozgrywania meczów na boiskach ze sztuczną murawą. Kwestie natury organizacyjnej regulują z kolei uchwały odnoszące się do zasad przyjmowania kibiców gości, eksponowania transparentów i banerów na stadionach, stosunków z organizacjami kibiców, identyfikacji osób na meczach piłkarskich będących imprezami masowymi oraz postępowania organizatora w przypadku rozgrywania meczów bez udziału publiczności. Kluczowym dokumentem dla wszystkich podmiotów uczestniczących w rozgrywkach piłkarskich w Polsce jest regulamin bezpieczeństwa rozgrywek prowadzonych przez PZPN i Ekstraklasę S.A[187]. Ważną częścią działania agend związku

185 http://www.pzpn.pl, zakładka :federacja, dokumenty.[odczyt 12.09.2016]

186 Sz. Stempiński (2009). Zadania Wydziału ds. Bezpieczeństwa na Obiektach Piłkarskich PZPN w zakresie poprawy bezpieczeństwa i porządku na stadionach. *Policja*, nr 3, s. 45-48.

187 Uchwała nr V/99 z dnia 26 maja 2014 roku Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej *w sprawie przyjęcia Regulaminu w zakresie bezpieczeństwa podczas rozgrywek organizowanych przez PZPN i Ekstraklasę S.A.* /Wersja 2014/. Źródło: strona internetowa www.pzpn.pl zakładka: federacja, dokumenty, bezpieczeństwo na obiektach piłkarskich.

jest powierzenie Departamentowi Organizacji Imprez, Bezpieczeństwa i Infrastruktury PZPN (DOIBI) procesu kontroli bezpieczeństwa rozgrywek szczebla centralnego poprzez wysyłanie na wszystkie mecze od szczebla II ligi wzwyż swoich delegatów.

Obowiązki i zadania delegata meczowego PZPN określone zostały szczegółowo w jednej z uchwał PZPN[188]. Postępowanie delegata zostało zunifikowane aby zminimalizować jego uznaniowość i jednocześnie maksymalnie zobiektywizować tryb jego czynności na meczu piłkarskim. Jest on zobowiązany do stosowania swoistej mapy drogowej[189], która wskazuje szczegółowo m.in. następujący tryb postępowania:

1. telefoniczne skontaktowanie się z właściwym Kierownikiem ds. Bezpieczeństwa najpóźniej na 48 godzin przed planowanym rozpoczęciem meczu piłki nożnej,
2. przybycie na stadion z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym (3,5 godziny przed wyznaczonym czasem rozegrania meczu w rozgrywkach Ekstraklasy, 2 godziny przed meczem o mistrzostwo I i II Ligi oraz przed meczem Pucharu Polski, w przypadku meczu piłki nożnej podwyższonego ryzyka – odpowiednio wcześniej, min. 2 godziny i 45 minut przed meczem),
3. przegląd dokumentacji dostarczonej przez Organizatora (sprawdzenie aktualnego zezwolenia na przeprowadzenie imprezy masowej / meczu piłki nożnej)"[190].

Ponadto w wytycznych znajduje się komplet dokumentacji który organizator meczu piłki nożnej lub delegat meczowy zobowiązani są sporządzić

188 Uchwała nr V/98 z dnia 26 maja 2014 roku Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej w sprawie zasad dotyczących obowiązków sędziów, obserwatorów sędziów oraz delegatów meczowych w rozgrywkach szczebla centralnego. Źródło: strona internetowa www.pzpn.pl zakładka: federacja, dokumenty, bezpieczeństwo na obiektach piłkarskich.
189 Wytyczne dla Delegatów Meczowych PZPN wersja 2.2 Źródło: strona internetowa www.pzpn.pl zakładka: federacja, dokumenty, bezpieczeństwo na obiektach piłkarskich.
190 ibidem.

przed i po meczu. Wytyczne zawierają także precyzyjne dyspozycje dotyczące sposobu wypełniania dokumentacji i formułowania ocen przez delegatów. Dokumentacje tę stanowią w szczególności:

1. Raport Delegata Meczowego PZPN[191] wraz z aneksem - częścią graficzną
2. Formularz Fair Play
3. Druk - Spotkanie Organizacyjne[192] (odrębne dla Ekstraklasy oraz I Ligi, II Ligi, Pucharu Polski
4. Lista Obecności / GSR Ekstraklasa / GSR I Liga / GSR II Liga / GSR Puchar Polski
5. Druk -Informacja Klubu Gościa / Ekstraklasa / I Liga / II Liga / Puchar Polski
6. Druk - Informacja Organizatora Zawodów / Ekstraklasa / I Liga / II Liga / Puchar Polski.

Pierwsze cztery dokumenty wypełnia delegat meczowy, druk nr 5 wypełnia klub gości zaś druk nr 6 przedstawiciel organizatora którym jest najczęściej kierownik ds. bezpieczeństwa. Realizacja wszystkich działań delegata w dniu meczu oparta jest o precyzyjną chronologię czasową, która przewiduje, iż kluczowe dla organizacyjnego wymiaru przedsięwzięcie jakim jest spotkanie organizacyjne odbywa się „zgodnie z ustaleniami - Ekstraklasa:

- I część spotkania - na 3 godziny przed meczem, II część spotkania - na 1,5 godziny przed meczem
- I i II Liga, Puchar Polski: I część spotkania - na 105 minut przed meczem, II część spotkania - na 75 minut przed meczem. W przypadku meczów piłki nożnej będących meczami podwyższonego ryzyka I część spotkania odbywa się na 2 godziny i 15 minut przed meczem”[193].

191 ibidem.
192 ibidem.
193 ibidem.

W spotkaniu organizacyjnym które prowadzi delegat meczowy biorą udział m.in.:

1. „Ekstraklasa, I i II Liga, Puchar Polski – część I:
   a) kierownik ds. Bezpieczeństwa,
   b) szef służb porządkowych i informacyjnych (stewardów),
   c) przedstawiciel Policji,
   d) spiker zawodów,
   e) SLO gospodarzy i gości (jeżeli są wyznaczeni i obecni),
   f) inne osoby – wg uznania Delegata Meczowego PZPN
2. Ekstraklasa, I i II Liga, Puchar Polski – część II:
   a) kierownicy drużyn o sędziowie,
   b) obserwator sędziów PZPN,
   c) przedstawiciel ekipy realizującej transmisję TV (jeśli dotyczy),
   d) spiker zawodów (jeżeli przewidywane są ceremonie meczowe, których przebieg należy ustalić z sędziami),
   e) inne osoby – wg uznania Delegata Meczowego PZPN (np. rzecznik prasowy organizatora meczu zamiast Spikera”[194].

Przed rozpoczęciem spotkania organizacyjnego delegat zobowiązany jest do dokonania szczegółowej lustracji obiektu a także zapoznać się z dokumentacją przygotowaną przez organizatora (zezwolenie na organizacje imprezy masowej, uprawnień kierownika ds. bezpieczeństwa i spikera, raporty z poprzednich spotkań, licencję PZPN i inne). Sam przebieg spotkania moderowany jest przez delegata zgodnie z chronologicznym układem druku „Spotkanie organizacyjne”. Omawiane są na nim szczegółowo wszystkie aspekty istotne dla bezpieczeństwa meczu, w tym o przewidywanych zagrożeniach, o charakterze organizacyjnym, infrastrukturalnym, sędziowskim czy reali-

194 ibidem.

zacji transmisji TV. Kwestie sporne wykraczające poza przepisy prawa powszechnego rozstrzyga Delegat meczowy którego zdanie jest decydujące we wszystkich sprawach poza sędziowskimi. Do najistotniejszych prerogatyw delegata należy zaliczyć prawo do przerwania meczu - poza podmiotami wymienionymi w ustawie o bim[195] - posiada on takie uprawnienia na podstawie przepisów PZPN. W trakcie meczu, w przypadku zaistnienia okoliczności uzasadniających zwołanie tzw. GSR (Grupy Szybkiego Reagowania) delegat uczestniczy w niej starając się wspierać organizatora w podjęciu optymalnego rozwiązania sytuacji problemowej. Po zakończeniu meczu jest on zobowiązany do przeprowadzenia odprawy pomeczowej, uczestniczenia w konferencji pomeczowej trenerów rywalizujących drużyn, a także sporządzenia szczegółowego raportu. Dokumentacje tę sporządza i przesyła do DOIBI PZPN w terminie:

1. 24 godzin od momentu zakończenia zawodów Ekstraklasy,
2. 48 godzin od momentu zakończenia zawodów I i II Ligi oraz Pucharu Polski,
3. 24 godzin od momentu zakończenia każdych zawodów w przypadku, gdy wystąpiło naruszenie bezpieczeństwa i porządku publicznego (incydenty / zdarzenia niepożądane)”[196].

W oparciu o oficjalną dokumentację meczową - raporty Delegatów Meczowych PZPN, Sędziów i Klubowych Koordynatorów ds. Współpracy z Kibicami (SLO) a także o obserwacje i analizy pracowników Departamentu Organizacji Imprez, Bezpieczeństwa i Infrastruktury powstaje „Raport dotyczący organizacji i stanu bezpieczeństwa meczów piłki nożnej szczebla centralnego PZPN”. Raport zbiorczy za sezon 2017/2018 został opracowany na

195 Zob. szerzej art. 5, art.31 oraz art. 34a Ustawy z dnia 20 marca 2009 r. *o bezpieczeństwie imprez masowych*. (Dz. U. 2015.2139).
196 Sz. Stempiński (2016). Bezpieczeństwo meczu piłki nożnej w świetle opinii ekspertów. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe WH Minerwa, s. 33.

postawie kilku tysięcy dokumentów: raportów Delegatów Meczowych PZPN, informacji organizatorów zawodów oraz sędziów piłkarskich. Z raportu możemy dowiedzieć się, iż w tym sezonie odbyło się 908 meczów ligowych na szczeblu centralnym. Najwyższą frekwencję osiągnęły następujące kluby: Lech Poznań, (w Ekstraklasie - 20 697 widzów na mecz) oraz Ruch Chorzów (w I lidze – 4 629 widzów na mecz). Rekord frekwencji odnotowano podczas meczu Lech Poznań – Górnik Zabrze (36 941 widzów). 138 spośród 908 meczów zostało zakwalifikowanych jako imprezy masowe podwyższonego ryzyka, na podstawie opinii Policji. Oznacza to, że organizatorzy musieli zapewnić większą ilość służb informacyjnych i porządkowych oraz nie mogli prowadzić sprzedaży piwa. Średnia liczba funkcjonariuszy Policji zabezpieczających mecze wyniosła w Ekstraklasie 194, w I lidze 77, a w II lidze 49, Doszło też w 35 przypadkach do wstrzymania meczy ze względu na użycie środków pirotechnicznych oraz rzucanie przedmiotami w kierunku płyty boiska.

Najczęstszymi incydentami na meczach było wznoszenie wrogich, wulgarnych okrzyków, użycie środków pirotechnicznych oraz rzucanie przedmiotami w kierunku płyty boiska. (Patrz Rysunek 25 i Tabela 18)

Tabela 4

Mecze z incydentami a klasa rozgrywek piłkarskich w sezonie 2017/2018

Lp.	Kategoria odpowiedzi	Ekstraklasa	I Liga	II Liga
1.	Użycie środków pirotechnicznych	70	29	26
2.	Rzucanie przedmiotami	31	13	13
3.	Wtargnięcie na płytę boiska	5	3	0
4.	Wandalizm, destrukcja obiektu	21	10	3
5.	Wulgarne/wrogie okrzyki	233	140	93
6.	Zachowania rasistowskie, antysemickie	2	5	3
7.	Inne	77	89	65
Suma		***439***	***289***	***203***

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu PZPN

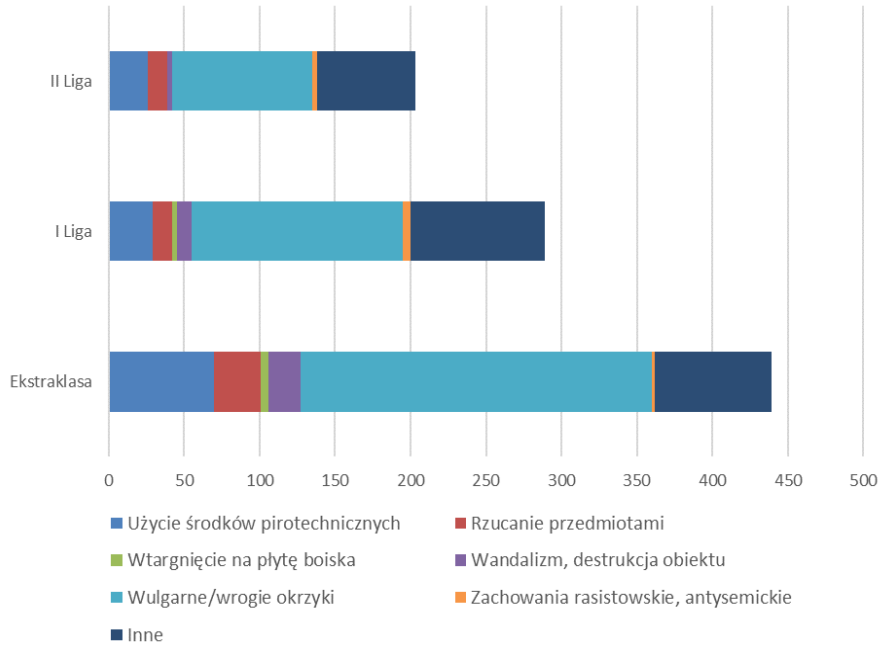

Rysunek 25 Mecze z incydentami a klasa rozgrywek piłkarskich w sezonie 2017/2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu PZPN

W porównaniu do zeszłego sezonu wzrosła ogólna ocena organizacji meczów, jest to ostatnia rubryka wypełniana przez Delegatów meczowych PZPN w ramach Raportów z poszczególnych zawodów piłkarskich. W tym miejscu Delegaci dokonują kompleksowej, globalnej pomeczowej oceny organizacji zawodów oraz stadionowego systemu bezpieczeństwa w danym klubie piłki nożnej szczebla centralnego. W sezonie 2017/2018 pięć klubów Ekstraklasy oraz jeden klub I ligi uzyskały ocenę 5,0 i wyżej.

6.2 Rola Ogólnopolskiej Konferencji „Bezpieczny Stadion" w ograniczeniu ryzykownych zachowań podczas meczów piłkarskich szczebla centralnego

W dniu 25 października 2018 roku w Centrum Wystawienniczo-Kongresowym Targi Kielce odbyła się Konferencja „Bezpieczny Stadion". Była to osiemnasta edycja, w której udział wzięło około 400 osób powiązanych ze sportem, klubami piłkarskimi czy zabezpieczaniem imprez. W wydarzeniu wzięli udział przedstawiciele m.in. Polskiego Związku Piłki Nożnej, Państwowej Straży Pożarnej oraz Policji. Tematem przewodnim corocznych konferencji jest poprawa bezpieczeństwa na stadionach podczas meczów piłki nożnej. Zwrócono w szczególności uwagę na kibicowskie oprawy rozgrywek, w tym przede wszystkim na stosowane środki pirotechniczne, których użycie - zgodnie ze stanowiskiem UEFA – jest zabronione, gdyż może mieć poważne konsekwencje dla zdrowia lub życia uczestników. Wykład na temat stadionowej pirotechniki wygłosił dr Steve Frosdick - Brytyjczyk, specjalizujący się w chuligaństwie stadionowym.

Uczestnicy chętnie wypowiadali się na forum zorganizowanej konferencji. Prezes Polskiego Związku Piłki Nożnej – Zbigniew Boniek, czy Komendant Główny Policji gen. insp. dr Jarosław Szymczyk zdecydowanie wyrażali się na temat nieprawidłowości związanych z meczami piłki nożnej. Komendant Główny Policji zwrócił uwagę na konieczność wspólnych działań, zintegrowanego podejścia, które jest kluczowe, aby podejmowane działania cechowały się efektywnością. Ponadto, poinformował, iż w 2018 roku odnotowano jedynie trzy zbiorowe naruszenia bezpieczeństwa i porządku podczas meczów piłki nożnej. Anomalie wystąpiły podczas spotkań Piast Gliwice – Górnik Zabrze, Lech Poznań – Legia Warszawa oraz Legia Warszawa – Arka Gdynia. Dwa ostatnie kluby spotkały się ze sobą w finale Puchar Polski.

Gdyński klub został „podwójnym zwycięzcą" potyczki. Pokonał swojego przeciwnika w liczbie strzelonych bramek oraz w wysokości nałożonej kary przez Komisję Dyscyplinarną Polskiego Związku Piłki Nożnej. Mecz przerywany był wielokrotnie ze względu na unoszący się dym z odpalonych rac. Ponadto, Komendant Główny Policji podkreślił, iż walka z przestępczością w środowiskach pseudokibiców jest działaniem priorytetowym dla polskiej Policji.

Podczas konferencji poruszono tematy związane z przyszłymi rozgrywkami. Przedstawiono plan organizacji Mistrzostw Świata U-20 w Piłce Nożnej, którego Polska będzie organizatorem w 2019 roku. Wielokrotnie podkreślano, iż celem nadrzędnym w organizacji meczów piłkarskich różnego szczebla jest zapewnienie bezpieczeństwa na stadionach, co w dużej mierze związane jest ze współpracą na linii Policja, kluby, kibice i organizatorzy.

Poniżej zamieszczono pytania, na które odpowiadali uczestnicy konferencji, wraz ze wskazaniem rozkładu odpowiedzi oraz ich analizą.

Pytanie 1. Czy zgadzasz się, że odpowiedzialność za bezpieczeństwo spoczywa przez cały czas na wyższym kierownictwie?

Pierwsze pytanie zadane respondentom dotyczyło kwestii ponoszenia odpowiedzialności za bezpieczeństwo przez osoby pełniące funkcje na wyższych stanowiskach kierowniczych. Na to pytanie odpowiedziało 268 badanych, którzy mieli do wyboru 4 warianty odpowiedzi. Osoby, które podzieliły ten pogląd stanowią aż 91,05%, w tym aż 63,81% całkowicie się z tym zgodziły. Niecałe 9% respondentów jest zupełnie innego zdania. 13 osób stwierdziło, iż raczej się z tym nie zgadza, a dwie mniej, iż całkowicie to odrzuca. Szczegółowe dane przedstawia poniższy rysunek.

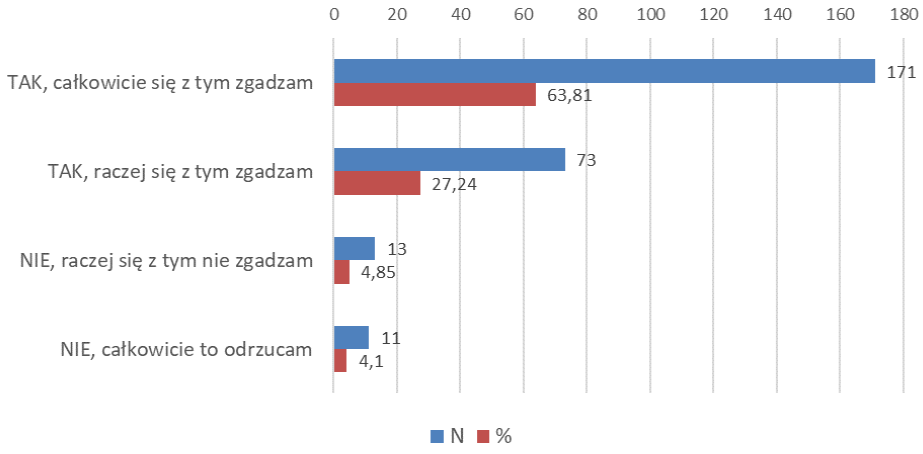

Rysunek 26 Ocena dpowiedzialności za bezpieczeństwo osób pełniących funkcje na stnowiskach kierowniczych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze Sztabu Policji KGP

Pytanie 2. Czy zgadzasz się, że prawidłowa odpowiedź na ryzyko i odpowiedzialność wymaga współpracy wszystkich podmiotów w duchu zintegrowanego i zrównoważonego podejścia do bezpieczeństwa, zabezpieczenia i obsługi?

Na powyższe pytanie odpowiedziało 262 badanych. Respondenci byli zgodni co do współpracy między wszystkimi podmiotami jako reakcji na ryzyko i odpowiedzialność. Aż 88,93% osób zaznaczyło, iż całkowicie się z tym zgadza. Kolejno 9,16% raczej zgodziło się z podanym stwierdzeniem. Jedynie 5 osób, co stanowi 1,91% z 262 odpowiedzi nie zgodziło się lub całkowicie odrzuciło tę tezę. (Patrz rysunek 27)

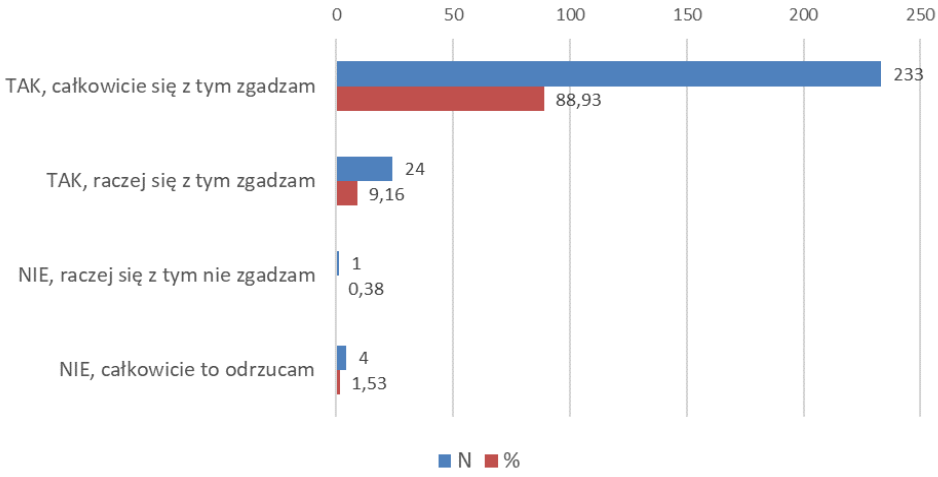

Rysunek 27 Ocena wpływu współpracy wszystkich podmiotów w duchu zintegrowanego i zrównoważonego podejścia jako odpowiedź na ryzyko i odpowiedzialność

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze Sztabu Policji KGP

Pytanie 3. Jak zmienił się w ostatnim roku poziom bezpieczeństwa na polskich stadionach szczebla centralnego?

Kolejną kwestią, jaką poruszono w przedmiotowym badaniu był określenie, czy w ostatnim roku zmienił się poziom bezpieczeństwa na stadionach w Polsce, obejmując mecze jedynie na szczeblu centralnym. Prawie co piąty badany z 277 osób stwierdził, iż na polskich stadionach jest zdecydowanie bezpieczniej, a za odpowiedzią „trochę bezpieczniej" opowiedziało się 38,27%.

Ponad 1/3 badanych stwierdziła, iż poziom bezpieczeństwa się nie zmienił, a 9,39% określiło, iż stan bezpieczeństwa jest na niższym poziomie, podając, iż jest „trochę mniej bezpiecznie" lub „zdecydowanie mniej bezpiecznie". (Szczegóły rysunek 28)

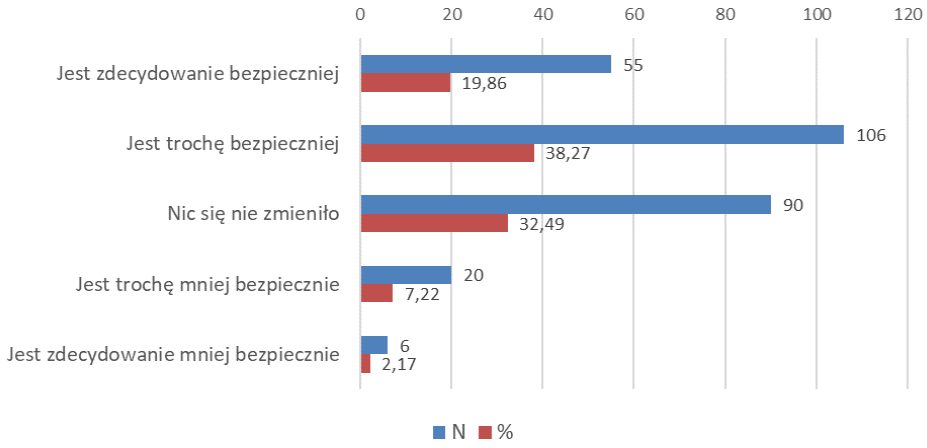

Rysunek 28 Ocena poziomu bezpieczeństwa na polskich stadionach szczebla centralnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze Sztabu Policji KGP

Pytanie 4. Czy Twoim zdaniem państwo polskie wystarczająco aktywnie angażuje się w systemową walkę ze zjawiskiem chuligaństwa stadionowego?

Istotną kwestię poruszyło zadane respondentom pytanie nr 4., które ukazało zdecydowane, zdaniem respondentów, braki w zaangażowaniu zwalczania chuligaństwa stadionowego. Większość podała, iż podejmowane działania nie są wystarczające i cechują się brakiem aktywnego zaangażowania. Aż 45,85% zaznaczyło, iż odpowiedź „zdecydowanie nie" jest najbardziej odpowiednim określeniem, a 31,05%, iż jest to wariant „raczej nie". Pozytywnie na ten temat wyraziło się 23,11%, w tym 5,42% zdecydowanie poparła to stanowisko. Szczegółowe dane przedstawia rysunek 29.

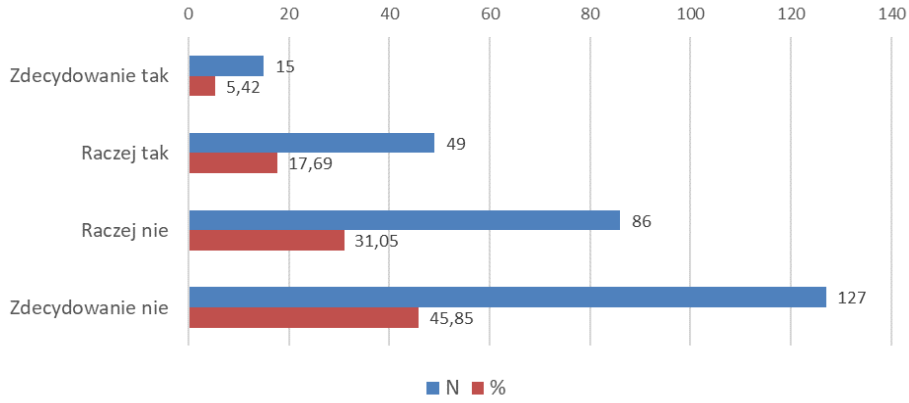

Rysunek 29 Ocena zaangażowania państwa polskiego w systemową walkę z chuligaństwem stadionowym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze Sztabu Policji KGP

Pytanie 5. Które z poniższych działań najbardziej pomogłoby rozwiązać problem 1% meczów „najwyższego ryzyka"?

Na pytanie odpowiedziało 269 respondentów. Odpowiadając na to pytanie, dotyczące rozwiązań problemu meczów najwyższego ryzyka respondenci mieli do wyboru pięć możliwości odpowiedzi. Ponad połowa stwierdziła, iż najlepszym środkiem byłoby wprowadzenie dożywotniego zakazu stadionowego wobec osób popełniających przestępstwa podczas widowisk piłkarskich. Stanowisko zostało poparte przez 54,65% badanych (147 osób). Kolejno, 17,47% uważa, iż wymierzenie maksymalnie surowych kar dla klubów byłyby w stanie rozwiązać problem. Trzecim, pod względem liczby udzielonych odpowiedzi był wariant, za którym opowiedziało się 14,87% badanych. Stwierdzili oni, iż problem pomogłaby rozwiązać formacja, jaką jest Policja, gdyby przebywała na stadionie od początku meczu. 9,67% stwierdziło, iż mecze powinny być rozgrywane bez udziału kibiców drużyny gości. Wśród ankietowanych byli również tacy, którzy stwierdzili, iż z tym problemem nie da się nic zrobić (3,35%). Szczegółowe dane przedstawia rysunek 30.

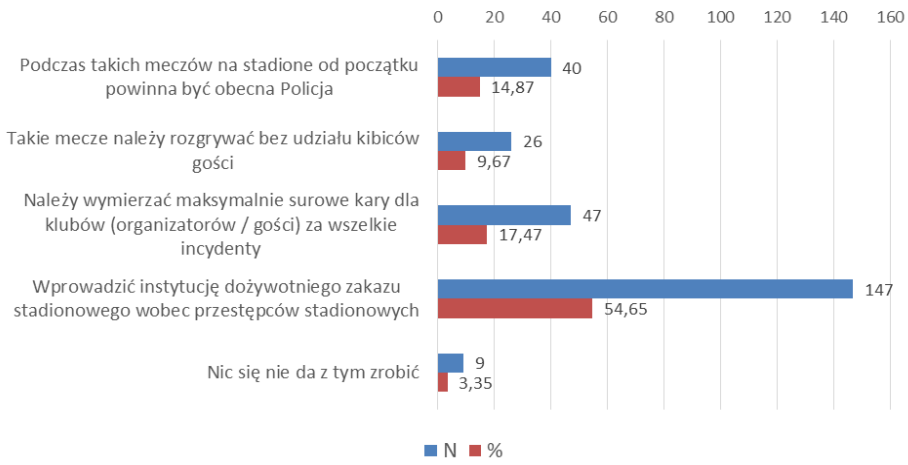

Rysunek 30 Ocena działań mających wpływ na problem 1% meczów „najwyższego ryzyka"

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze Sztabu Policji KGP

Pytanie 6. Jakie działania powinno przedsięwziąć państwo polskie, żeby skuteczniej walczyć ze zjawiskiem chuligaństwa stadionowego?

W kolejnym pytaniu, dotyczącym krajowych przedsięwzięć mających na celu bardziej skuteczne zwalczanie chuligaństwa stadionowego, skupiono się na odpowiedzialności oraz karach związanych z występującymi ekscesami. Na to pytanie odpowiedziało 256 respondentów, mieli oni do wyboru 3 możliwości. Zdecydowana większość (73,44%) poparła odpowiedź, iż należy zaostrzyć kary dla awanturujących się kibiców. 38 osób zaznaczyło, iż duży wpływ na chuligaństwo stadionowe i odpowiedzialność z tym związaną ponoszą organizatorzy imprez, i to właśnie wobec nich kary powinny być zdecydowanie zaostrzone. Trzecia odpowiedź dotyczyła ponoszenia krajowej odpowiedzialności za bezpieczeństwo imprez poprzez bezpośrednie wprowadzenie Policji na stadiony. Taki wariant wybrało 30 osób, co stanowi 11,72%. (Patrz rysunek 31)

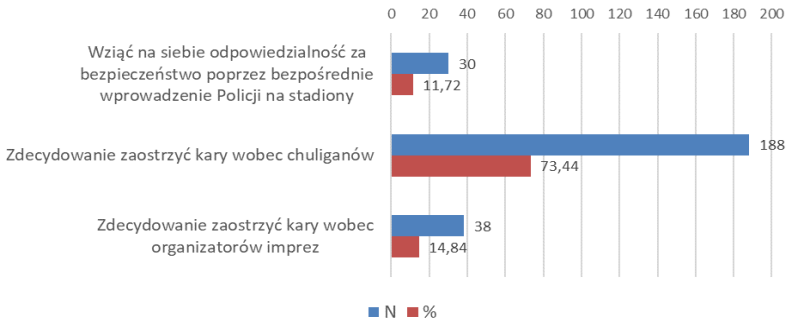

Rysunek 31 Ocena działań państwa polskiego w celu skutecznej walki z chuligaństwem stadionowym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze Sztabu Policji KGP

Pytanie 7. Czy Policja powinna świadczyć usługi w zakresie zabezpieczenia meczów piłki nożnej na zasadach komercyjnych?

W pytaniu siódmym ankietowani w liczbie 261, nie do końca byli zgodni. Aż 64,37% stwierdziło iż Policja „zdecydowanie nie" lub „raczej nie" powinna świadczyć usług zabezpieczenia meczów piłki nożnej na zasadach komercyjnych. Mimo, iż te dwie odpowiedzi skupiły na sobie prawie 2/3 badanych, to na drugim miejscu pod względem ilości znalazła się odpowiedź całkowicie przeciwna „zdecydowanie tak" – 21,07%. Odpowiedzi „raczej tak" udzieliło 14,56% osób. (Szczegóły rysunek 32)

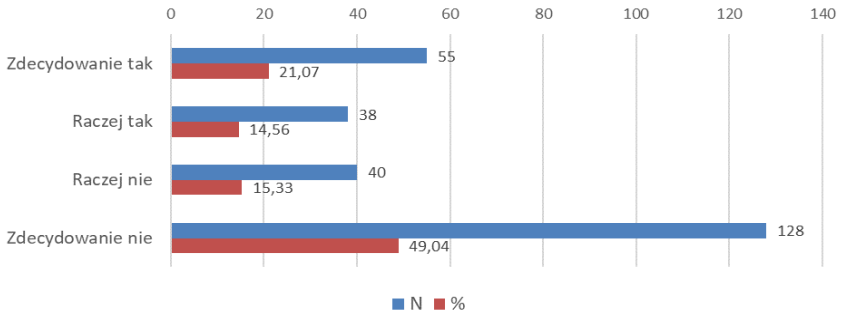

Rysunek 32 Ocena podejmowania przez Policję usług zabezpieczenia meczów piłki nożnej na zasadach komercyjnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze Sztabu Policji KGP

Pytanie 8. Które z poniższych działań w największym stopniu pomogłoby wyeliminować zbiorowe naruszenia porządku publicznego podczas meczów?

W ramach odpowiedzi na pytanie nr 8 respondenci zaznaczali, co – ich zdaniem – pomogłoby wyeliminować zbiorowe naruszenia porządku publicznego podczas meczów. 78 osób (29,55%) podało, iż najlepszym rozwiązaniem byłoby rozgrywanie meczów bez udziału kibiców gości. Niewiele ponad 4% mniej (25,38%) stwierdziło, iż kampanie edukacyjne dla kibiców miałyby pozytywny oddźwięk i wpływ na bezpieczeństwo na stadionie. Trzecią, najczęściej udzielaną odpowiedzią było wskazanie, iż obecność Policji na stadionie (na trybunach) od początku imprezy pomogłaby wyeliminować problemy związane z chuligaństwem (17,42%). Nakładanie surowych kar na kluby poskutkowałaby według 38 respondentów, a 35 (13,26%) z nich podało, iż żadne ze wskazanych odpowiedzi nie byłyby wystarczające i konieczne byłoby opracowanie innych rozwiązań. Szczegółowy rozkład danych przedstawia rysunek 33.

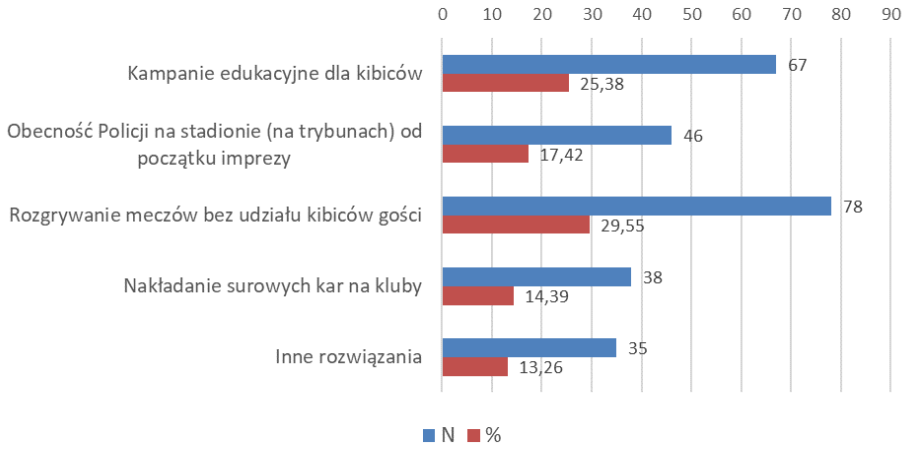

Rysunek 33 Ocena działanń mających na celu eliminację zbiorowych naruszeń porządku publicznego podczas meczów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze Sztabu Policji KGP

Pytanie 9. W jakim stopniu oddziaływanie zorganizowanych grup przestępczych na struktury klubowe wpływa na występowanie zbiorowych naruszeń porządku publicznego na stadionach („krytyczny 1%")?

Przedostatnie pytanie związane było z wpływem zorganizowanych grup przestępczych na struktury klubowe i związane z tym naruszenia prawa. 49,43% odpowiedziało, iż istnieje pełna zależność, a incydenty stadionowe są sterowane przez zorganizowane grupy przestępcze. Osoby, które stwierdziły, iż w dużym stopniu ma to związek stanowią 36,40% ankietowanych. Odpowiedzi „w średnim stopniu" zdecydowało się udzielić 19 osób, a „w niewielkim stopniu" 10. Najmniejsza grupa respondentów - 8 osób, stanowiących 3,07% orzekło, iż nie ma związku przyczynowo skutkowego na linii grupy przestępcze-chuligaństwo stadionowe. (Szczegóły rysunek 34)

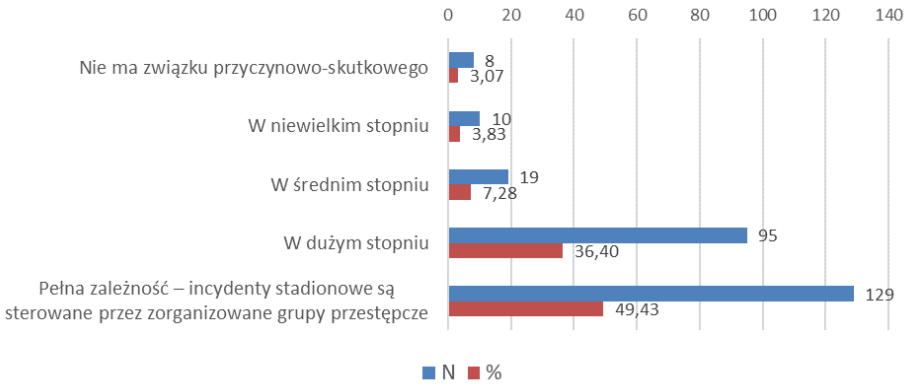

Rysunek 34 Ocena oddziaływania zorganizowanych grup przestępczych na występowanie zbiorowych naruszeń porządku publicznego na stadionach („krytyczny 1%")

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze Sztabu Policji KGP

Na podstawie wypowiedzi uczestników XVIII Konferencji Polskiego Związku Piłki Nożnej „Bezpieczny Stadion" w Kielcach w dniu 25 października 2018 roku, obraz bezpieczeństwa na polskich stadionach piłkarskich; przedstawia się następująco. Stan bezpieczeństwa podczas rozgrywek pił-

karskich szczebla centralnego uległ poprawie, a stwierdziła tak aż ponad połowa badanych (58,13%). Prawie co piąty (19,86%) wskazał, iż podczas widowisk piłki nożnej jest zdecydowanie bezpieczniej, a 38,24% zaznaczyło, iż ten stan trochę się poprawił. Na podstawie przepisów ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych organizatorzy/kluby piłkarskie zobowiązane są zapewnić stewardów (służby informacyjne i porządkowe) jednocześnie zgodnie z przepisami wspomnianej ustawy oraz z zasadą zintegrowanego podejścia i analizą ryzyka – w zabezpieczeniu meczów bierze udział także Policja. Zgodnie stwierdzono, iż zaangażowanie podmiotów w mecze piłki nożnej powinno opierać się na wzajemnej współpracy co zaznaczyło 98,09% osób. Zabezpieczanie meczów piłki nożnej, obsługa techniczna oraz przede wszystkim dbanie o bezpieczeństwo wszystkich uczestników to szereg czynności podejmowanych przez wielu specjalistów różnych dziedzin. Wszystkie podmioty powinny w sposób zintegrowany oraz zrównoważony, przy pełnej współpracy, kierować swoimi działaniami. Ankietowani w wielu kwestiach byli zgodni. 91,05% z nich uznało, iż odpowiedzialność za bezpieczeństwo spoczywa przez cały czas na wyższym kierownictwie.

Badanie miało na celu także ukazanie zaangażowania państwa polskiego w systemową walkę z chuligaństwem stadionowym. Niestety, nie przedstawiło władzy w pozytywnym świetle. Ankietowani stwierdzili bowiem, iż te działania są „zdecydowanie" (45,85%) lub „raczej" (31,05%) niewystarczające. Jeżeli chodzi o działania, które powinna podjąć Polska aby skuteczniej walczyć z z tym zjawiskiem to dla 73,44% ankietowanych należy zaostrzyć kary dla awanturujących się kibiców. 38 osób (14,84%) zaznaczyło, iż duży wpływ na chuligaństwo stadionowe i odpowiedzialność za występujące ekscesy ponoszą organizatorzy imprez, dlatego wobec nich kary powinny zostać również zaostrzone. Ankietowani podali, iż chcąc wykluczyć zbiorowe

naruszenia porządku publicznego podczas widowisk futbolowych niezbędne jest rozgrywanie meczów bez udziału kibiców gości – 29,55%, oraz zorganizowanie kampanii edukacyjnych dla kibiców – 25,38%. Jeżeli chodzi o mecze najwyższego ryzyka, to działaniami, które mogłyby pomóc i wpłynęłyby na bezpieczeństwo to dla 54,65% należy wprowadzić dożywotni zakaz stadionowy wobec przestępców stadionowych oraz wymierzać maksymalnie surowe kary dla klubów za chuligańskie incydenty, co poparło 17,47%. Dla 14,87% badanych obecność Policji od początku meczu miałoby kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa.

Przeprowadzone badanie wykazało, iż zorganizowane grupy przestępcze mają znaczący wpływ na zachowanie kibiców, w tym popełniane przestępstwa. Według 49,43% respondentów istnieje pełna zależność, a dla 36,30% duży stopień zależności między grupami przestępczymi a strukturami klubowymi, co wpływa na występowanie zbiorowych naruszeń porządku publicznego.

Zakończenie

Na podniesienie poziomu bezpieczeństwa związanego z organizacją masowych imprez sportowych decydujący wpływ ma właściwe wydawanie opinii i decyzji przez uprawnione podmioty stanowiące podstawę do ubiegania się przez organizatora o uzyskanie formalnej zgody na organizację zawodów z udziałem publiczności. Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych zobowiązuje każdego organizatora masowej imprezy sportowej do uzyskania od właściwych miejscowo: komendanta powiatowego (miejskiego) Policji, komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej, dysponenta zespołów ratownictwa medycznego i państwowego inspektora sanitarnego opinii o niezbędnej wielkości sił i środków potrzebnych do zabezpieczenia imprezy masowej, zastrzeżeniach do stanu technicznego obiektu (terenu) oraz o przewidywanych zagrożeniach. Ponadto ustawa zobowiązuje właściwego miejscowo komendanta Policji i komendanta Państwowej Straży Pożarnej do wydania ww. opinii na podstawie lustracji obiektu (terenu), na którym ma być przeprowadzona impreza masowa, przedłożonych przez organizatora dokumentów i informacji. Komendant Policji wydaje opinię na podstawie analizy ryzyka, określającego przewidywane zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego, mogące wystąpić w związku z daną imprezą masową.

Bezpieczeństwo meczów piłki nożnej regulowane jest także w oparciu o zasady i procedury wskazane w podręcznikach licencyjnych Polskiego Związku Piłki Nożnej. Wytyczne PZPN mają na celu poprawę standardów we wszystkich aspektach funkcjonowania piłki nożnej w Polsce, w szczególno-

ści w zakresie poprawy jakości infrastruktury sportowej i obsługi widza meczu piłki nożnej. Nakładają one na organizatora imprezy obowiązek posiadania i podania do publicznej wiadomości regulaminu stadionu i regulaminu imprezy masowej oraz właściwego przygotowania i bezpiecznego przeprowadzenia meczu. Ważną częścią działania agend związku jest powierzenie Departamentowi Organizacji Imprez, Bezpieczeństwa i Infrastruktury procesu kontroli bezpieczeństwa rozgrywek szczebla centralnego poprzez wysyłanie na wszystkie mecze szczebla centralnego swoich delegatów, których zdanie jest decydujące we wszystkich sprawach poza sędziowskimi (ma on również prawo do przerwania meczu).

Warunkiem skutecznej walki z patologiami na polskich stadionach piłkarskich jest skuteczne wykluczanie osób lub grup osób biorących udział w aktach przemocy i stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa imprez sportowych. Obowiązująca od 2009 r. ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych wprowadziła do polskiego prawodawstwa środek karny zakazu wstępu na imprezę masową (nakładany przez sąd), zakaz klubowy (jako uprawnienie organizatora meczu piłki nożnej) oraz zakaz zagraniczny (nakładany przez podmioty uprawnione innych państw). Na podstawie ww. zakazów organizator uzyskał prawo odmowy wstępu na imprezę masową osobie objętej zakazem. Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych, Kodeks karny i Kodeks wykroczeń przewidują ponadto kary w postaci m.in.: grzywny, ograniczenia lub pozbawienia wolności za inne zachowania niebezpieczne podczas imprez sportowych. Wewnętrzne akty prawne umożliwiają z kolei związkom sportowym i podmiotom zarządzającym rozgrywkami poszczególnych lig stosowanie środków typu wykluczenie z rozgrywek w przypadku pojawienia się aktów przemocy lub przejawów rasizmu, ksenofobii, homofobii czy innych zachowań o cechach dyskryminacji podczas imprez sportowych.

Mając na uwadze podniesienie poziomu bezpieczeństwa na polskich stadionach piłkarskich wydaje się konieczne rozwijanie instytucji stewarda oraz policjanta spottersa, osób, które zapewniają tysiącom ludzi oglądającym wydarzenie sportowe bezpieczne warunki, czyniąc stadiony miejscami przyjemnymi dla widzów.

Do ich obowiązków min. należy informowanie o udogodnieniach oraz wymogach bezpieczeństwa określonych przez organizatora lub służby ratownicze, obserwowanie wszystkich obszarów potencjalnego zagrożenia, kontrolowanie przestrzegania postanowień regulaminu obiektu i regulaminu imprezy masowej, reagowanie na incydenty i zagrożenia, prowadzenie działań zmierzających do wykluczenia przemocy na stadionach poprzez inicjowanie i współorganizowanie programów i innych przedsięwzięć o charakterze profilaktycznym i prewencyjnym.

Należy zintensyfikować współdziałania organów i służb państwowych z klubami i stowarzyszeniami sportowymi, kibicami i społecznościami lokalnymi, w tworzeniu przyjaznej atmosfery na stadionach i poza nimi ,jak również do inicjowania lub uczestniczenia w wielopodmiotowych projektach społecznych, edukacyjnych i prewencyjnych, mających na celu budowanie wzajemnego zaufania, zrozumienia i szacunku.

Powinno się realizować podstawowe wartości w obszarze sportu, do jakich zaliczyć można spójność społeczną, tolerancję, szacunek i zasadę fair play oraz zasadę niedyskryminacji w kontekście imprez sportowych poprzez zapewnienie możliwości udziału w imprezach wszystkim obywatelom oraz przeciwdziałanie i sankcjonowanie wszelkich przejawów dyskryminacji na stadionach i innych obiektach sportowych.

Z badań wynika, że w Policji istnieje potrzeba aby doskonalenie zawodowe w obszarze zabezpieczania imprez masowych odbywało się w warunkach pozwalających na skuteczną naukę wiedzy i umiejętności oraz aby było

prowadzone przez wyspecjalizowane w tym zakresie komórki. Policjanci boją się negatywnego przekazu podejmowanych czynności sugerując tym samym, że ich skuteczność w przywracaniu ładu i porządku publicznego byłaby większa w sytuacji przedstawienia zaistniałych zajść jako zdarzenia wynikłego z naruszenia przyjętych norm społecznych przez grupę chuliganów a nie jak to się dzieje jako informacji z pola bitwy, w której trudno odróżnić agresora od działających w imię stanu wyższej konieczności. Media powinny stanowić narzędzie do walki z chuligaństwem na obiektach sportowych. Relacje dziennikarzy z ekscesów pseudokibiców powinny być rzetelne i zawierać informacje jakie kary im grożą za te wykroczenia i czy zostały one wymierzone.

W opinii policjantów społeczeństwo aprobuje siłowe działania Policji wobec naruszających porządek, bowiem uważa, że tego wymaga sytuacja i jest to zgodne z obowiązującą literą prawa, bo odczuwa bezradność sądów i poczucie bezkarności pseudokibiców, bo agresja przenosi się ze stadionów na ulice i jest to zarazem jedyny skuteczny sposób przywrócenia porządku. Wydaje się więc, że istnieje możliwość dalszego ograniczania praw i swobód obywatelskich w kontekście zwiększenia dyscypliny na stadionach by stały się one bezpieczniejsze.

Uzyskane dane, być może przyczynią się do obalenia mitów i stereotypów, na temat działalności Policji. Problem pseudokibiców w naszym życiu codziennym istnieje i prawdopodobnie przez jakiś czas będzie istniał nadal. Policja zabiegając o bezpieczeństwo na stadionach, uczestniczy w swoistej grze. Grze, której jedna strona przerwać nie chce, a druga nie może.

Niewątpliwie jednak rozwiązania problemu chuligaństwa stadionowego nie można upatrywać tylko i wyłącznie w ostrzejszym prawie, zwiększonej liczbie zakazów czy sprawniej działającej Policji lub nałożeniu więcej obo-

wiązków na organizatorów imprez. Potrzeba jest społecznego wysiłku obejmującego dom, szkołę środowisko lokalne na rzecz przywrócenia wartości i autorytetów a to wymaga wieloletniej pracy wykraczającej poza stadiony sportowe.

Bibliografia

Adamczyk,J (2008). Kolekcja Euro 2008. *Dodatek do Przeglądu Sportowego*, nr 10.

Aronson, E., Akert, R. (1997). *Psychologia społeczna*, Poznań: Zysk i S-ka.

Aronson, E., Wilson, T.D., Akert, R.M. (1997). Psychologia społeczna. Serce i umysł. Poznań: Zysk i S-ka.

Bałat, K., Papierz, A., Stożek M. (red.) (2007). Kryminologia. Warszawa: Wolters Kluwer.

Bogusz, J. (red.). (1987). *Kontestacja młodzieżowa. Moda czy poszukiwanie alternatywnego stylu życia*. Warszawa: MAW.

Bołba, W. (1999). Chuligani. *Nasza Legia*, nr 28.

Boniek, Z. (1986). Prosto z Juventusu. Bydgoszcz: Wydaw. Pomorze.

Bovet, P. (1980). Instynkt walki. Warszawa: Nasza Księgarnia.

Brzeziński, M. (2002). Młodzieżowa subkultura kibica-szalikowca. W: A. Kolasa-Nowak, J. Stryk (red.), *Stare i nowe struktury społeczne w Polsce. Tom 4. Zjawiska i subkultury społeczne w okresie zmian*. Lublin: UMCS.

Cekiera, Cz. (2001). Ryzyko uzależnień. Lublin: Wydaw. TNK UL.

Chmiel, N. (red.). (2003). Psychologia pracy i organizacji. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Cielecka, M. (1958). Teoria frustracji. *Psychologia Wychowawcza*, nr 1.

Ciupiak, Z. (1979). Widowiskowe funkcje sportu wyczynowego. Poznań: AWF.

Coleman, M. (2000). Sfaulowany futbol. Warszawa: Egmont Polska.

Cloward, R., Ohlin, L. (2005). Przestępcze subkultury. W: P. Sztompka, M. Kucia (red.), *Socjologi. Lektury*. Kraków: Znak.

Czapów, Cz. (1966).Chuligaństwo jako rola społeczna. *Prawo i Życie*, nr 2.

Danielewska, J. (2002). Agresja u dzieci. Warszawa: WSiP.

Dróżdż, M. (2015). Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych. Komentarz, Warszawa 2015, s. 12.

Dudała, J. (1998). Antagonizmy tradycyjne. *Sport* z 27.02.1998 r.

Dudała, J. (2000-2001). Chuligaństwo na trybunach obiektów sportowych, czyli tolerancja w odwrocie. *Tolerancja*, T. 7, s. 233-244.

Dudała, J. (2004). Fani-chuligani: rzecz o polskich kibolach. Warszawa: Żak.

Dudała, J. (1999). Fenomen kibicowania u progu XXI wieku. Przejawy wzajemnej tolerancji wśród kibiców. *Tolerancja*, T. 6, s. 157-167.

Dudała, J. (2002). Niełatwo być tolerancyjnym. *Tolerancja*, T. 8/9, s. 249-253.

Dudała, J. (2007). Patrioci w szalikach. *Gazeta Polska*, nr 32.

Dudała, J. (1998). Refleksje dotyczące chuligaństwa stadionowego. *Tolerancja*, T. 5, s. 165-171.

Dyonizak, R. (1965). Młodzieżowa podkultura. Warszawa: Wiedza Powszechna.

Dziubiński, Z. (red). (2007). Sport a agresja. Warszawa: SALOS RP.

Dziubiński, Z. (red.). (2005). Sport jako kultura rzeczywistości. Warszawa: SALOS RP.

Eibl-Eibesfeldt, I. (1987). Miłość i nienawiść. Warszawa: Logos.

Eitzen, S. (1988). Conflict Theory and Deviance in Sport. *Internationale Review for the Sociology of Sport 1988*, Vol. 23, nr 3.

Elias, N. (2006). Przymus społeczny jako przymus wewnętrzny. W: A. Jasińska-Kania (red.), *Współczesne teorie socjologiczne*. Warszawa: Wydaw. Nauk. Scholar.

Fatyga, B. (1999). Dzicy z naszej ulicy. Antropologia kultury młodzieżowej. Warszawa: ISNS UW.

Fiks, E. (1996). Wybrane czynniki determinujące zachowania publiczności sportowej. *Sport Wyczynowy*, nr 7-8.

Filar, M. (1995). Naruszenie porządku towarzyszące imprezom sportowym. W: A.J. Szwarc (red.), *Odpowiedzialność karna za naruszenie porządku towarzyszące imprezom sportowych*. Poznań: PTPS.

Filipiak, M. (1999). Od subkultury do kultury alternatywnej: wprowadzenie do subkultur młodzieżowych. Lublin: Wydaw. UMCS .

Filipiak, M. (2000). Socjologia kultury. Zarys zagadnień. Lublin: Wydaw. UMCS.

Frączek, A. (2002). Agresja interpersonalna – opis i analiza z perspektywy psychologii społecznej. W: H. Zaremska (red.), *Człowiek i agresja*. Warszawa: Wydaw. Sic!

Fromm, E. (1998). Anatomia ludzkiej destruktywności. Poznań: Rebis.

Galernicki, J. (2006). Nasza historia staje się legendą. Łódź: Giskard.

Gajewski, J. (1997). Kibic kontra kibic. *Detektyw – wydanie specjalne*, nr 4.

Głuszek, Z. i in. (1984). Mała encyklopedia sportu. Warszawa: PWN.

Gorący, A. (1989). Agresja – nie wystarczy być przeciw. *Kultura Fizyczna*, nr 9-10.

Gorący, A. (1992). Widowisko sportowe – studium agresji. Warszawa: WSKFiT .

Górecki, T. (1989). Patologia młodzieżowej podkultury kibiców sportowych. *Kultura Fizyczna*, nr 9-10.

Gracz, J., Sankowski, T. (1994). O zachowaniach agresywnych w sporcie. W: K. Maroszek (red.), *Zjawiska patologii społecznej w sporcie*, (s. 34). Gdańsk: AWF.

Griffin, R.W. (1996). Podstawy zarządzania organizacjami. Warszawa: PWN.

Grochulska, J. (1993). Agresja u dzieci. Warszawa: WSiP.

Hołyst, B. (1984). Wandalizm. Warszawa: PWN.

Hołówka, J. (2001). Etyka w działaniu. Warszawa: Prószyński i S-ka.

Hornby, N. (2000). Futbolowa gorączka. Poznań: Zysk i S-ka.

Huesmann, L., Guerra, N.G., Miller, L.S., Zelli A. (1993). Rola norm społecznych w rozwoju zachowania agresywnego. W: A. Frączek, H. Zumkley (red.), *Socjalizacja a agresja*. Warszawa: PAN.

Janusz, M., Sądecka, D. (2004). Różnorodne relacje i mechanizmy widowiska sportowego. *Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej*, nr 3-4.

Jawłowska, A. (1975). Drogi kontrkultury. Warszawa: PIW.

Jędrzejewski, M. (1999). Młodzież a Subkultury: Problematyka edukacyjna. Warszawa: Żak.

Jędrzejewski, M. (2001). Subkultury a przemoc w perspektywie psychoedukacji, socjalizacji i samorealizacji dzieci i młodzieży. Warszawa: Żak.

Kalinowski, M. (1998). Subkultury młodzieżowe - różnorodność form młodzieżowych ruchów kontestacyjnych w Polsce u schyłku XX wieku. Warszawa: Otwockie Towarzystwo Naukowo-Kulturalne.

Kapuściński, R. (2003). Wojna futbolowa. Warszawa: Agora SA.

Karolczak-Biernacka, B. (1997). Problem agresji w sporcie. W: B. Hołyst (red.), *Przemoc w życiu codziennym*. Warszawa: Cinderella Books.

Kawuli, S., Machel H. (red.). (1999). Podkultury młodzieżowe w środowisku szkolnym i pozaszkolnym: praca zbiorowa. Toruń: Adam Marszałek.

Kęskrawiec, M. (2001). Pajęczyna szalikowców. *Przekrój*, nr 4.

Kołodziński, E. (2008). Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem. Olsztyn: UWM.

Komunikat z badań CBOS nr 97/2016 : Piłka nożna i jej kibice.

Kosiewicz, J. (2004). Filozoficzne aspekty kultury fizycznej i sportu. Warszawa: Wydaw. BK.

Kosiewicz, J. (2000). Kultura fizyczna i sport w perspektywie filozofii. Warszawa: AWF.

Kosiewicz, J. (1997). Struktura widowiska sportowego. *Wychowanie Fizyczne i Zdrowie*, nr 2.

Kosiewicz, J. (1996). Widowisko sportowe w świetle aleatoryzmu. *Wychowanie Fizyczne i Zdrowie*, nr 2.

Kowalski, R. (2000). Potomkowie Hooligana - Szalikowcy. Toruń: Adam Marszałek.

Krahe, B. (2005). Agresja. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczno-Profesjonalne.

Krawczyk, Z. (2000). Sport w zmieniającym się społeczeństwie. Warszawa: AWF.

Kruszewski, Z. (2004). Mały słownik subkultur młodzieżowych. Na czatach i w oazie. Warszawa: Rhetos.

Krzyżak-Szymańska, E., Szymański, A. (2005). Niektóre wybrane dewiacje wśród dzieci i młodzieży na terenie województwa śląskiego. W: E. Krzyżak-Szymańska, A. Szymański (red.), *Bezpieczeństwo dzieciaci młodzieży – zagrożenia cywilizacyjne w aspektach: pedagogicznym, instytucjonalnym i legislacyjnym*. Mysłowice: WSP.

Kudzia, P. (2003). Republika szalików. *Wprost*, nr 15.

Kwiatkowski, S. (2011). Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacjach kryzysowych. Pułtusk: Akademia Humanistyczna.

Le Bon, G. (1996). Psychologia tłumu. Warszawa: Hachette Polska.

Leoński, Z. (2000). Istota i rodzaje policji administracyjnej. W: Z. Niewiadomski i in. (red.), *Administracja publiczna u progu XXI wieku*. Przemyśl: WSPiA.

Leśniewski, B. (1998). Prawo ulicy. *Wprost,* nr 2.

Liedel, K., Piasecka, K. (2011). Przygotowanie systemu bezpieczeństwa państwa do organizacji Euro 2012. W: K. Liedel, K. Piasecka (red.), *Bezpieczeństwo Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej Euro 2012*. Warszawa: DIFIN.

Lorenz, K. (2003). Tak zwane zło. Warszawa: PIW.

Maciejewski, J. (2006). Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.

Matusiewicz, Cz. (1998). Emocje widowiska sportowego. *Trening,* nr 2.

Matusewicz, Cz. (1989). Emocjonalność widowiska sportowego. *Trening*, nr 2.

Matusewicz, Cz. (1998). Mechanizmy socjologiczne widowiska sportowego. *Trening*, nr 1.

Matusewicz, Cz. (1993). Poznawcze aspekty widowiska sportowego. *Kultura Fizyczna*, nr 9-10.

Matusewicz, Cz. (1975). Psychologia wartości. Warszawa–Poznań: PWN.

Matusewicz, Cz. (1998). Sport. Widowisko sportowe. W: W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii*. Warszawa: Fundacja Innowacja.

Matusewicz, Cz. (1990). Widowisko sportowe. Analiza psychospołeczna. Warszawa: AWF.

Meller, M. (1998). Liga chuliganów. *Polityka*, nr 11.

Merton, R. (1982). Teoria socjologiczna i struktura społeczna. Warszawa: PWN.

Muller, T. (1987). Młodzieżowe podkultury. Warszawa: Wiedza Powszechna.

Nahorny, R. (2007). Nigdy nie będziesz sam. Wielkie Kluby Europy. *Dodatek do Przeglądu Sportowego*, nr 112, s. 10-11.

Niebrzydowski, L. (red.). (1997). Drogi samorealizacji młodzieży dorastającej. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego.

Obuchowski, K. (2000). Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich. Poznań: Zysk i S-ka.

Paleczny, T. (1997). Kontestacja: formy buntu we współczesnym społeczeństwie. Kraków: Zakład Wydawnictw CZSR .

Palęcka, A. (2004). Hooligansi ze stadionów: subkultury młodzieżowe. *Gazeta Szkolna*, nr 16.

Pawłowski, T. (2000). Ludzie honoru. Liga chuliganów: bije, niszczy, znieważa. *Polityka*, nr 47.

Pęczak, M. (2001). Kostium buntownika. *Polityk*, nr 10.

Pęczak, M. (1992). Mały słownik subkultur młodzieżowych. Warszawa: Semper.

Pęczak, M., Wertenstein-Żuławski J. (red.). (1991). Spontaniczna kultura młodzieżowa. Wybrane zjawiska. Wrocław: Wiedza o Kulturze.

Pikora, G. (1997). Barwy w górę, falujemy. *Życie*, nr 96.

Piotrowski, P. (2004). Rycerz z szalikiem. *Charaktery*, nr 7.

Piotrowski, P. (2003). Subkultury młodzieżowe: aspekty psychospołeczne. Warszawa: Żak.

Piotrowski, P. (1999). Szalikowcy: o zachowaniach dewiacyjnych kibiców sportowych. Toruń: Adam Marszałek.

Piotrowski, P. (2001). Zachowania dewiacyjne i aktywność prospołeczna młodzieży a poczucie alienacji. *Szkoła Specjalna*, nr 1.

Piotrowski, P. (1998). Zachowania dewiacyjne kibiców sportowych. Propozycja modelu wyjaśniającego. W: B. Urban (red.), *Problemy współczesnej patologii społecznej*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Powell, J.T. (1986). Sport-agresja-przemoc. *Kultura Fizyczna*, nr 7-8.

Półtorak, W. (2001). Agresywne zachowanie widzów imprez sportowych w świetle współczesnych teorii. *Sport Wyczynowy*, nr 3-4.

Półtorak, W. (2001). Nie wystarczy być przeciw. *Kultura Fizyczna*, nr 7-8.

Prejs, B. (2005). Subkultury młodzieżowe: Bunt nie przemija. Katowice: Śląsk.

Pytlakowski, P. (2006). Dopasować kamień do ręki. *Polityka*, nr 21.

Rathus, S.A. (2004). Psychologia współczesna. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Reeves, B., Nass, C. (2000). Media i ludzie. Warszawa: PIW.

Rubik, M. (2009). Agresja w widowiskach piłkarskich. W: M. Bednarczyk, J. Batorski (red.), *Przedsiębiorczość w zarządzaniu sportem. Studium praktyków*. Kraków: Fundacja dla Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Rychta, T. (2004). Agresja w sporcie. W: A. Rajzner (red.), *Agresja w szkole. Spojrzenie wieloaspektowe*. Warszawa: WSP.

Rychta (2005). Agresja w sporcie – kontrowersje metodologiczne i aplikacyjne. *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, nr 79.

Sahaj, T. (2005). Chuligani stadionowi – studium społecznej bezsilności. *Sport Wyczynowy*, nr 7-8.

Sahaj, T. (2007). Fani futbolowi. Historyczno-społeczne studium zjawiska kibicowania. Poznań: AWF.

Sahaj, T. (2002). Gladiatorzy i filozofowie. Studium praktyk fizycznych i umysłowych. *Przegląd Filozoficzny. Nowa Seria*, nr 3.

Sahaj, T. (2006). Ideologia i sport. *Sport Wyczynowy*, nr 1-2.

Sahaj, T. (2004). Kibice i pseudokibice, chuligani stadionowi i pozastadionowi. „Sport Wyczynowy". Nr 1-2, Warszawa 2004.

Sahaj, T. (2001). Problem kibiców i pseudokibiców w sporcie współczesnym. Roczniki Naukowe AWF Poznań, z. 49.

Sahaj, T. (2006). Śmierć kibica, czyli o skutkach emocji związanych z oglądaniem meczów piłkarskich. *Sport Wyczynowy*, nr 5-6.

Sas-Nowosielski, K. (2001). Piłka nożna przed sądem. *Sport Wyczynowy*, nr 7-8.

Sas-Nowosielski, K. (1996). W poszukiwaniu źródeł piłkarskiego chuligaństwa. *Trener*, nr 5.

Schelling, G. (1976). Agresja i przemoc w sporcie. Wrocław: [B.w].

Sekuła-Kwaśniewicz, H. (1997). Próba wyjaśnienia zjawisk przemocy w środowiskach młodzieżowych. W: M. Malikowski (red.), *Problemy społeczne w okresie przemian ustrojowych w Polsce. Materiały konferencyjne*, (s. 138-150). Rzeszów: WSP.

Selye, H. (1960). Stres życia. Warszawa: PZWL.

Sielecki, P., Sobiech, P. (2006). Szalikowcy. Katowice: Szkoła Policji.

Skorny, Z. (1968). Psychologiczna analiza agresywnego zachowania się. Warszawa: PWN.

Słomińska, J. (1986). Mechanizmy i funkcje grup młodzieżowych. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.

Sołtysiak, T. (1993). Młodzież o podkulturach. Bydgoszcz: WSP.

Sołtysiak, T. (1995). Uwarunkowania środowiskowe i determinanty subiektywne uczestnictwa nieletnich w popkulturach. Bydgoszcz: WSP.

Stańczuk, K. (1995). Dewiacje w sporcie wyczynowym. W: Z. Krawczyk (red.), *Socjologia kultury fizycznej*. Warszawa: AWF.

Stańczuk, K. (1992). Zachowania patologiczne niektórych widowni sportowych – próba wyjaśnienia zjawiska. *Roczniki Naukowe AWF Warszawa*, T. 33.

Stempiński, Sz. (2016). Bezpieczeństwo meczu piłki nożnej w świetle opinii ekspertów. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe WH Minerwa.

Stempiński, Sz. (2009). Zadania Wydziału ds. Bezpieczeństwa na obiektach piłkarskich PZPN w zakresie poprawy bezpieczeństwa i porządku na stadionach. *Policja*, nr 3.

Stewards' handbook (2011). Brighton & Hove Albion Football Club, Brighton.

Stodolski, W. (1998). Kultura dewiacji. *Prawo i Życie*, nr 8.

Surzykiewicz, J. (2000). Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne. Warszawa: CMPPP.

Szmyd, J. (2000). Bezpieczeństwo jako wartość. Refleksja aksjologiczna i etyczna. W: P. Tyrała (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem*, Kraków: Wydawnictwo PSB.

Śliwińska, A. (1994). Subkultury młodzieżowe. Opole: WBP.

Tokarski, J. (red.) (1980). Słownik wyrazów obcych. Warszawa: PWN.

Ułasiuk, F. (1993). Nieformalne ruchy młodzieżowe. Warszawa: MON.

Urban, B. (red.). (2001). Dewiacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyka. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Urbański, A. (1998). Planeta szalikowców. *Polityka*, nr 4.

Ura, E. (2006). Prawo administracyjne. Warszawa: Wolters Kluwer.

Wanat, S. (1995). Naruszenia porządku towarzyszące imprezom sportowym- aspekty psychologiczne. W: A.J. Szwarc (red.), *Naruszenia porządku towarzyszące imprezom sportowym*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Wanat, S. (1993). Socjologia zachowań chuligańskich w sporcie. *Sport Wyczynowy*, nr 1-2.

Wawrzykowski, M. (1986). Pojęcie interesu społecznego w prawie administracyjnym. Warszawa: UW.

Wilk, E. (1999). Krucjata łysogłowych. Warszawa: Niezależna Oficyna Wydawnicza NOWA.

Wojcieszke, B. (2003). Relacje interpersonalne. W: J. Strelau (red*.), Psychologia. Podręcznik akademicki*. *Tom 3*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Wojcieszke, B. (2004). Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej. Warszawa: Wydaw. Nauk. Scholar.

Wojtal, J., Milewicz M. (red.). (2013). Ochrona fizyczna osób i mienia. II Stopnia licencji oraz ochrona imprez masowych. Toruń: TNOiK.

Wróbel, A. (red.). (2002). Wprowadzenie do prawa Wspólnot Europejskich (Unii Europejskiej). Zakamycze: Kantor Wydawniczy.

Zajączkowski, K. (2001). Profilaktyka zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży. Toruń: Adam Marszałek.

Zawartka, M. (2005). Hooligans – młodzi na trybunach stadionów sportowych. W: E. Krzyżak-Szymańska, A. Szymański (red.), *Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży – zagrożenia cywilizacyjne w aspektach: pedagogicznym, instytucjonalnym i legislacyjnym*. Mysłowice: WSP.

Zieliński, R. (1996). Liga chuliganów. Wrocław: Croma.

Zieliński, R. (2000). Kibice o policjantach. *Tygodnik Dolnośląski Mój Sport*, nr 6.

Zieliński, R. (1996). Pamiętnik kibica. Wrocław.

Znaniecki, F. (1973). Socjologia wychowania. Warszawa: PWN.

Żyto-Sitkiewicz, D. (1993). Motywy uczestnictwa w widowisku sportowym. *Wychowanie Fizyczne Sport*, nr 2.

Netografia:

Kim jest kibic piłki nożnej. http://www. chelsea.pl.

http://wildboyszineblog.interia.pl.

http://www.kibice.pl.net.

http://www. menway.interia.pl – TSC – Oficjalna Międzynarodowa Liga Chuliganów.

http://www.youtube. com/results?search_query=tfc.

https://sjp.pwn.pl/szukaj/bezpiecze%C5%84stwo.html.

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/21/contents

https://www.goal.pl/195118-22-lata-od-tragedii-na-hilsborough

http://www.pzpn.pl, zakładka :federacja, dokumenty

http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/41721,Spotters-policjant-kibic.html

ustawki.futbolowo.pl/menu,9,kodeks-kibica.html http://www.pzpn.pl, zakładka: federacja, dokumenty

http://www.pzpn.pl, zakładka :federacja, dokumenty

http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/41721,Spotters-policjant-kibic.html

http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/41721,Spotters-policjant-kibic.html

https://sgsa.org.uk/guide-to-safety-at-sports-grounds-green-guide

Criminal Justice and Public Order Act 1994, [dok. elektr.] http://www.irishstatutebook.ie/1994/en/act/pub/0002/index.html [odczyt: 24.10.2011].

Football Spectators Act 1989, London [dok. elektr.] http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37 [odczyt: 22.10.2011].

Football (Offences and Disorder) Act 1999, London [dok. elektr] http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/21/contents [odczyt: 23.10.2011].

Football (Offences and Disorder) Act 1999, London [dok. elektr] http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/21/contents [odczyt: 23.10.2011].

Karaś, T. (2011). Wielka tragedia: Valley Parade [dok. elektr.] http://stadiony.net/publikacje/wydarzenia_historyczne/wielka_tragedia_valley_parade[odczyt: 11.05.2011].

Największe zamieszki polskich pseudokibiców! Zaczęło się przed wojną!, [dok. elektr.] http://golasso.pl/najwieksze-zamieszki-polskich-pseudokibicow-zaczelo-sie-przed-wojna-video-i zdjecia,artykul.html?material_id=4f8be25a16f1da875b000000 [odczyt: 15.05.2012].

Wysocki, A. (2011). 22 lata od tragedii na Hillsborough [dok. elektr.] http://www.tylkopilka.pl/articles/22-lata-od-tragedii-na-hillsborough [odczyt: 13.04.2011].

Słomska, I. Dlaczego jesteśmy agresywni. http://www. think.pl.

Wytyczne dla Delegatów Meczowych PZPN wersja 2.2 Źródło: strona internetowa www.pzpn.pl zakładka: federacja, dokumenty, bezpieczeństwo na obiektach piłkarskich.

Akty prawne:

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 marca 2010 r. *w sprawie obowiązkowego ubezpieczania odpowiedzialności cywilnej organizatorów imprez masowych* (Dz. U. 2010. 54.323).

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 marca 2010 r. *w sprawie obowiązkowego ubezpieczania odpowiedzialności cywilnej organizatorów imprez masowych* (Dz. U. 2010. 54.323).

Rozporządzenie MSWiA z dnia 31 lipca 2009 r. w sprawie szczegółowego trybu ustalania szkód powstałych w związku z działaniami w miejscu i w czasie trwania imprezy masowej oraz trybu występowania o wypłatę odszkodowań (Dz. U.2009. 121.1006).

Konwencja Rady Europy w sprawie zintegrowanego podejścia do bezpieczeństwa i obsługi podczas meczów piłki nożnej i innych imprez sportowych14 listopada 2017 (Dz.U 2017 poz. 2099).

Dziennik Ustaw nr 54 z 2010, poz. 329.

Dziennik Ustaw UE.L.1997.147.1; Dz.U.UE-sp.19-1-65.

Dziennik Ustaw UE.L.2002.121.1.; Dz.U.UE-sp.19-4-237.

Europejska Konwencja Nr 120 w sprawie przemocy i ekscesów widzów w czasie imprez sportowych a w szczególności meczów piłki nożnej (1985), Rada Europy, Strasburg.

Guide to Safety at Sports Grounds (2008). Department for Culture, Media and Sport, Norwich, The Stationery Office (TSO).

Zarządzenie Nr 982 Komendanta Głównego Policji z dnia 21 września 2007 r. w sprawie zasad organizacji i trybu wykonywania przez Policję zadań związanych z rozpoznaniem, zapobieganiem, zwalczaniem przestępstw i wykroczeń popełnianych w związku z imprezami sportowymi oraz gromadzenia i przetwarzania informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych.

Zarządzenie nr 1100 z dnia 13 grudnia 2006 roku Komendanta Głównego Policji w sprawie zasad prowadzenia Policyjnego rejestru Imprez masowych.

Uchwała nr V/98 z dnia 26 maja 2014 roku Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej *w sprawie zasad dotyczących obowiązków sędziów, obserwatorów sędziów oraz delegatów meczowych w rozgrywkach szczebla centralnego.* Źródło: strona internetowa www.pzpn.pl zakładka: federacja, dokumenty, bezpieczeństwo na obiektach piłkarskich.

Uchwała nr V/99 z dnia 26 maja 2014 roku Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej *w sprawie przyjęcia Regulaminu w zakresie bezpieczeństwa podczas rozgrywek organizowanych przez PZPN i Ekstraklasę S.A.* /Wersja 2014/. Źródło: strona internetowa www.pzpn.pl zakładka: federacja, dokumenty, bezpieczeństwo na obiektach piłkarskich.

Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. *o bezpieczeństwie imprez masowych*. (Dz. U. 2015.2139).

Ustawa o Policji (tekst jednolity Dz. U. z 2002 r. Nr 7, poz. 58 wraz z późniejszymi zmianami).